

ЋИРИЛСКЕ
РУКОПИСНЕ КЊИГЕ
БИБЛИОТЕКЕ
МАТИЦЕ СРПСКЕ

ПЕСМАРИЦЕ
ПРИЧА О БОЈУ КОСОВСКОМ

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

РУКОПИСНЕ КЊИГЕ
БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Књига XVII

ЋИРИЛСКЕ РУКОПИСНЕ КЊИГЕ
БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ

Књига XVII

ПЕСМАРИЦЕ ПРИЧА О БОЈУ КОСОВСКОМ

Аутори каталога

Душица Грбић
Радоман Сїанковић
(опис водених знакова)

Аутори прилога

Мирјана Д. Стефановић
Душица Грбић

Редактор
Проф. др Вера Јерковић

Нови Сад
2015

Уредник
Селимир Радуловић

ΚΑΤΑΛΟΓ

135. PP I 36 (PP 136 – 352 A 23) – 170054

ПЕСМАРИЦА СТЕВАНА ЗУРКОВИЋА¹

1796. година

Хартија, мастило мрко и црвено, 86 л. величине 174 x 103 мм, текст 167 x 95 мм. Број редова на пуној страни 22–31. Један писар. Према запису на л. 77а песму је сачинио „гемајн” (војник) Стеван Зурковић из Карловчића 1796. године, а судећи по рукопису, он је и писар књиге.

Водени знак: *двојлави орао са круном*, вероватно и са *владарским инсијнијама*, који по типу припада другој половини XVIII века и одговара години из записа. Идентичан, или врло сличан знак, није пронађен у расположивој филигранолошкој грађи и објављеним албумима.

Рукопис садржи 12 свешчица, од којих св. 1 и 12 имају по 4 л., св. 2–7 и 9–11 су са по 8 л., а у св. 8 је 6 л. Постоји старија ознака страна, плавом оловком (стр. 1–172), као и новија нумерација листова, графитном оловком (л. 1–86). На листовима су видљиве мрље од влаге, прљавштине и разливеног мастила. На неким странама текст је тешко читљив због избледелог мастила и мрља.

Повез књиге чине картонске корице обложене мраморираном веома оштећеном хартијом (боје мрка, окер и зеленкаста). На хрпту је мрка кожа, која није у целини сачувана, а делом је одлепљена и од лога књиге.

---

¹ Јавља се и као *Зборник Стивана Зурковића*, јер, поред песама, садржи и друге текстове, што је случај и са осталим песмарицама описаним у овом каталогу. Позната је и као *Зборник Тимоџија Недељковића* или *Рукопис Тимоџија Недељковића*, због записа Тимотија Недељковића из 1812, који садржи. Различити називи ове књиге стварали су забуну код истраживача и доводили до мишљења да су у питању два рукописа, а не један.

На л. 1а–22а текст је уоквирен двема линијама, од којих је спољашња црвене, а унутрашња мрке боје, при чему је белина горњег оквира већином попуњена црвеним цик-цак линијама. На л. 22а–24а и 55а–58а текст је уоквирен једном црвеном линијом, док су остале исписане стране (л. 24б–53а и 58б–86а), као и празне (53б–54а, б, 86б) без оквира. Оловком су извучени редови за писање. На завршетку неких текстова јављају се мале вињете које образују различито испреплетене линије изведене мрким мастилом као и текст. Наслови су исписани црвеним или мрким словима (писмо брзопис и курзив). Слова су по величини као у тексту или су негде нешто крупнија. Неки наслови су подвучени мрким мастилом. Подвучене линије (једна или две паралелне) срећу се и испод завршетака неких песама.

Писмо књиге је курзив и брзопис. Рукопис је леп и читак. Слова су ситна, доста уједначена по величини. Не разликују се доследно пуне и танке линије. Слова су писана одвојено или у везу. Од малих слова у врсти по типу варирају: **б** (брзописно положено, писано као савремено или у виду шестице са пречком на врху), **в** (брзописно као курзивно и подвучено на дну и писано слично савременом), **д** (брзописно са дужим ножицама, брзописно као **о** чија се десна бочна линија продужава у горњи међупростор где се улево савија и писано са варијацијама петље), **м** (писано и ретко као латиничко курзивно *m*), **е** (писано, брзописно грчко и обло, слично полууставном), **т** (троного, карактеристично и за брзопис и за полуустав, брзописно једнострано високо и писано). Слово **а** је увек писано, **ж** је као гужвица, **з** је као тројка, **п** је брзописно, а остала слова су писана или су на прелазу брзописа и курзива.

Велика слова углавном су писана, слична савременим. Долазе не само иза тачке и не само на почетку речи, већ и ван тих позиција, без посебних правила. Надредна слова се не употребљавају.

Правопис је рускословенски, са доста одступања. Од *јерова* потврђује се само дебело *јер*, које је претежно писано на крају речи, али доста пута и ван те позиције (*вселенъскоі* 3б/3, *сербъскаго* 10а/2, *сонъца* 74б/16 итд.). Среће се и *ѣајерак*. Група *ја-* у словенским речима писана је са **я-** (*яко* 1а/5, 37б/11, *ядите* 9а/4, *ясть* 9а/11 итд.), осим у случају *ѣко* 40б/8, где је стављена лигатура **ѣ-**. За секвенцу *-ја* у словенским речима налази се већином **-я** (*коя* 11а/2, *сия* 33б/1, *умилная* 37б/7, *рая* 74б/26 итд.), више пута написано је и **-ія**, **-ія** (*моія* 13б/18, *боія* 14а/19, *боія* 14б/2), среће се и **-ия** (*госпоия* 13б/9 итд.), као и **-ѣ** ретко (*ѣ нѣсныѣ* 40б/12, *ѣ стѣѣ* 40б/13 итд.). У речима несловенског порекла по рускословенској норми потврђује се **-а** (*моисеа* 51б/27), али је чешћа употреба **-я** (*мария* 8б/10, 9а/23, *антония* 43а/22, *априлия* 77а/17 итд.). У примеру *аллилѣа* 40б/10 стављено је **-іа**. Иза сугласника (осим иза **ж**, **ш** и **щ**) у

вредности 'а писано је **я** (**распята** 38а/10, **царя** 38б/14, **летящия** 39а/26 итд.) или ретко **ѡ** (**црѡ** 40б/8, **поклонитисѡ** 40б/24). Иза **ж, ч, ш** нађене су потврде са **а** (**ублажатъ** 1а/17, **чадо** 38а/2, **пригвоздиша** 66а/26 итд.). У А мн. ср. рода заменица *наш, ваш* по рускословенским правилима сређе се **-а** (**наша** 68а/24, **ваша** 144/19).

У писању *је-* употребљавано је веће **е-** грчког типа (**ездили** 12а/6, **емѹ** 37б/19, **езика** 76б/23 итд.), ређе мало **е-** (**еднимъ** 48б/3), а запажен је и спој **је-** (**не једи** 42а/9). За *-је* углавном је писано мало **-е** (**божие** 16а/9, 76б/19, **твое** 37б/14 итд.). Сређе се и спој **-ѣе, -ѣе** (**ниѣ** 13б/12, **да ѣе** 14б/4, **моѣе** 16а/11 итд.), као и **-је** (**зверје** 41б/3, 26, **у које** 42а/9).

Групе *л'а, н'а* означене су већином са **ля, ня** (**родителя** 10а/7, **здравля** 16а/13, **земля** 28а/20 итд.; **коня** 11б/10, **до нижняго** 38а/22, **вишняго** 75б/28 итд.). За *н'а* присутно је и **на** (**вишнаго** 3б/1, **до нишнаго** 3б/2, **нишънаго** 38а/21).

Секвенце *л'е, н'е* најчешће су обележене спојевима **лѣ, нѣ** (**саблѣ** 16а/11, **серблѣ** 23б/3, **гроблѣ** 35б/13; **нѣга** 22б/21, **вишнѣмѹ** 76а/4, **нѣгова** 76б/18 итд.), док су ређе потврде по рускословенској норми са **ле, не** (**поставленъ** 10а/12, **возлюблено** 38а/2 итд.; **него** 10а/1).

Групе *л'о, н'о* писане су **ло, но** (**сабломъ** 16а/17, **земло** 74б/24, **желомъ** 81а/18 итд.; **ной** 6б/3, **к ной** 38а/4, **у ной** 53а/4 итд.), а групе *л'у, н'у* јављају се **лѹ, нѹ** (**на полѹ** 10а/4, **землѹ** 75а/24, **лѹбимо** 76а/29 итд.; **пѹстинѹ** 85б/12). Више пута за *л'у* постоји и **лю** (**на полю** 12б/15, 24б/21, **возлюблени** 37б/10 итд.).

Слово **ї** (**і**) се користи испред **ј** (**зверїя** 38б/11, **смиренїя** 40б/14, **согрешенїе** 82б/23 итд.), што је по рускословенским правилима, али је писање и уместо **ї** чешће (**житие** 10а/1, **био** 10а/4, **за согрешение** 83а/24 итд.). Слово **ї** (**і**) означава и *ји* (**кої се** 13а/8, **стої** 14б/5 итд.). Оно се јавља и на почетку и као везник (**везник і** 3а/14, **їни** 13а/15, **во їмя** 39а/6 итд.), а доста пута и у позицији између два сугласника, од којих други није **ј** (**не радїли** 5а/7, **вїдите** 6а/10, **вїдї** 7а/10, **нїшта** 81а/12 итд.). У речима *мир* = свет и *вино*, уместо **ї**, како налаже рускословенска норма, писано је **и** (**вина** 17/7, **вина** 77а/23, **мира** 34б/6 итд.).²

На почетку речи у вредности *и* понегде је употребљено **Ј**, мајускулна варијанта **ї** (**Јсѹсъ** 2а/5, **везник Ј** 9б/8, **Јванъ** 21а/9, **ѡ ... Јменѹ** 16б/3, **Јиць** 37б/15, **Јсторию** 51б/11 итд.).

Слово **и** у вредности *и* углавном има изнад две мало искошене и праве или улево лучне црте или ређе надредни знак као код слова **й**.

---

² Јован Живановић, *Грамаѣика црквенословенскої језика за срїске ѣ православне боїословије*, у Ср. Карловцима 1912, 15.

За *-j/-j-* долази слово **и** са истим надредним знацима као и за **и** (**свои** 38а/6, **тайно** 40б/6, **ладной** 76б/12), више пута среће се и **ї** (**твої** 2б/8, **воїске** 10б/6, **нашої** 15а/20 итд.), а понегде писар користи и **ј** (**јошъ** 43а/10, 16, 58б/10, **својои** 47а/3, **својои** 75б/16 итд.).

Нема доследности у употреби **ω** и **о**.

За глас **у** на почетку речи и у сложеницама углавном се јавља у (**учини** 10а/13, **научи** 16а/2, **учениковъ** 39б/26 итд.). У једном случају на почетку речи написано је **оу** (**оупованіе** 9б/21), а у сложеницама ретко долази и **Ѹ** (**наѸчили** 5а/10). У осталим позицијама употребљено је **Ѹ** (**нашѸ** 16а/9, **бѸдетъ** 37б/19 итд.).

Слово **ћ** има вредност **ћ** (**браћо** 26б/24, **маћедоніе** 28а/25 итд.) и **ђ** (**ћѸрицѸ** 16б/22, **ωсѸћено** 25б/24, **лаће** 76б/13 итд.).

На месту **ћ** и **ђ** доста пута написано је и **ч** (**оче** 2б/11, **дочи** 2б/11, **почи** 12б/21, **черкѸ** 55б/9 итд.; **мечѸ** 16а/19, **дочоше** 20б/4, **чаволъско** 35а/22, **ченерала** 61а/1 итд.). Мешање **ч** и **ћ** илуструје и пример **ћиме чешъ** 21а/6.

Завршеци презимена писани су са **-ћ** (**ЈѸговића** 13а/10, **бранъковићъ** 17/9, **берићъ** 47а/20 итд.) или **-ч** (**бранъковича** 11а/4, **кобилича** 11а/15, **косанъчиче** 15а/17 итд.).

Слово **ч** налази се и за **Ѹ** (**канъчиомъ** 3б/15, **ачіе** 20а/11, **рабачинъска** 42а/25 итд.).

Слово **з** изостаје, уместо њега је **з** (**зле** 12а/2, **звездо** 28а/22, **зверова** 50б/7, **зла** 79а/8 итд.). Слово **з** је употребљено у речи **алезандрѸ** 57а/22, а за слова **Ѹ**, **Ѹ** и **Ѹ** нису нађене потврде.

Постоје акценатски знаци, а од интерпункцијских користе се: тачка, запета, тачка са запетом, две тачке и узвичник. На крају реда као знак за растављање речи срећу се две водоравне паралелне црте.

У текстовима црквене садржине језик је рускословенски уз присуство српских и славеносрпских црта, а у *Житију кнеза Лазара* и песмама које нису црквеног карактера језик је српски народни уз присуство рускословенских и славеносрпских одлика. Има и русизама.

Према српскословенском и српском изговору потврђује се вокализација некадашњег полугласника у рефлекс **а** (**са своимъ** 11а/8, **пѸсанъ** 27б/9, **санъ** 37а/21, **сатвориω** 41б/5, **сатворена** 41б/22 итд.). Према рускословенском језику рефлекси су **е < ѷ** и **о < ѷ** (**при божественои** 23/22, **мечтания** 38б/9, **любезно** 77б/27, **благодетъ** 79б/25 итд.; **собраше** 10б/17, **согрешения** 33б/24, **вополъ** 35б/17, **пятокъ** 66б/25 итд.).

Слово **ы** (вредност **и** у рускословенском код Срба и у српском језику) ређе се употребљава (**взыграся** 1а/6, 12, Г јд. ж. рода **богородицы** 37а/22, **нынѸ** 40б/4, **Ѹ стыя же двы** 40б/13 итд.). Уместо њега јавља се и (**синъ** 37б/7, **слишати** 39б/27, 41а/2, **с воздыханиемъ** 40б/25–26 итд.).

У Н јд. придева м. рода среће се наставак **-и** уместо рускословенског **-ий/-ый** (прекрасни 38а/8, трети 38а/25, лукави 38б/7, котори 39б/24 итд.), што одговара српском језику, као и изговору рускословенског **-ий** (**-ый**) код Срба.³ Наставак **-ій** (**-ый**) не долази често (блгий 41а/2, стыйи 9б/23, бессмертный 40б/11, судный 41/1 итд.).

Слово **ѣ** (вредност *је* у рускословенском, а *е* у српском језику)⁴ писано је по етимологији (умѣть 37б/2, во витлемѣ градѣ 37б/23, у вѣри 76б/24 итд.). У доста случајева уместо **ѣ** је **е** (крепость 12б/14, место 39б/17, беседи 56б/1 итд.). Срећу се и икавизми (гди 48а/10, 51а/7, гнездо 81а/7, завира 81а/9 итд.). Осим фонетских долазе и икавизми морфолошког порекла, међу којима су и облици глагола VII врсте са некадашњим *ја̄иом* у инфинитивној основи, одлика говора шумадијско-војвођанског дијалекта (видити 17а/11, терпити 35б/15, видио 75б/24, увидити 83б/4 итд.).⁵ Овде спада и инфинитив **ућутити** 65а/11.⁶ На месту *ја̄иа* потврђује се и рефлекс *ије* (за биелога 45б/23, ни биела 46а/5, 15, 60б/18, за биела 48а/19 итд.).

Рефлекс старог **ѡ** је рускословенски **'а** (пресвѣтия 37а/21, нашея 37а/21, снился 37б/17 итд.) и српски (кнеза 10а/1, свети 39а/27, месецъ 41а/23 итд.).

За вокално **р** најчешће се среће **ер** (сербъскаго 10а/2, держати 13б/13, церковь 36б/23, А мн. мертвѣя 38а/28, смертию 40а/24 итд.), а ретко **р** (грло 19а/3, крви 19а/15, прекрсти 56б/23, ускр'съ 71а/6 итд.). Под утицајем рускословенског правописа спој **ер** јавља се и у речима које својим обликом нису одлика рускословенског језика, већ српског (ѡкервави 11б/8, верло 11б/21, 74б/24, загерлити 14б/10, берзо 16а/23, бердо 83б/3 итд.). Према научној литератури у речима које представљају одлику српског језика вредност споја **ер** је **р**, а у онима карактеристичним за рускословенски и руски језик је **ер**.⁷ Потврђују се и рускословенске и

³ Александар Младеновић, *Најомене о иранскрипцији и криптичком издавању старих српских шексѡва из XVIII и XIX века*, Зборник за филологију и лингвистику, XXII/2, Нови Сад 1979, 124–125.

⁴ Транскрипција слова *ја̄и* зависи од карактера језика текста, од контекста реченице у којем је реч с *ја̄иом* и од саме речи, која својим обликом представља одлику рускословенског или српског народног језика /в. Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, Нови Сад 1964, 29–30; А. Младеновић, *Најомене о иранскрипцији и криптичком издавању старих српских шексѡва из XVIII и XIX века*, 99–107/.

⁵ Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и шљокавско наречје*, Нови Сад 1956, 69.

⁶ Уп. *ћуиѡиѡи* у: А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 60.

⁷ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 30–31; А. Младеновић, *Најомене о иранскрипцији и криптичком издавању старих српских шексѡва из XVIII и XIX века*, 113–118.

руске групе **ре, ро** (крещениемъ 34б/12–13, крестѹ 34б/23, воскресение 74б/1 итд.; **кровь** 16а/9 итд.).⁸ Спој **ер** присутан је и уместо рускословенског **ро** (керви 22б/3, 23б/18). Предлог **чрез** је без секундарног **-е-** (**чрезъ** 39а/21, 40а/10).

У речима са некадашњим вокалним **л** рускословенски рефлекси су **ле, ло, ол** (со слезами 38а/7, слезы 40б/18 итд.; **воплощени** 38/24, **плоти** 40б/14 итд.; **вољкана** 11а/2). Више пута налази се и **у** из српског језика уместо рускословенског **ол** (**вѹкашинь** 10а/20, **сѹнъце** 38а/18, **пѹна** 76б/19 итд.).

Поред рускословенске групе **жсг** (**междѹ** 38а/10, 39б/19, **даждь** 40б/18, **рождества** 77а/12 итд.), налази се и **ђ** из српског језика, као резултат старог јотовања (**међѹ** 13а/8, **госпођа** 13а/19, **рођена** 78а/1, **међь** 79а/27 итд.). Именица **јосіођа**, осим са **ђ**, долази и са **ј** (**госпою** 10а/14, **госпоя** 12б/17, **госпоия** 13б/9 итд.), а тај облик среће се и у делима старих српских писаца.⁹

Графема **щ** има вредност **шѣ** или **шч**. Претпоставља се да је ово слово у речима које по свом облику припадају српском језику читано **шѣ** (**защо** 10б/9, 44б/10, **свещенике** 75/26, **що** 84б/2 итд.), а у онима карактеристичним за рускословенски или руски језик имало је вредност **шч** (**рещи** 4б/11, **еще** 39б/27, **аще** 40а/22, **припевающе** 40б/7, **нощю** 84б/22 итд.).¹⁰ Група **шѣ** доста пута је писана и **шт** према српском језику (**зашто** 42а/17, **што** 42а/26, 79а/2, 28, **просвештена** 79а/26, **шта** 79б/24 итд.). У примеру **јосте је** 59а/18 уместо **шѣ** латиницом је написано **st**, можда под утицајем мађарског језика где је **s = š**. Реч **градишчане** 62б/14 потврђује се са **шч** уместо са **шѣ**.

Као резултат старог јотовања јавља се и **ђ**, карактеристично за српски језик (**криюћи** 14а/5, **молећи** 77б/27, **бѹдѹћи** 82б/15, **ноћи** 83а/16 итд.). Група **чѣ-**, која одговара рускословенској норми, ретко се налази (**что** 67б/7, 69а/23 итд.).

На месту традиционалне групе **чр-** срећу се **чр-** (**чрево** 9б/6, 35а/19, **чрева** 36а/16 итд.), **чар-** (**чарна** 14б/24, 30б/22 итд.), **чер-** (**червень** 47б/25, 48а/11) и **цер** (**церногъ** 14б/19, **церно** 30б/18, **церной** 77а/19 итд.).

Неизмењено **-л**, карактеристично за рускословенски и руски језик је ретко (**вошель** 3б/7, **мисль** 49б/18), а у осталим случајевима је **-о** из српског језика (**ездиѡ** 11а/4, **сотворио** 40а/14, **изабраѡ** 76б/16).

⁸ Питер Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, Нови Сад 1983, 101.

⁹ П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 149.

¹⁰ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 37–38; А. Младеновић, *Најомене о ѿранскрипцији и крипичком издавању старих српских ѿексѡва из XVIII и XIX века*, 107–113; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 56.

Потврђују се предлози *в*, *во*, који одликују рускословенски језик (**во градѣ** 1а/3, **во снѣ** 38а/6, **въ немѣ** 40б/16 итд.), али је већином заступљен српски рефлекс *у* (**у домѣ** 37а/24 итд.). На месту иницијалног *въ*- срећу се рускословенски префикси *в-*, *во-* (**воистину** 38б/3, **вшедшемѣ** 40б/15 итд.), као и српско *у-* (**узритѣ** 40а/28, **удовицамѣ** 79а/7, **унѣтра** 83а/11). На месту **въз-/вѣс-** јавља се рускословенско *воз-/вос-* и *вз-* (**возмѣтъ** 37б/19, **воскресе** 38а/28, **воз'раста** 76б/16, **не возвратися** 83б/7 итд.; **взиде** 38а/28) или српски рефлекс *уз-* (**узе** 8а/12, 12б/1, 47б/12, **узети** 44б/6 итд.). Заменичко *вс-* се потврђује (**ѡдѣ всякаго** 4а/6–7, **все** 40а/25, **всехѣ** 79б/2, **вся** 83а/24 итд.), али превагу имају примери са извршеном метатезом према српском језику (**сва** 14а/2, 76б/18, **свакѣ** 76б/22 итд.). У заменицама **свакаго** 38б/9, 39а/19, **свакия** 38б/12, **свакомѣ** 40а/26 итд. присутно је посрбљавање рускословенских облика.

У заменицама је *ѡк-* уместо *ки-* старог српског језика (**нитко** 14а/5, **тко** 18б/18, 79а/13), поред рускословенског **кто** (кто 18б/18, 69а/16, 19).

Потврђују се прилози с покретним вокалом *-е* (**веће** 42а/16, 44а/16 итд., **каде** 56б/21 итд., поред **већ** 46б/20 итд., **када** 15а/1, 19а/20 итд.).

Постоји више примера без *х* (**ниовѣ** 10б/2, **иляда** 24а/7, **сараните** 24б/4, **оће** 75а/11 итд.), што је одлика многих говора, међу којима и војвођанских.¹¹ Доста пута среће се *х* уместо *к* (**пахѣ** 16б/8, **истохѣ** 26а/21, **грешниха** 27а/17, **велиха** 27б/12, **хрѣстителѣ** 39а/24, **франхѣ** 43/3 итд.), као и *к* уместо *х* (**крѣстѣ** 16а/8, **сиромакѣ** 35б/21, **грекова** 36а/4, **кранишѣ** 79а/20 итд.). Измена *х* у *к* јавља се и у групи *хв* (**заквалѣ** 48а/15, **зактева** 53а/15).¹²

Под утицајем народног говора долази и замена *хв* у *в* (**уватити** 7а/1, 22б/21, **уватише** 24а/11 итд.).¹³

Супституција *в* сугласником *ф* запажена је у примеру **фторинска** 75б/15, а много чешћа појава је прелазак *ф* у *в*, карактеристика више говора, међу којима и војвођанских (**вришко** 19б/6, 24а/15, **врѣшка** 75б/18, **врѣшке** 77а/15 итд.).¹⁴

¹¹ П. Ивић, *Дијалектологија*, 72; Иван Поповић, *Говор Госиођинаца у свейлосѣи бачких ѿвора као целине*, Београд 1968, 143–144; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 138–141.

¹² И. Поповић, *Говор Госиођинаца*, 145; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 141–142.

¹³ И. Поповић, *Говор Госиођинаца*, 143–147, 152; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 123–125.

¹⁴ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 81; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 144–145; И. Поповић, *Говор Госиођинаца*, 147–148.

У примерима **мого** 47а/4, **подиго** 52а/23 дошло је до сажимања групе *-ao* у *-o*, особина која је у војвођанским говорима скоро доследно спроведена, а код војвођанских писаца 18. века била је доста ретка.¹⁵

Постоје потврде за употребу префикса *īre-* уместо *īri-* (**преповесть** 25а/6–7, **преказало** 44а/1, **преступити** 77б/4), одлика данашњих сремских, али и других војвођанских говора, а такође и говора у Мачви, Даљу, Осијеку, Ловри у Мађарској и др.¹⁶

Доста пута налази се и прелаз *c > ш* испред *њ* (**са шнима** 17а/1, **шнима** 44б/19, 75б/9, **ш нима** 76б/19, **ш номе** 77а/9 итд.), као последица једначења по месту творбе. Појава се јавља у свим шумадијско-војвођанским, као и у неким другим српским говорима.¹⁷

Промена групе *sl > шл* долази у облицима речи *Славонија*, *славонски*, *Славонци* (**шлавонию** 47б/25, **шлавонски** 79б/19, 80а/7, **шлавония** 80а/6, 82а/4, **шлавонце** 82а/5 итд., поред **славонци** 79б/24, **славония** 80а/19, **славонска** 80б/4 итд.). У језику Јована Мушкатировића ова дисимилација потврђује се у придеву *славонски*. Облик *Шлавонија* јавља се у говору Госпођинаца, са објашњењем да је последица утицаја мађарског изговора *s* као *ш*.¹⁸

Прелазак *-сī-* > *-шī-* присутан је у речи *месīо* (**мешто** 77а/23), а иста појава налази се и у језику Гаврила Стефановића Венцловића.¹⁹

Присуство *-шī-* < *-сī-*, означено графемом **щ**, виђено је у страниој речи **щдирамъ** 62а/2.²⁰

Потврђује се и дисимилација *mn > мл* (**млого** 17а/22, 25б/19, 20, **млога** 75а/5 итд.), што је присутно и у језику Доситеја Обрадовића.²¹

Реч *кћер* јавља се исправно с иницијалним *к-* (**кћеръ** 10а/14 итд.), али и с редукцијом сугласника *к-* (**чери** 11а/2).

Упрошћавање сугласничке групе *вљ > љ* среће се више пута (**сталя** 26а/1, **усталя** 35б/21, **посталънъ** 43а/21, **спраля** 78а/22 итд.). Такве

¹⁵ П. Ивић, *Дијалектологија*, 72; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 103.

¹⁶ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 62; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 85; И. Поповић, *Говор Госпођинаца*, 41–42.

¹⁷ И. Поповић, *Говор Госпођинаца*, 156; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 120.

¹⁸ И. Поповић, *Говор Госпођинаца*, 156; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 127.

¹⁹ П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 127.

²⁰ Уп. и: П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 154.

²¹ Милован Сучевић, *Језик у делима Доситеја Обрадовића*, Извештај Српске православне велике гимназије ср. карловачке за школску годину 1913/1914, у Сремским Карловцима, год. 62/1914, књ. 55, 15); уп. и: И. Поповић, *Говор Госпођинаца*, 154.

потврде постоје и у језику Јована Рајића и неких других војвођанских писаца 18. века, као и у данашњим говорима Војводине.²²

Потврђује се упрошћавање секвенце *-ин-* > *-и-* (метџше 426/9, метџле 74а/29), које је присутно и у језику неких старих српских писаца (Гаврила Стефановића Венцловића, Доситеја Обрадовића, Јована Рајића и др.), а данас је врло распрострањено у шумадијско-војвођанским говорима.²³

Више пута налази се *мњ* < *мљ* (земњама 746/15, 75а/1, земњанскога 746/26, земњанско 766/20, поред *земљанскимъ* 416/10 итд.).²⁴

Среће се и *зламен-* уместо *знамен-* (*зламенъ* 436/12, 836/19 итд.).

Из народног говора је и предлог *брезь* 226/21, 25а/9, 256/11 уместо *без*, који долази и у језику Доситеја Обрадовића и неких других старих писаца, а карактерише и савремене војвођанске говоре.²⁵ Јавља се и пример *бристрџ*, уместо *бисџру*.²⁶

У области морфологије користе се и рускословенски, као и српски говорни облици, с тим што у неким текстовима превагу имају једни, а у неким други.

Срећу се и славеносрпске црте у једној речи (*сокранио* 186/10, *совершимо* 216/20, *да савершимъ* 216/13, *поняти* 36а/4, *полезанъ* 49а/10, *слџчило* 50а/24, *созданогъ* 516/3, *всесилни* 516/25, *возвао* 76а/2, *усрежденіе* 826/13 итд.).

Има и русизама (*человџкџ* 10/1, *человекъ* 26а/6, 376/1, *всегда* 396/10, *џветъ* 486/2, *вопросъ* 836/19, *весма* 3а/4 итд.).

Јављају се и неки неправилни облици, као и дијалектизми, карактеристични претежно за војвођанске говоре, међу којима су и црте говора Срема, локалитета писара.

У Д и Л јд. именица ж. рода изостаје палатализација (Д *воиски* 33а/20, Л у ... *воиски* 466/7, у *тџги* 786/8, у *мџки* 786/8 итд.), што се налази и у језику Захарије Орфелина и неких других српских писаца 18.

²² А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 79; И. Поповић, *Говор Госџођинаца*, 138.

²³ П. Ивић, *Дијалекџолоџија*, 72; А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 79, нап. 276; И. Поповић, *Говор Госџођинаца*, 200; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 133.

²⁴ Уп.: Александар Младеновић, *Прилоџ иџроучавању Орфелиновоџ језика*, Зборник за филологију и лингвистику, III, Нови Сад 1960, 159.

²⁵ А. Младеновић, *Прилоџ иџроучавању Орфелиновоџ језика*, 162; И. Поповић, *Говор Госџођинаца*, 158, 212.

²⁶ И. Поповић, *Говор Госџођинаца*, 158.

века, а чиме се одликују и данашњи војвођански говори.²⁷ Појава може бити и особина песничког језика.

Постоје потврде за почетно *o* у заменицама (**сотимъ** 78а/25), према *овај*, *онај*, које се налазе и у језику Гаврила Стефановића Венцловића, Захарије Орфелина, Јована Рајића и других српских писаца, а карактеристика су и савремених војвођанских говора.²⁸

Уместо заменице *њихов*, среће се облик *њин* (**ниногъ** 49б/25, **нина** 49б/27, 80а/12, **нинъ** 50а/4, 70б/11, **нинѸ** 76а/10, **нине** 81б/18 итд.), који је присутан у источним сремским говорима, а често се јавља и у језику Јована Рајића.²⁹

Заменица *ѿакав* потврђује се и са основом *ѿак-* (**жалости** таке 47а/27), што се налази и код других старих војвођанских писаца.³⁰

Постоје облици презента **гледѿ** 28а/22, 23, 57б/17, 18, **гледе** 63а/15 из старог српског језика, које имају и неки савремени војвођански говори.³¹

Од глагола *шиљати* (аналогично према старој глаголској форми (*ѿо*)*сылати*), долази 3. л. јд. презента **шиле** 57б/20, одлика и данашњих говора Бачке, Срема и Мачве.³²

У 3. л. мн. презента јавља се наставак *-гу*, карактеристичан за шумадијско-војвођанске говоре (**имадѸ** 70а/20 итд.).³³ Среће се и 3. л. јд. **волетъ** 41б/23. Наставак *e* особина је шумадијско-војвођанских говора,³⁴ а *-ѿ* је према рускословенском или руском језику.

Инфинитив на *-ѿ* (**оставитъ** 48а/6, **живитъ** 64б/11, **вероватъ** 67б/7, **лежатъ** 77б/29, **гледитъ** 77б/30 итд.), одлика је песничког језика, а долази и у стиховима Јована Рајића, Захарије Орфелина и других старих српских писаца.³⁵

---

²⁷ П. Ивић, *Дијалектологија*, 72; А. Младеновић, *Прилој ироучавању Орфелиновој језика*, 165.

²⁸ П. Ивић, *Дијалектологија*, 76; А. Младеновић, *Прилој ироучавању Орфелиновој језика*, 156; А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 59, 109; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 96.

²⁹ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 110.

³⁰ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 110; А. Младеновић, *Прилој ироучавању Орфелиновој језика*, 169.

³¹ И. Поповић, *Говор Госиођинаца*, 204; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 216–218.

³² П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 90.

³³ П. Ивић, *Дијалектологија*, 75; М. Сучевић, *Језик у делима Досијеја Обрадовића*, 38; П. Ивић, *Дијалектологија*, 75; А. Младеновић, *Прилој ироучавању Орфелиновој језика*, 170; А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 117.

³⁴ П. Ивић, *Дијалектологија*, 75.

³⁵ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 71; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 108–109; И. Поповић, *Говор Госиођинаца*, 184–185.

Редукција вокала присутна је и у облицима императива **пошлите 37/4, не шалъте 59а/11, шалте 59а/11** итд.

Глагол *бийи* среће се са основом *бугне* (**бѹднемо 12а/6, 12б/9**), карактеристика сремских говора.³⁶

Глаголски облици **ѡстанѹће 75а/8, останѹти 81а/11** неправилно долазе са основом на *ну*.

У трпном придеву уместо *-н-* јавља се *-и-* (**назвата 26а/10, писато 74а/1, избрато 76б/11, избрате 76б/27** итд.), што се среће и у језику војвођанских писаца 18. и 19. века (Јована Рајића, Доситеја Обрадовића, у новинама Стефана Новаковића и др.).³⁷

Уместо *каг ћеш* среће се **качешъ 18б/7**.

У случају **Сос всемъ 66а/6** потврђује се удвојен предлог.

Употребљен је прилог **данаске 17б/10**, са партикулом *ке*, одлика савремених бачких екавских говора.³⁸

Поред *унуѹра* долази и прилошки облик **унѹтри 71б/3**, који се среће и у језику Јована Рајића, а јавља се и у савременим сремским говорима.³⁹

Из народног говора је и прилог **ноћомъ 72а/10**, речца **дедеръ 64а/25** и др.

Садржај

1а: Ѡ Лѹки Стаго Еванѣгелия Чтения. Во дни / ѡны воставше Мариамъ ї девъ Горная / Сотщания во Градъ Јѹдовъ...

1б/1–1б/9: Молитва предъ Обѣдъ...

1б/10–17: Благодарение по Обѣдѹ...

2а/1–2б/12: Молитва Пресветия и Славния / вл|д|чцы нашея Бо|д|ци Санъ Пресветия / и Славния вл|д|чци Нашея Богородици / и присно Дѣви Мари и рече Господъ / Нашъ и Исѹсъ Х|с|съ ако тко Санъ / твои у доми Своїмї держи или Кодъ себе носи...

2б/13–4а: Санъ Пресветія і Славнія вл|д|чци / Нашея Бг|д|ци і Присно Дѣви Мари / Заспала Есть во витѣми (витлеми!) Гради / Јудеискомъ...

³⁶ Берислав М. Николић, *Сремски ѿговор*, Српски дијалектолошки зборник, књ. XIV, Београд 1964, 359.

³⁷ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 123; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 246–247.

³⁸ И. Поповић, *Говор Госѿођинаца*, 207.

³⁹ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 57.

46/1–6a/13: Написано у евангелию Бистъ на гро/би Господни у ерѹсалимѹ Градѹ царя / Назарянина Юдеїскаго во імя Оца / и Сина и Светаго Дѣа Аминъ.

6a/14–8a/14: Све Совершение Молитва Ст҃аго Сисона / Приде Ангель Божи Светомѹ Сисонѹ рабѹ / Божиемѹ и рече...

8a/15–8б: Молитва Ст҃аго Архангела Міхаїла / томѹ же одъ Нечестиваго дѹга одъ Вещице / и одъ Грознице ї одъ Море одъ ветра / погана і ѿдъ Назара...

9a/1–19: Апостоль Ко прищащению. Братие азъ при=/яхъ ѿ Гд҃а Еже ї прѣдахъ вамъ яко Господь...

9a/20–9б/8: Евангелие ѿ Лѹки Зачало. / Во время ѿно Вниде Јсѹсъ въ весь нѣкая жена...

9б/9–23: Евангелие ѿ Марка Зачало. / Во время ѿно приде Јсѹсъ ѿ назарета Галиле=/йскаго...

10a–25б/16: Житие Кнеза Лазара⁴⁰ и житие и повестіе / иже Светаго Сербьскаго Кнеза Лазара / и Милоша ѿбилића и ѿстале Све Сербь/ске Господе Бестъ иже Био Бити На полѹ / Косовѹ Самодержаць Оцѹ Кнезь Лазарь / Бияше и рода племена племенита Нарочита ... Кнезь Лазарь има=/ше 3 Сина Стевана и Волькана и Лазара⁴¹ ...

---

⁴⁰ *Жиѣије кнеза Лазара*, настало крајем 17. или почетком 18. века на југу, у Боки Которској и Црној Гори и ширено у 18. веку у разним варијантама, припада другом тематском кругу *Жиѣија кнеза Лазара*, а с обзиром на то да „чува завршни и целовит облик косовске легенде” у науци је добило и назив *Прича о Боју косовском*. Према прегледу рукописа *Приче о Боју косовском*, који је објавила Јелка Ређеп, у периоду од почетка 18. до половине 19. века, састављено је 36 варијаната тог текста. Најстарија варијанта је *Рукойис Михаила Милорадовића* из 1714–1715, а најмлађа је *Рукойис Паула Маѣијевића* из 1839. године. Из Библиотеке Матице српске на том списку је пет рукописа: *Рукойис Аврама Милеѣића* из 1780 (заправо 1778–1781, РР III 11), *Рукойис Георѣија Кнежевића* из 1786 (РР II 29), *Рукойис Давида Коњевића* из 1792 (РР IV 33), *Рукойис Тимоѣија Недељковића* из 1812 (заправо *Рукойис Сѣевана Зурковића* из 1796, са записом Т. Недељковића из 1812, РР I 36), *Рукойис Маѣице срѣске* из 18. века (у ствари *Александрида са Жиѣијем кнеза Лазара* (РР III 34) /в. Јелка Ређеп, *Жиѣије кнеза Лазара*, Нови Сад 2010, 5–39/. *Жиѣије кнеза Лазара у Песмарици Василија Живкова* из 1770. у наведеном прегледу изостаје (в. опис у овом каталогу бр. 138). Оно се први пут помиње у раду: Станиша Војиновић, *Неѣознаѣа рукойисна ѣесмарица из 1770. ѣодине*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. 63/64, 1997–1998, Београд 2000, 131–141. Свих шест поменутих рукописа Библиотеке Матице српске описани су у овом тому каталога (бр. 135, 136, 138–141; снимци овог рукописа *Жиѣија кнеза Лазара* објављени су у књизи: Јелка Ређеп, *Жиѣије кнеза Лазара*, Нови Сад 2010, 605–637.

⁴¹ По томе што се помиње син кнеза Лазара *Лазар*, а не *Добровој*, рукопис се слаже са рукописима Библиотеке Матице српске РР II 151, РР III 11 и РР IV 33. У рукописима РР II 29 и РР III 34 уместо *Лазара* јавља се *Добровој*, трећи син /в. Јелка Ређеп, *О*

Текст се завршава: ... Брезъ цара ѿстасмо по свемѹ Кодъ / тѹчега Гѣдина подь ногама ѿстасмо а / Госпоѣа Милица ѿстаде Са двема Своимъ / Тѣрма у Градѹ Крѹшевѹцѹ и прочеѣе / писание Светаго Гѣдина Кнеза Лазара / житие Амѣн.

256/17–276/8: Пѣсанъ ѿдъ Прегоркаго Пакла, први стих: велика е / паклена дѹблина.⁴²

276/9–28a/10: Пѣсанъ На рождество Крѣстово, први стих: ѿ дрѹжбино Брачо нерочена.

28a/11–33a: Песма ѿдъ Светаго Сербскаго Кнеза / Лазара, први стих: царъ Мѹратъ На косово Паде.⁴³

336–37a/20: Сия Писания Ѡ Бѣга Послата Защо / Не пазите Како Законъ Заповеда Светѹ / Неделѹ и Празнике що самъ Послао на васъ...

37a/21–386: Санъ Пресвѣтѣя и Славнѣя Владичицы Наше/я Богородици Нашея Богородицы и Присно дѣ=ви Мари и рече истини Гѣдъ нашъ, исѹсъ, / Хрѣтосъ Аще тко Санъ твои, у домѹ Своемѹ/ держи или при себи иматъ...

39a–406/2: Молитвами і ѿдъ напраснейя Смерти и вечнѣя / Мѹки Амѣнъ: Затверждется Мѹки Амѣнъ: / царю небески Амѣнъ: Бѣга Слава Амѣнъ: / Списанъ во евангелски Амѣнъ. Бистъ во гро=бѣ, Господанъ, во ерѹсалимѣ Градѣ...

406/3–41a/4: Молитва егда начнѹтъ пѣти: Иже Херѹвимы / Нынѣ Нынѣ видящи Дѹше моя честнѣя преносимѣя / дари ѿвержи вся помышления сѹетная...

41a/5–426/18: Ѡдъ Ствараня Света, Ѡ дрѹжбино Браѣо / полѹблѣна, послѹшайте чѹда Голема, ѿдъ Постањя / Света и Ствараня и умерлогъ первога челоувѣ=ка...

426/19–456: На франѹцѹза Када е Воевано изъпочетка / Како Слѣдовало, први стих: Франѹска е Земля / Била Башъ За седамъ дрѹги Кралѣвина.

Добровоју, сину кнеѣиѣе Милице и кнеза Лазара, Српска књижевност у доба Деспотовине : научни скуп Деспотовац, 22–23. 8. 1997, Деспотовац 1998, 115–116/.

⁴² То је прва песма по редоследу јављања у овој *Песмарици*, од петнаест песама колико она садржи. Метрички опис свих песама објавила је Мирјана Д. Стефановић, која је у опису нумерисала песме (бр. 1–15) и навела њихов наслов (ако постоји) и први стих /Мирјана Д. Стефановић, *Српска ѣраѣанска ѣоезија : оѣлед из исѣорије сѣиха*, Ваљево – Нови Сад, 1992, 205–210/.

⁴³ Песма је објављена у: Марија Клеут, *Народне ѣесме у српским рукоѣисним ѣесмарицама XVIII и XIX века*, Сремска Каменица 1995, 173–180 (бр. 141), 356; као варијанта песма се помиѣе и у: *Сабрана дела Вука Караѣиѣа*. Књ. 1. *Пјеснарица 1814–1815*, припремио Владан Недић, Београд 1965, 430.

46a–476/1: Песма ѿдъ франъцѹска рата догањая Кодъ / Ланъдаве Града Кои беше 22 юни на 1793. Лѣта, први стих: и у петакъ Светковина Беше.

476/2–48a/20: Песма одъ Преласка райне, први стих: Ой Люто тѹже / Лѹкиѣа делие.

48a/21–53a/17: Глава Перва / Ѡ Сотвореню Овогъ Света. / Вопросъ Тко е Сотворио овай Свѣтъ. / Ѡ(ветъ) Богъ Зато се Зове Твораць Неба и / Землѣ, и Свию Твари... (текст садржи 5 глава).

53/18–20: Пѣсна Сильнога Цара Стевана, први стих: Кадъ се Жени Срискипи (!) (*срѣски?*) царъ / Стеване. Дат само наслов и први стих.⁴⁴

536–546: Стране су празне.

55a–57a: Без наслова, први стих: Весели се Земло Босно равна.

576–616/5: Без наслова, први стих: Мили Боже Чѹда великога.

616/5–636: Песма Одъ / Франъцѹскогъ рата Жестокога и Цесара / Ш ниме Почетога, први стих: ние добро Що е Навестио.

64a–656: Без наслова, први стих: Солдаткинѣ мое Землякинѣ.

66a–68a: Молитва Божия Святогъ и Ерѹсалима Во свято=мѣ Граде и Ерѹсалиме Бистъ явление Предивное...

686–69a: Поучение папи рим'скаго Дванаестъ на десять / петкова в годни времена Почитаите всякомѹ / Православномѹ Християнинѹ. / Первая (неделя) / Петка На первой Недели Сѣтаго великаго поста / кто Сию Петкѹ постится Таи Человѣкъ Не пока/ень Смертию Не умреть. Садржи и *Друѣу, Шесѣу, Осму, Девейѣу, Десейѣу* и *Једанаесѣу* неделѹ.

696–71a/4: Молитва Ѡ Спасителя и Јѣса Хрѣта Како е / Ѡдъ Юда Мѹчень био Господъ Нашъ...

71a/5–726/15: Молитва ѿдъ воскресения / Ѡ Воскресения иѣса Хрѣта На ус'кр'сѣ / вер'ло рано воскресао исѹсѣ Хрѣтосѣ изъ Гроба / ангель Божиі Сиѣе С небеса и Скиде Камень...

726/16–73a/3: Молитва Светаго Петра Ѡ зѹбне Болести / Свети Петаръ Седи на Каменѹ Мраморскомѹ / не би постоянь Бияше и приде Емѹ Господъ...

---

⁴⁴ Цитирани наслов и први стих налазе се испод завршетка претходног прозног текста. Текст обухвата три реда, при чему је размак између редова већи него у осталом делу књиге. Слова су крупнија, рукопис се мало разликује од рукописа писара књиге, а и мастило је мало тамније, те се не може са сигурношћу рећи да ли је текст исписао сам писар књиге или друга рука, можда као белешку. Испод тога има неких записа писара и друге руке (в. одељак *Зайиси*), а следеће три стране су празне.

73a/4–74a/7: **Ќ** последнѣгъ Сѹда Божиегъ Еремия проро=кѣ,
Бияше Мѹжъ добри и славни исписа намъ / Чѹства Свака Ѡдъ
Страшногъ Сѹда Божиегъ...

74a/8–74b/13: Молитва Ѡдъ Стреле Пѹшке Стело / Заклинѣм' те
За премложение Бога Нашего...

74b/14–76b/10: *Без наслова*, први стих: СлавониѠ Земно
племенита.⁴⁵

76b/11–77a/13: *Без наслова*, први стих: Карловци сѹ Место
изабрато.⁴⁶ На крају песме је запис писара из 1796. године, л. 77a/13–17
(в. *Зайисе*).

77a/18–78b/2: *Без наслова*, први стих: Боланъ Ан'дра у Маштрикѹ
лежи.

78b/3–79b/18: Страданѣ Краля франѣцѹскога. Краљ Крали=ци
Говорио, први стих: О сѹпроже Лѹбезная.

79b/19–82a: Описано ї уздисаня Шлавонски Солдата! / Први стих:
Кое се писмо у Сремъ пошалѣ.

82b–86a: **Ќ**дъ по(с)тоѣня Света одъ Синова / Адамови Есте се
Виляетъ умложи/о и светъ напѹниѠ Био...

86b: Страна је празна.

Зайиси

На полеђини предње корице (лева половина) и на сачуваној десној
половини листа залепљеног на полеђини те корице (лева половина тог
листа недостаје) јављају се пробе пера мрким мастилом (писана велика
слова А, Г, Д, Т и др.).

При врху мрким мастилом: **Нѹмера / Нѹмера рада[н] или рада[к]**.

На истој залепљеној половини листа у горњем десном делу налазе се
записи Стевана Зурковића, писара књиге, који се не виде у целини, јер
друга половина листа недостаје, а теже су и читљиви због избледелог

---

⁴⁵ Тихомир Остојић и Владимир Ћоровић први су објавили ову песму и у вези са њом
истакли су „очевидан утицај Рељковићева *Сайира*, од кога је узето чак и неколико
стихова”, уп. *Сайир* 1, 1–2, 5–6 – Зурковић 16–19 / Тихомир Остојић, Владимир Ћоровић,
Српска ираћанска лирика XVIII века : из сѣарих ѣесмарица, Београд – Сремски Карловци
1926, XXIV–XXV, 38–42, бр. 35/; по издању Т. Остојића и В. Ћоровића текст песме донет
је и у: Боривоје Маринковић, *Српска ираћанска ѣоезија XVIII и с ѣочейка XIX сѣолећа*, I,
Београд 1966, 145–151, бр. 17; *Исѣо*, II, 302–303.

⁴⁶ Песма је први пут објављена у: Т. Остојић, В. Ћоровић, *Српска ираћанска лирика XVIII
века*, XXIV–XXV, 42–43 (бр. 36); по издању Т. Остојића и В. Ћоровића текст песме донет
је и у: Б. Маринковић, *Српска ираћанска ѣоезија*, I, 150–151, бр. 18; *Исѣо*, II, 303.

мрког мастила: [] **Мнѣ Стевана** (тамније мастило). Одмах испод, светлијим мастилом: [**К**]нига мнѣ / [**маг**]нита **Стефа/на Зуркови**[].

На полеђини предње корице при врху, са леве стране, тамније мрким мастилом потпис: **АСавић**.

На залепљеном листу на полеђини предње корице, при дну стране, десно, истом руком: **Савић** (светлије мрко мастило) / **Савић** (тамније мрко мастило).

На горњој маргини л. 1а мрким мастилом: **Сѣга [Книга]**

На л. 38б, испод текста, вероватно руком Тимотија Недељковића, који се јавља у запису на л. 53б (в. ниже), писаном ћирилицом: **Здрасимъ тасте / Господине яд тебе**.

53а: Руком писара књиге, као проба пера: **Ќдъ Потоплѣния Света / Ќдъ Потоплѣния Света**.

На л. 53б налази се отрвен запис исписан црвеним мастилом, брзописом и курзивом. Разазнају се само неке речи, међу којима и име *Стеван*, а делимично и презиме *Зуркович*. Судећи по рукопису запис је оставио писар књиге: **Здравствѹте у [] / [] молимъ васъ да [] / в[]ѹ Софию [] Мало/ [][Слѹчен] [] Богороди/[] и десетъ Заповестъ / [] Свети Боже / [] васъ [] Молимъ / [] / [] и [я][Еса]мъ Стеванъ Зурковичъ / []**.

На истој страни, делом преко претходног записа налази се белешка исте руке као на л. 38б: **Тімотіе Недел=ковичъ– / Сія Книга / 1812 Лѣто. / Путинцѣ дне месеца / [Ссего ради]**.

При врху исте стране, лево, другом руком, оловком, записана су имена, вероватно која треба поменути на литургији: **[]ани 10, 19 / Живани [], 7 / [А]нѹшки / [] 10 / [В]емиа [] 6**.

Мрким мастилом, делом преко претходног записа, новом руком стоји: **Марія [] / [] / Теби**.

На л. 54а, при врху такође се виде остаци отрвеног записа (вероватно Стевана Зурковића) исписаног црвеним мастилом, али речи нису читљиве.

На истој страни, делимично преко отрвеног записа, као пробе пера, новом руком записано је: **Сѣгѡ / А Марко / Ќ стратимирови / Ќ [ис]аковичъ / Пеичичъ / т / Глаголъ добро Естъ Е / Живѣте Зѣло с Земл[я] / К К к к / кота[] / Чеснѣиш[и]мѹ Господине / Парокѹ / Јоанъ Јвановичъ**.

На л. 54б истом руком и истим мастилом записан је почетак песме која долази на л. 55а: **Весели се Землю Босна равна / [] Била ти прославна / Босна**.

Испод тога су неке пробе пера.

На л. 65б другом руком, црним мастилом, писаном ћирилицом: **Сія Книжица / Гаврила Брата, / Моега по закону Божи/ему**.

На истој страни другом руком, црним мастилом, писаном ћирилицом: **Сима / Молитва / Сего ради бди/те.** Налази се и цртеж истим мастилом.

Испод тога другом руком: [] **тебѣ Господи.**

На л. 77а после завршетка песме *Славонија земљо ѿлемениѡа*, у наставку реда је запис писара и састављача песме: **изобрази Гемайнѣ (ѿемајн = војник, редов)⁴⁷ Стеванѣ Зурковићѣ / из' Карловчича новою пѣснѣ ѡдъ Места Славоние / равнога Срема врѣшке планине и Вароши Карловаца / Сигнатомѣ на франѣцѣској Граници Месеца 15: / Априлия 796 лѣта Аминѣ.**

На л. 86а, као проба пера: **аще возможно бѣдетѣ / аще возможно бѣдетѣ / Гара[].**

На л. 86б исписани су називи месеци на немачком језику, црним мастилом писаном латиницом. Јавља се и реч: **Пробо.**

Испод тога смеђим мастилом исписани су бројеви: **4061012 / 210570 / 4897506.**

На залепљеном листу на полеђини задње корице истом руком, истим писмом и мастилом такође долазе називи месеци на немачком језику.

Као пробе пера на истој страни исписана су и нека слова, као и речи: **Здравѣте / Здравствѣ[].**

При дну исте стране, избледелим мастилом, брзописним и курзивним словима, руком писара: **Стеванѣ Зурковићѣ.**

Испод тога истом руком написано је: **З Стевана З[].**

На више страна подвучене су неке речи плавом оловком, којом су означене и странице рукописа, а нека места означена су црвеном оловком, слично као и у *Песмарици Аврама Милеѡића* (в. опис бр. 139).

Историјат књиѡе

Рукопис први помињу Тихомир Остојић и Владимир Ћоровић 1926. године.⁴⁸ Тихомир Остојић је био секретар Матице српске и уредник *Лейѡиса Маѡице српске* 1911–1914. године. У инвентар Библиотеке Матице српске књига је заведена 13. јануара 1954. године, без података о начину прибављања, а са напоменом да је затечена у Библиотеци.

⁴⁷ војник – gemeiner Soldat; редов (прост војник) – gemeine(r) Soldat /Светомир Ристић, Јован Кангрѡа, *Речник српскохрватској и немачкој језика*. Део 2, *Српскохрватско-немачки*, 74 и 886/.

⁴⁸ В. одељак *Литература*, бр. 1.

ЛИТЕРАТУРА

1. Тихомир Остојић, Владимир Ђоровић, *Српска ираћанска лирика XVIII века : из сџарих ѓесмарица*, Београд – Сремски Карловци 1926, XXIV–XXV, 38–43 (бр. 35 и 36).
2. Владан Недић, *Сабрана дела Вука Караџића. Књ. 1. Пјеснарица 1814–1815*, Београд 1965, 430.
3. Боривоје Маринковић, *Српска ираћанска ѓоезија XVIII и с ѓочейка XIX сџолећа*, I, Београд 1966, 56–57, 145–151 (бр. 17 и 18); *Исџо*, II, 303.
4. Јелка Ређеп, *Прича о Косовском боју*, Зрењанин 1976, 24–25.
5. Иванка Веселинов, *Прилоѓ исџорији збирке рукоѓисних књѓа у Библиоџеци Маѓице српске : Послерайни ѓериод (1948–1956)*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 46, 47.
6. Димитрије Кириловић, *Ђирилске рукоѓисне књѓе у Библиоџеци Маѓице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 58 (бр. 17).
7. Мирјана Д. Стефановић, *Српска ираћанска ѓоезија : оѓлед из исџорије сѓиха*, Ваљево – Нови Сад 1992, 205–210.
8. Марија Клеут, *Народне ѓесме у српским рукоѓисним ѓесмарицама XVIII и XIX века*, Сремска Каменица, 1995, 171–180, 356.
9. Јелка Ређеп, *О Добровоју, сину кнеѓиње Милице и кнеза Лазара*, Српска књѓжевност у доба Деспотовине : научни скуп Деспотовац, 22–23. 8. 1997, Деспотовац 1998, 109–116.
10. Јелка Ређеп, *Жиѓије кнеза Лазара*, Нови Сад 2010, 11, 34–36, 605–637.

136. РР II 29 (РР 191 – 352 А 28) – 170056

ПРИЧА О БОЈУ НА КОСОВУ ГЕОРГИЈА КНЕЖЕВИЋА¹

1786. година²

Хартија, мастило мрко, 18 л. 217 x 170 мм, текст 180–192 x 150–156 мм. Број редова на пуној страни 18–26. Скоро на свакој страни јавља се кустода. Један писар. Према запису на л. 176 рукопис је припадао Георгију Кнежевићу, а судећи по дуктусу и боји мастила Георгије Кнежевић је и писар књиге. На основу белешке Адама Драгосављевића на л. 186 рукопис је настао 1786. године.

Водени знак одговара години из записа 1786: *крин са иницијалима II*, сличан тип САНУ 152, према Ајнедери из 1775. године.

Листови су увезани у једну свешчицу.

Рукопис је без повеза.

Текст је уоквирен оловком. Ширина маргина је већином око 10 мм. Оловком су извучени и редови. Украса нема. Главни наслов рукописа (*Жиѿије Свейої великої књаза Лазара...*) долази у првом реду на свим странама рукописа (тече од полеђине листа до предње стране наредног листа). Исписан је курзивним и брзописним словима. Почетно слово у

---

¹ О *Жиѿију кнеза Лазара* познатом под називом *Прича о Боју косовском* в. опис бр. 135 (РР I 36), нап. 40; снимци овог преписа *Жиѿија кнеза Лазара* објављени су у књизи: Јелка Ређеп, *Жиѿије кнеза Лазара*, Нови Сад 2010, 523–558.

² Рукопис је датиран 1786. годином на основу записа Адама Драгосављевића на л. 18а, у којем се казује да је од године 1786, која се јавља на том листу, прошло 49 година (в. одељак *Зайиси*).

речима је велико, а остала слова су мала, али већа него у тексту рукописа. Истим писмом исписани су и наслови преостала два текста.

Писмо књиге је курзив и брзопис. Рукопис је леп и исписан. Разликују се пуне и танке линије. Слова су писана одвојено или у везу. Од малих слова у врсти по типу варирају: б (брзописно положено и писано), в (брзописно четвртасто и писано слично савременом), г (писано руског типа без црте и писано са цртом), д (брзописно са дугим ножицама, карактеристично и за полуустав и за брзопис и писано), м (писано и ретко као латиничко курзивно *m*), е (брзописно грчког типа и писано), т (троного, карактеристично и за брзопис и за полуустав, брзописно једнострано високо и писано). Слово а је увек писано, ж је као гужвица, з је као тројка и готово увек је веће, к је брзописно или на прелазу брзописа и курзива, л, м и н су писаног типа, а остала слова су брзописна или су на прелазу брзописа и курзива.

Велика слова углавном су писана, слична савременим. Долазе не само иза тачке, већ и ван те позиције, на почетку многих речи, без посебних правила. Надредна слова нису честа и углавном су писана.

Правопис је рускословенски, са доста одступања. *Јерови* су претежно на крају речи, при чему је њ само понегде употребљено. Среће се и *ѡајерак*. Група *ја-* у словенским речима писана је са *ѡ-* (*ѡгнѡ* 2б/20, *ѡви* 11б/15, *ѡко* 17б/15 итд.). За секвенцу *-ја* налази се скоро увек *-я* (*первая* 2а/8 *коя* 2а/9, *моя* 4а/13 итд.), ређе *-а* (*бжѡа* 17б/11, *стреляѡѡа блгочестѡа* 18а/3), а запажен је и пример са *-ѡ* (*перѡганици* 10б/21). У речима несловенског порекла по рускословенској норми углавном се јавља *-а* (*хр|с|тианске* 1б/9, *патрѡар|ха|* 2а/21, *сарахарѡа* 6а/16 итд.), а потврђује се и одступање са *-я* (*хр|с|тианскѡ* 6б/8). У рускословенским облицима речи иза сугласника (осим иза *ж, ч, ш, щ*) у вредности *'а* потврђује се *я* (*кнѡза* 1а/3, *бѡше* 1а/6, *время* 1а/17 итд.). Иза *ж, ш* и *щ* нађене су потврде са *а* (*слѡжаше* 3а/16, *биша* 1б/10, *непощадимо* 15а/7).

У писању *је-* среће се веће *е-* грчког типа (*его* 1б/12, *ела* 2б/6, *една* 3б/14), а за *-је* долази мало *-е* (*житѡе* 1а/13, *ко своемѡ* 2а/12, *моѡго* 2а/16 итд.). На почетку речи и слога поред лигатуре *ю* (*юначества* 7а/18, *юнака* 9б/13, *юнак* 13а/2) писано је и *у* (*уначествоѡ* 4б/10, *унаци* 10а/10, *поушим* 17б/17).

Групе *л'а, н'а* означене су са *ля, ня* (*краля* 1б/14, *земля* 4а/9, *поля* 5б/16; *коњя* 2а/15, 6б/11–12, *чинѡше* 13а/19 итд.).

Секвенце *л'е, н'е* обележене су чешће спојем *лѡ, нѡ* (*погѡблѡни* 1б/10, *погѡблѡно* 1б/6, *полѡ* 6а/2 итд.; *нѡмѡ* 2б/9, 3б/8, *нѡгове* 2а/18, *нѡговѡ* 6а/9, *ранѡни* 15а/20 итд.), него по рускословенској норми са *ле, не* (*поставленѡ* 1а/11, *серблемѡ* 1а/17, *земле* 15а/19; *него* 3а/9 итд.).

Група *л'о* писана је *ло* (**сабломъ** 6б/13, 12б/19, 13а/2, 15б/12, **со земломъ** 16б/23). У писању *љу* и *њу* долази лигатура (**на полю** 15а/8, **не любви** 15а/10 итд.; **на коню** 13б/5), а за *љу* налази се и *лѹ* (**на полѹ** 8б/19).

Слово *ї* (*і*) претежно се користи испред *ј*. Јављају се и случајеви са *ї* (*і*) између два сугласника од којих други није *ј* (**ніті е** 4б/10, **велікое** 6а/15, **веліке** 10б/кустода итд.), као и потврде са *и* уместо *ї* (*і*) испред *ј* (**хр|с|тијанскѹ** 6б/8, **матиаша** 7б/7, **очию** 7б/17, **копия** 14а/18 итд.). У лексеми *вино* налази се *и*, уместо *ї* како је по рускословенским правилима (**вино** 8б/24, 9б/5, **вина** 8а/6).³

На почетку речи среће се **Ј**, мајускулна варијанта *ї* (**Јванъ** 9а/24).

За *-j/-j-* већином долази **й** (**мой** 5б/21, **у войскѹ** 6а/19, **нашой** 5а/9 итд.), а среће се и *и* (**воиске** 5б/3, **немои** 4а/12, В јд. м. **род мои** 5б/15, **твои** 12а/7 итд.).

Нема доследности у употреби **ѿ** и **о**.

За глас *у* на почетку речи и у сложеницама на почетку другог дела јавља се **у** (**убыша** 1б/2, **уроша** 1б/2, **убыственѹ** 1б/4, **научи** 5а/16 итд.). У осталим позицијама речи присутно је **ѹ** (**о деснѹю** 2а/15, **дѹша** 3а/11, **лазарѹ** 3а/17 итд.) или ређе **у** (**кауринѹ** 12а/2 итд.).

Графема **ћ** користи се у вредности *ћ* (**браће** 4а/11, **что ћѹ** 4а/10, **криюћи** 4б/24 итд.) и *ћ* (**госпоћи** 4а/14, **мећѹ** 6а/6, **ћѹрицѹ** 7б/2, **уће** 11б/18 итд.). У вредности *ћ* она се јавља и у страниј речи *узенїија* (**узенћїю** 12а/20), а уместо **ц** употребљена је у лексеми **аћїе** 11а/9, 12б/3.

Завршеци презимена јављају се на *-ћ* (**бранковића** 2б/11, **Кобылићъ** 3а/8, **шаиловића** 7а/16, **Обилићъ** 11а/18, **косанчић** 13а/5, **Хобилића** 14б/8, итд.) према српском језику и на *-ч* као у руском (**мернявчевичъ** 1а/18, **бранковичъ** 4б/20, 7б/22, **богдановича** 1а/14).

Графема **ѕ** се не употребљава, уместо ње је **з** (**зли** 2б/13, **за злобность** 7б/15, **зверною** 11а/3 итд.), а изостају и слова **ѣ**, **ѵ** и **ѿ**, а **ѿ** се користи само као број.

Постоје акценатски знаци, а од интерпункцијских долазе: тачка, две тачке, запета и тачка са запетом. На крају реда као знак за растављање речи срећу се две водоравне паралелне црте.

Језик је српски народни и рускословенски, уз присуство и доста славеносрпских црта.

Према српскословенском или српском изговору потврђује се вокализација некадашњег полугласника у рефлекс *а* (**дащеръ** 2а/8, **лажне** 3а/17–18, **еданъ** 9б/3, **предлог са** 17а/13, **ветаръ** 13б/7, **веранъ** 9а/14 итд.). Присутни су и рускословенски рефлекси *е < њ* и *о < њ* (**мечъ** 15а/2,

³ Јован Живановић, *Грамаѣика црквенословенскої језика за срїске ѣ православне боїословије*, у Ср. Карловцима 1912, 15.

множество 13б/13 итд.; предлог **ко** 2а/12, **сохранїѡ** 4а/22, предлог **со** 7б/17, предлог **во** 14а/22, **возжелѣвъ** 17б/11 итд.). Неке лексеме срећу се и у српском и у руском фонетском облику (**орель** 3а/2 – **ораѡ** 10б/5, **днесъ** 13б/14 (х2), 16б/7, 16 – **данасъ** 16б/21, **день** 3б/13 – **дана** 4б/18 итд.).

Слово **ы** (вредност *и* у рускословенском код Срба и у српском језику) јавља се на етимолошком месту у складу с рускословенским правилима (**ты** 4а/2, **быти** 8б/2 итд.), али више пута долази и уместо **и** (**выди** 3а/8, **оны** 9б/17, **вишныи** 14б/14, **тры** 16б/12 итд.) или се замењује са **и** (**биша** 1б/10, **тысящъ** 1б/9, **промисломъ** 1б/20, **мислите** 10б/10 итд.).

У Н јд. придева м. рода углавном се јавља наставак **-и** или ређе **-ы** (= *и*) уместо рускословенског **-ий/-ый** (**храбри** 8а/22, **вишни** 10а/18–19, **втори** 13б/16, **трети** 13б/17, **сербски** 15а/5 итд.), што одговара српском језику, као и изговору рускословенског **-ий** (**-ый**) код Срба.⁴ Наставак **-ый** запажен је само у **вишныи** 14б/14.

Слово **ѣ** (вредност *је* у рускословенском, а *е* у српском језику)⁵ писано је по етимологији (**повѣсть** 1а/3, **добродѣтеліе** 1а/10, **вѣрно** 3а/15 итд.). Налази се и уместо **е** (**досѣзаше** 15б/7, **нѣки** 17а/17), а у доста случајева уместо **ѣ** је **е** (**вреданъ** 4б/10, **беседе** 6а/18, **неверни** 7б/22, **бели** 10а/4, **заповеди** 14а/8 итд.). Јављају се и примери с ијекавским рефлексом **ѣ** (**до биела камена** 5б/12, **врїеданъ** 6а/11, **у лиепѹ** 9б/8, 11б/2, **врїедности** 15б/2, **біела** 16а/8).

У облицима глагола VII врсте са некадашњим *јайѡм* у инфинитивној основи потврђује се *и*, што је одлика говора шумадијско-војвођанског дијалекта (**увидити** 5б/11, **видити** 10а/7, 14а/13, 15б/3, **улетити** 11б/17, **видїѡ** 15а/22, **желише** 10а/7, **заповидѣ** 10а/3 итд.).⁶

Рефлекс старог **ѡ** је *е*, у складу са српским језиком (**памети** 2а/18, **месо** 11а/13, **деветъ** 15б/12 итд.) или *'а*, као у рускословенском (**кнѣза** 1а/3, **кнѣзъ** 2а/2, **пѣтъ** 2а/8, **дѣсѣтъ** 17а/21).

На месту српског самогласничког *р* слово **р**, **р'** јавља се понегде (**кр'в** 13а/12, 18, **крв** 13а/12; **скраћеница** **кр|с|тно** 16б/26). Чести су рускословенски спојеви **ер**, **ре**, **ор**, **ро** (**сербскѹ** 3а/20, **смертъ** 7а/23, **на**

⁴ Александар Младеновић, *Најомене о ѿранскрипцији и крипичком издавању сѣарих срїских ѿексїѡва из XVIII и XIX века*, Зборник за филологију и лингвистику, XXII/2, Нови Сад 1979, 124–125.

⁵ Транскрипција слова *јайѡ* зависи од карактера језика текста, од контекста реченице у којем је реч с *јайѡм* и од саме речи, која својим обликом представља одлику рускословенског или српског народног језика /в. Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, Нови Сад 1964, 29–30; А. Младеновић, *Најомене о ѿранскрипцији и крипичком издавању сѣарих срїских ѿексїѡва из XVIII и XIX века*, 99–107/.

⁶ Павле Ивић, *Дијалектїологија срїскохрваїскої језика. Увод и шїокавско наречје*, Нови Сад 1956, 69.

сер|д|цѣ 8а/18, до перси 12а/8 итд.; крестно 16б/20; скорби 8а/19; крови 4б/4, 7а/15, кровъ 15а/21). Под утицајем рускословенског правописа писање ер долази и у речима које нису одлика рускословенског или руског језика, већ српског (берзо 6б/19, 14а/12, 14, герляхѣ 6а/21, хервем се 8а/17, потерчи 11а/7 итд.). Према научној литератури у речима које представљају одлику српског језика вредност споја ер је *p*, а у онима карактеристичним за рускословенски и руски језик је *ep*.⁷ Спој ер присутан је и у речима које у српском језику имају вокално *p*, а у рускословенском и руском *pe* (керсногъ 7а/10), *po* (у керви 15а/20–21) или *op* (на герло 9а/22, 12а/10, 13). Употреба споја ер у речима где по рускословенском фонетизму не долази може бити последица писареве журбе, као и тога што је за њега *ep* = самогласничко *p*.⁸ На месту вокалног *p* једанпут је написан и спој ар (царкве 15а/9).

У речима са некадашњим самогласничким *l* рускословенски рефлeksi су *le*, *ol* (слезе 4б/12, слезъ 15а/4; волкашинъ 16б/13, сол|н|це 15б/4, исполни 4а/3, волкано|м| 17б/7 итд.). Поред претежног *ol* више пута јавља се и у (вѣкъ 2а/16, 7б/10, на вѣка 3а/13, вѣкосава 7а/17, пѣне 8б/8, вѣчине 11а/4, сѣзе 13а/8 итд.). У примеру сонце 9б/10 *l* изостаје, пошто је дошло до упрошћавања сугласничке групе *ln*.

Рускословенска група *жg* се понегде потврђује (междѣ 8а/16–17, 11а/20, прежде 11а/5 итд.). Присутно је и руско *ж* (госпожа 6б/20, 17б/6, госпоже 4б/11–12). Често се јавља и *ђ*, које одликује српски језик (госпоћи 4а/14, међѣ 10а/17, 10а/17).

Графема *щ* долази у вредности *шш* или *шч*. Претпоставља се да је ово слово у речима које по свом облику припадају српском језику читано *шш* (що 5а/14, щедити 6б/15, ношни 9б/9, защо 10б/13, нища 13б/19 итд.), а у онима карактеристичним за рускословенски или руски језик имало је вредност *шч* (еще 4а/21, 15б/2 итд.).⁹

Као резултат старог јотовања често се потврђује *ђ*, карактеристично за српски језик (криюћи 4б/21, 24, стоећи 5а/18, моћи 5б/3 итд.).

Група *чш*-, која одговара рускословенској норми, налази се доста пута (нѣчто 1б/7, что 4а/10, 10б/16, 16а/25 итд.).

На месту традиционалне групе *чp*- среће се *чар*- (чарна 5б/18) и *цер*- (до церна 5б/13, цервене 5б/19, цервени 10а/4).

⁷ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 30–31; А. Младеновић, *Најомене о ѿранскрипцији и крипичком издавању сѿарих срѿских ѿексѿова из XVIII и XIX века*, 113–118.

⁸ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 31.

⁹ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 37–38; Питер Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, Нови Сад 1983, 56.

Неизмењено -л, карактеристично за рускословенски и руски језик среће се у речи *орао* (**орелъ** 3а/2 и посрбљени облик **оралъ** 10б/5). У осталим случајевима присутан је прелазак у -о из српског језика (**сохранїѡ** 4а/22, **могаѡ** 5б/9, **рекаѡ** 5б/21).

Предлози *в, во*, који одликују рускословенски и руски језик, потврђују се више пута (**в палатѣ** 1а/11–12, **в' то время** 2а/11, **в день** 15б/20, итд.), а често је и српско у (**у градъ** 3а/4, **у свою** 3а/14, **у войскѹ** 6а/19, **у части** 8а/15 итд.). На месту иницијалног *вѣ-* јавља се **в** (**вседе** 4б/13, **вскорѣ** 1б/11) и **у** (**установїѡ** 3б/21, **укратити** 4а/10 итд.), а на месту *вѣз-/вѣс-* чешћи је српски рефлекс *уз-* (**уз'данѹ** 2б/10, 5а/21, **узе** 2б/10, 11, **узети** 2б/17 итд.) од рускословенског *воз-/вос-* (**возжелѣвъ** 17б/11, **воздѣлав** 17б/13, **восхваляет** 18а/5 итд.). Примери са заменичким *вс-* (**все** 1б/кустода, 2а/1, **всякомѹ** 2а/6, **всѣхъ** 4а/5) доста су ређи од оних у којима је извршена метатеза према српском језику (**свѹ** 3а/20, 15б/22, **сва** 4а/17, **са свимъ** 3б/16, **своємѹ** 4б/15 итд.).

У заменици **нитко** 6а/16 јавља се *-ѣк-* уместо *-кѣ-* старог српског језика.

Прилози *кад, сад, већ* срећу се с покретним вокалом *-е* (**каде** 5б/4, 10а/16, 14а/16, **саде** 5а/23, 14а/11, **веће се** 4б/15 итд.), поред **кадъ** 6а/19, **када** 3б/3 итд.

У више случајева изостаје *х* (**уѡди** 4б/16–17, **ѡћѹ** 4а/2, **ѡће** 5а/4, **за ни** 5б/11, **укидѡ** 8а/19, **ниѡва** 14а/4 итд.), што је одлика многих говора, међу којима и војвођанских.¹⁰

У случају **что кощете** 10б/16 *х* је замењено са *к*.¹¹ Јавља се и измена *хв у в* (**увати** 8б/4, **уватити** 13б/10, **уватише** 14а/5 итд.).¹²

Предлог *с* прелази у *з* као резултат једначења по звучности (**з блгословенїемъ** 1б/21, **з господомъ** 16б/21).

Среће се и прелаз *с > ш* испред *њ* (**ш ниме** 5а/20), као последица једначења по месту творбе. Појава се јавља у свим шумадијско-војвођанским говорима, као и у неким другим српским говорима.¹³ У случају **с шним** 6а/21 задржано је и *с*.

¹⁰ П. Ивић, *Дијалектологија*, 72; Иван Поповић, *Говор Госиођинаца у свейлосїи бачких ѿвора као целине*, Београд 1968, 143–144; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 138–141.

¹¹ И. Поповић, *Говор Госиођинаца*, 145; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 141–142.

¹² И. Поповић, *Говор Госиођинаца*, 152; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 123–125.

¹³ И. Поповић, *Говор Госиођинаца*, 156; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 120.

Из народног говора је и пример **саћешъ** 11б/17 уместо *саг ћеш*, као последица упрошћавања сугласничке групе и губљења сугласника.

У области морфологије превагу имају облици српског језика над рускословенским.

Јављају се и лексеме комбиноване од рускословенских (или руских) и српских црта, што је битна одлика славеносрпског језика (Г јд. м. рода **воеводе** 1б/15, глаголи **ездиω** 2а/19, **сказати** 5б/8, **составити** 7б/17, **ωжидахѸ** 8а/10, **сохранити** 9а/15 итд.). Префикс *со-* био је веома присутан у славеносрпском језику и доста је употребљаван и у текстовима писаним народним језиком.¹⁴

Потврђују се и речи из српског и рускословенског (руског) језика са истим значењем (**70 хиљада** 1б/6, **седмьдесять хиљада** 17а/18, **десять хиљада** 17а/20, поред **4. тисѧще** 1б/8, **70 тисѧщъ** 1б/9 итд.; **кћери** 6б/2, поред **дщерма** 17б/8 итд.).

Срећу се и неке дијалекатске црте.

Именица *војска* у Л јд. јавља се без некадашње палатализације (у **воиски** 5а/9), појава широко заступљена у шумадијско-војвођанским народним говорима.¹⁵

У И мн. именица м. рода више пута долази наставак *-и* (**пре|д| ловци** 3а/4, **предъ воиници** 6а/7, **с тѸрци** 16б/24), стари наставак, који одликује и војвођанске говоре.¹⁶

У 3. л. мн. презента потврђује се наставак *-гу* (**имадѸ** 7а/18, **не издадѸ** 15б/23), карактеристика шумадијско-војвођанских говора.¹⁷

Уместо заменице *њихов*, среће се облик *њин* (А мн. ж. рода **нинѸ** 11а/19, Н јд. ж. рода **ниωва** 14а/4 итд.), који је присутан у источним сремским говорима, а често се јавља и у језику Јована Рајића.¹⁸

Садржај

1а–17б/9: **Житіе Сѧгаω Великаго Кнѧза / Лазара Сербскаго ВладѧщѸемѸ. Текст почиње: Житіе и повѸсть, Кнѧза Ла|за|ря и Милоша / Обилића, и ωстале Сербске Господе, и ПовѸсть / иже бои бити на полю КосовѸ ... Кнѧзь Лазаръ ... имаше / тры Сына, Стефана,**

¹⁴ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 53; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 64–65.

¹⁵ П. Ивић, *ДијалектѸолоија*, 72; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 161.

¹⁶ П. Ивић, *ДијалектѸолоија*, 75; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 176–177.

¹⁷ П. Ивић, *ДијалектѸолоија*, 75; Ј. Рајић, *О народном језику Јована Рајића*, 89–90; И. Поповић, *Говор ГосѸођинаца*, 186; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 228.

¹⁸ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 110.

деспота, и волкана деспота и до/бровоя¹⁹ ... Завршетак текста је: ...тои день гаднимъ Серблемъ / Крила се уломіше Кадъ Све Господство / изгубише и без'главни осташе и дрѹгои / Господи и тѹрскомъ упорабощенію / осташе потомъ Госпожа Милица Со си=/нови Стефаномъ [и добраво – речи прецртане] и волкано|м| / и з' двома дщерма Ела и видосава, / томѹ конецъ и слава аменъ.²⁰

176/10–17: Тропаръ Сѣаго Кнѣза Лазара. / Красотѹ возжелѣвъ Слави Бжїа во земнѣй / томѹ Блгоугодилъ Еси...

18a/1–9: Кондакъ Гласъ ѿми. Подобень / возбраняе воеводѣ. Побѣдителна / возбраника Блгочестїа, всеизрядна / и Мѹченика о Истинѣ непостидна...

Зайиси

На л. 1a, при врху, стара сигнатура: **І б С 2.**

На истој страни, мало ниже, неуоквирени печат: **АРХИВА МАТИЦЕ СРПСКЕ.**

При дну исте стране стари инвентарни број: **Инв. Бр. 524.**

При дну л. 176 запис писара исписан мастилом и писмом као текст рукописа: **Сие житїе Сѣаго великаго Кнѣза Лазара / Сербскаго, Мнѣ ученика Георгїа Кнеже/вича.**

На л. 18a испод текста запис новом руком, курзивом, избледелим мрким мастилом: **По окончанїи сраженїа тѣло кнѣза Лазаря / ѿнешено**

---

¹⁹ У овом рукопису каже се да је кнез Лазар имао три сина – *Сїефана* деспота, *Вукана* деспота и *Добровоја*, по чему се он слаже са рукописом Библиотеке Матице српске *PP III 34*, из последње четвртине 18. века (в. опис бр. 140), као и са рукописом Паула Матијевића из 1839, исписаним латиницом. У осталим рукописима Библиотеке Матице српске, као и у већини других рукописа, трећи син је *Лазар*. Рукопис *PP III 34* садржи и *Родослов српских царева и фамилија*. Према Јелки Ређеп ово је *Констїантинѹинов родослов*, у којем се први пут помиње *Добровој*, трећи син кнеза Лазара и царице Милице. У вези са тим она закључује да се према овом родослову *Добровој*, као трећи син кнеза Лазара, јавља и у *Жиїију кнеза Лазара* у истом рукопису. Износи и мишљење да је рукопис Георгија Кнежевића из 1786 (*PP II 29*), у којем се такође налази име *Добровој*, преписан по узору на овај рукопис *PP III 34*, па на основу тога датира рукопис *PP III 34* пре 1786. године /в. Јелка Ређеп, *О Добровоју, сину кнеиње Милице и кнеза Лазара*, Српска књижевност у доба Деспотовине : научни скуп Деспотовац, 22–23. 8. 1997, Деспотовац 1998, 115–116; в. и: Ј. Ређеп, *Жиїије кнеза Лазара*, 29–30/. Међутим, у *Родослову* рукописа *PP III 34*, чији крај недостаје, помињу се само два сина кнеза Лазара и царице Милице, *Сїефан* и *Вукан*, а у *Жиїију* су три – *Сїефан*, *Вук* и *Добровој* (уп. цитате у *Садржају*).

²⁰ О *Жиїију кнеза Лазара* познатом под називом *Прича о Боју косовском* в. опис бр. 135 (*PP I 36*), нап. 40; снимци овог рукописа *Жиїија кнеза Лазара* објављени су у књизи: Јелка Ређеп, *Жиїије кнеза Лазара*, Нови Сад 2010, 523–558.

в' приштинскѹ Епископію, и погре=бено, а по прошествіи два года и осмъ / м|с|цъ паки принесено в' ѿ него создани / монастирь Рава-ницѹ. / А мѹратово же во витанію в' бѹрсѣ и дѣн[] / сверхѹ гроба Его Милошева рѹка / сребромъ окована памяти ради пове[]/на тѹрск[а] повѣсть.

Испод тога новом руком, курзивом, тамније мрким мастилом: На овом листу стої година 1786=та дакле како [] / писати има већ 49 година, мора да је врло [] / стара руко[] преписата, п[о]клем има „З Бр[]/вичевъ” место с Брановићем. Које показује / из врло стара документа исписана. У Вуковар[] / Адам Д[].²¹

На л. 186 новом руком, курзивом, мрким мастилом: Сей житие Мнѣ / Григорій Милѣвичъ кѹпиль / ѿ Княжевича. Поняе.

На истој страни, десно од првог реда претходног записа, новом руком, тамномрким мастилом, курзивом написано је: Стефанъ.

Испод претходног записа истом руком, истим писмом, избледелим мрким мастилом стоји: Стефанъ Јерковичъ / 1809.

Мало ниже на истој страни, истом руком, истим писмом и мастилом запис: Сїа Книга Есть Мнѣ / Стефана Јерковића Кѹпихъ / ѿдъ Јоанна М[ој]ановића / Поняе.

На истој страни, мало удесно, курзивом, избледелим мрким мастилом: Мнѣ ученика / [] / Милѣвића Кѹпили ю.

На истој страни, удесно, новом руком, мешовитим писмом (курзив, брзопис), избледелим мрким мастилом: [] то: / Бѣъ / Нашъ / вели / како / Бѣъ / [] / Бѣъ / творил / чѹдеса.

На истој страни, удесно од претходног записа, гледано у обрнутом смеру стране, новом руком, курзивом, мрким мастилом: Во име оца Сына / и дѹха Сѣаго нинѣ и / присно и во веки / векѡвъ Аминѣ.

Мало ниже, удесно од претходног записа, новом руком, избледелим мрким мастилом: Во име ѡца / и сина и Свето|г|(о) / дѣа ннѣ при/сно о во вѣки вѣко|в| аминѣ.

На истој страни јављају се и неки нечитки записи.

На истој страни, при дну, новом руком, избледелим мрким мастилом запис: августа [] Била / 1786-те.

²¹ У потпису је Адам Драгосављевић, српски филолог и педагог (Беременд 1800 – Опатовац 1862). Судаћи по овом запису, где се казује да је од године 1786, која се јавља на том листу, прошло 49 година, запис Адама Драгосављевића потиче из 1835. године.

На истој страни постоје и неки нечитки записи због избледелог мастила или мрља на хартији, а има и кратких записа верске садржине, без значајнијих информација за историјат књиге.

Историја књиге

Рукопис је инвентарисан у Библиотеци Матице српске 13. јануара 1954, без података о начину прибављања, а са напоменом да је затечен у Библиотеци. У књизи се налази запис Адама Драгосављевића из 1835. године (в. нап. 21). У списку књига из заоставштине Адама Драгосављевића, које је Библиотека Матице српске купила 1896, нема овог рукописа.²² Према *Записнику* Матице српске од 31. јануара 1907, Библиотека Матице српске је 1906. добила на поклон од Стефана Савића из Митровице „неке старе рукописе” из библиотеке Адама Драгосављевића, за које дародавац каже да су „из доба владавине царице Марије Терезије”.²³ Називи тих рукописа нису наведени, али постоји могућност да је тада прибављен и овај рукопис Георгија Кнежевића.

ЛИТЕРАТУРА

1. Иванка Веселинов, *Прилоі историји збирке рукописних књига у Библиотеци Матице српске : Послератни период (1948–1956)*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 46, 47.

2. Димитрије Кириловић, *Ћирилске рукописне књиге у Библиотеци Матице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 58 (бр. 16).

3. Иванка Веселинов, *Српске ћирилске рукописне књиге XVIII века у Библиотеци Матице српске, I Датиране*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1979, IV, Нови Сад 1981, 60–61 (бр. 16).

4. Јелка Ређеп, *Прича о Косовском боју*, Зрењанин 1976, 24–25.

5. Јелка Ређеп, *О Добровоју, сину кнегиње Милице и кнеза Лазара*, Српска књижевност у доба Деспотовине : научни скуп Деспотовац, 22–23. 8. 1997, Деспотовац 1998, 109–116.

6. Јелка Ређеп, *Живије кнеза Лазара*, Нови Сад 2010, 11, 13, 30–32, 523–558.

---

²² *Грађа за историју Библиотеке Матице српске*, II/1, 1892–1899, грађу припремиле Јелена Николић и Ирина Троицки, Нови Сад, 1965, 386–389.

²³ *Грађа за историју Библиотеке Матице српске*, III књига, 1899–1918, грађу припремиле Стана Ристић и Марија Чурчић, Нови Сад 1966, 244.

137. PP II 58 (PP 223) – 618961

ПЕСМАРИЦА КОВИЉСКИХ КАЛУЂЕРА

1795 (?), 1815. и 1850. година¹

Хартија, мастило мрко, 46 л. 207 x 173 мм, текст 178 x 145–170 x 152 мм. Број редова на пуној страни варира од 16 до 25. Пет писара. *Први* писар исписао је л. 2б–3б, *груји* 4а–16а и 33а–34б/2, *ишећи* 16б–26а/10 и 35а–37б, *четврћи* 26а/11–32б, 34б/3–15 и 40а–46а и *иети* писар л. 46б.

Водени знак одговара датирању *Песмарице* 1795 (?) годином, као и години 1815, која се налази на крају сваког *исма*: *ирб са круном, јаињешом и иницијалима IR*, врло слично Декер 186, 193 и 201 из 1775/1800. и 208 из 1802/1815. године.

Садржи 6 свешчица. Свешчица 1 има 11 л. (1. л. је залепљен на полеђини предње корице, а 3 л. је самосталан, нема пара), следи л. 11, који је волантан, а био је залепљем за прву или другу свешчицу. У наставку су св. 2–5 са по 8 л. и св. 6 са 4 л. (последњи је залепљен на полеђини задње корице). Не постоји оригална фолијација свешчица ни листова, јавља се само новија нумерација листова, рађена оловком, која тече од 1 до 47 и обухвата све листове, осим л. 1 у св. 1, који је залепљен

---

¹ На основу две песме Андрије Качића-Миошића – *Песма о краљу Лудовику* и *Песма о краљу Владимиру Друјом* (в. *Садржај*, стр. 4а–10б/8), које су преписане из *Месјацослова* Стефана Новаковића за 1795. годину, Беч 1794, 28–30 и 30–32, *Песмарица* је датирана 1795? годином /в. Боривоје Маринковић, *Српска ирађанска поезија XVIII и с њочейка XIX столећа*, II, Београд, 1966, 246/. Преписе је открио Лазар Чурчић /в. и нап. 22 и 23/. Рукопис садржи и разна писма, са годином 1815, као и једну песму преписану 1850. године.

за предњу корицу. Књига је делимично расповезана, а неки листови су волантни. На листовима су видљиве мрље од влаге и прљавштине.

Повез чине картонске корице обложене шареном хартијом (боје светломрка и зелена), на хрпту и угловима је кожа.

Од л. 3 до л. 34 текст је уоквирен, негде мрким мастилом, а негде црвеном оловком. Песме на л. 2б, 4а–9б/8 писане су у два ступца. Ступци су међусобно раздвојени: на л. 2б са унутрашње стране текста оба ступца повучене су по две вертикалне линије, мало међусобно размакнуте (размак између стубаца је ширине око 10 мм), а на осталим странама ступци су раздвојени двема вертикалним мало размакнутим линијама.

Наслови су исписани углавном курзивним и брзописним словима као и текст, осим на л. 4а и 7б где се јављају велика слова слична штампаним.

Од украса постоје мање виџете на крају неких целина, које чине испреплетене линије изведене мастилом као што је и текст.

Писмо је курзив (*ѵрви* писар) или курзив и брзопис (остали писари). Рукописи су лепо и исписани. Нарочито леп, калиграфски рукопис има *груѷи* писар. У обликовању слова он продужава и различито савија поједине елементе слова, чиме их украшава, а рукопис делује разиграно и китњасто.

У рукопису *ѷрвоѷ* писара по редоследу јављања, али временски најмлађем (1850. г.), користе се писана слова нереконформисане ћилице, типолошки устаљена. У текстовима остала четири писара претежно се употребљава курзив, али долазе и нека брзописна слова, као и облици на прелазу брзописа и курзива. У рукопису *груѷе* руке слово **б** је брзописно положено, **в** је као курзивно *и* подвучено на дну, **г** је курзивно са цртом изнад или је као руско писано без црте, **д** је писано, при чему је петља претежно хоризонтална, **е** је углавном писано, ређе обло или грчког типа, **ж** је писано, **ѷ** је са једном тачком, изузев два случаја у наслову где долази **ѷ** са две тачке, **м** је као курзивно *т*, **т** је брзописно троного и брзописно високо једнострано. У тексту *ѷређеѷ* писара слово **б** је писано, **в** је брзописно као курзивно *и* подвучено на дну и ређе писано, **г** је као руско писано без црте, **д** је писано са варијацијама доњег дела слова (доњи део најчешће чини линија која се два-три пута савија или ломи, при чему се на крају савија у петљу или петља изостаје, а потврђују се и облици чији је доњи део удесно искошени стуб без петље), **ѷ** је са једном тачком, **м** је као курзивно *т*, **т** је писано и брзописно високо једнострано, **ш** је као курзивно *т* подвучено на дну. *Чѷврѷи* писар употребљава **б** писано, **в** брзописно као курзивно *и* подвучено на дну, **г** руског типа без црте, **д** писано (у доњем делу јавља се продужетак стуба без петље или са петљом), **ж** писано, **е** писано, ређе грчког типа, а понегде и обло, **м** као

курзивно *т*, *т* писано. У рукопису *йейої* писара **б** је писано, **в** је као курзивно *и* подвучено на дну, **г** је писано, руског облика, **д** је писано, са стубом у доњем међупростору без петље, **е** је писано и обло, **ж** је писано, **і** је са једном тачком, **м** је као курзивно *т* и писано, **т** је брзописно високо једнострано итд.

Велика слова су писана, слична савременим. Долазе не само иза тачке и не само на почетку речи, већ и ван тих позиција, без посебних правила. Од надредних слова среће се само **с**.

Правопис је рускословенски, са доста одступања. Од *јерова* потврђује се претежно брзописно високо *јер*, које је писано најчешће у везу са претходним словом, а ређе мало **ъ** и **ь**. Среће се и *ѡајерак*. *Јерови*, као и *ѡајерак*, користе се на крају речи или понегде ван те позиције, без посебних правила.

Група *ја-* у словенским речима писана је са **я-** у рукописима *ѡрећеї*, *чейврѡї* и *йейої* писара (**языкъ** 20б/5, 34б/6, **яже** 31а/19, **я** 46б/12 итд.), као и **ѡа-** у тексту *груїої*, *ѡрећеї* и *чейврѡї* писара (**ѡсни** 4а/17, први стубац, **ѡ** 16б/4, **ѡкоже** 26б/11 итд.). У тексту *груїе* и *ѡреће* руке потврђује се и **ја-** (не бил **ја** 11б/16, **имам ја** 13а/5–6, **ја** 37б/10). За секвенцу *-ја* у словенским речима налази се већином **-я** (**моя** 3б/3, **додїяѡ** 7б/15–16, **покаяніемъ** 19б/22, **моленїя** 30а/8, **благодатная** 33б/2, **броянице** 46б/17 итд.), а *груїи* писар пише и **-ѡа** (**твоѡа** 8б/17, други стубац, **додїѡа** 8а/20, други стубац итд.). У речима несловенског порекла чешћа је употреба **-я** (**хрїстіянства** 15а/7–8, **Јанѡарїя** 26б/14, **апрїлія** 31б/14 итд.), од **-а**, како налаже рускословенска норма (**нація** 3б/10, **хѡнгарїа** 7б/4, први стубац, **апрїліа** 31б/17 итд.), а у случају *маїя* 46а/14 долази **-їя**. Иза сугласника (осим иза **ч** и **ш**) у вредности **'а** писано је **я** (**гряди** 33б/10, **живять** 36б/15, **тяжести** 44а/5 итд.). Иза **ч**, **ш** нађене су потврде са **а** (**часто** 41б/4, **погибоша** 3а/8 итд.). У А мн. ср. рода заменица *наш* писана је по рускословенским правилима, тј. са **-а** (**наша срдца** 25а/6, 11).

У означавању *је-* употребљавано је веће **е-** грчког типа (**една** 4а/14, **есть** 15б/17, 19а/14, 26б/3, **еръ** 46б/3 итд.), ређе веће обло (**егоже** 18а/1, **еже** 28а/3) или мало **е-** (**што е** 2б/18, **гди е** 22б/7, 13, **есть** 32а/16, **единого** 45а/11, **каква е** 46б/1 итд.). У рукопису *груїе* и *ѡреће* руке присутно је и **је** у писању енклитике помоћног глагола спојене са претходном речју (**слѡшаѡ је** 12а/4, **кои је** 37б/16). За *-је* налази се мало **-е** (**теченіе** 3а/21, **ніе** 10б/10, **мое** 16б/7, **новое** 26б/1 итд.), а *груїи* писар користи и **-је** (**моје** 10а/16, **чѡје** 12а/3, **захвалюје** 13а/11).

Групе *л'а*, *н'а* означене су са **ля**, **ня** (**валя** 2б/1, други стубац, **краля** 5а/1, други стубац, **дозволяють** 36а/6, **слѡжителя** 40б/3 итд.; **сѡжня** 9б/23, први стубац, **коня** 16б/9, **ближнягѡ** 27б/12 итд.). У рукопису *груїої*

писара долази и **ла**, **на** (хилгада 5а/11, први стубац, 6а/18, први стубац, упралати 5б/15–16, први стубац итд.; заклинати 8б/11–12, други стубац), а за **н'а** и **на** (сужна 9а/9, први стубац), као и у рукопису четвртог писара (искренаго, 30б/15, 45а/15). За **л'а** у тексту *шреће* руке запажено је и **ла** (упралати 22б/12).

Секвенце **л'е**, **н'е** обележене су спојевима **лѣ**, **нѣ** (на полѣ 4а/8, други стубац, **коплѣ** 16б/9, до послѣднѣя 27б/9 итд.; **сочинѣно** 3б/18, **нѣмѣ** 4б/13, први стубац, **нѣговогѣ** 22б/18, **вселюбезнѣйшѣй** 28б/13 итд.) или **ле**, **не** (установленѣя 3б/3, земле 5б/21, први стубац, **кралемѣ** 17а/4, **кѣ родителемѣ** 29а/1 итд.; **негѣ** 19б/10, **понеже** 29а/9, 44а/6, 44б/3 итд.).

За **л'о**, **н'о** нађене су потврде са **ло**, **нѣо** (**копломѣ** 16б/7, **крвломѣ** 21а/8; **нѣомѣ** 2б/8, други стубац).

У примеру **новолѣтѣим** 29б/16 у тексту *шисма* из 1815. године налази се лигатура **н + ѣ** која својим изгледом одговара писаном **нѣ** Вукове ћирилице.²

Слово **ї** виђено је три пута: у рукопису *шрвої* писара испред **ј** (**почившѣй** 3б/4), а у тексту *груѣ* руке у речима из наслова у позицији између два сугласника од којих други није **ј** (**о погѣбшем** 13б/1, **владѣмирѣ** 17б/5–6). Слово **і** користе сви писари испред **ј** (**милѣй** 2б/11, **делѣама** 7а/19, први стубац, **бѣїя** 18б/12, **с' прошенѣемѣ** 26б/9, **бденѣ** 46б/15 итд.), што је по рускословенским правилима. Слово **і** јавља се и у страним речима (**косарѣна** 10а/1–2, **фѣлософѣѣ** 24а/22 итд.), а присутно је и у словенским речима у позицији између два сугласника, од којих други није **ј** (**пѣтаѣ** 9б/26, други стубац итд.). Запажен је и као везник (**і** у **жалости** 14а/12). У речима *вино* и *мир* = свет, које се по рускословенским правилима пишу са **ї** (**і**) среће се **і** (**вѣно** 7а/8, први стубац, 35б/12, 22, **вѣнце** 36а/18; **мѣрѣ** 19а/2), али и **и** (**вѣномѣ** 12б/18 итд.).³ Писање **и** уместо **ї** (**і**) примећено је у рукопису *груїої* писара (**божию** 33а/15, **радостию** 33б/1, **на цвѣтоносиѣ** 33б/4 итд.).

На почетку речи у вредности **и** понегде је употребљено **Ј**, мајускулна варијанта **ї** (**Јисѣ** 19а/9, **Јрмосѣ** 33а/1 итд.).

² Вук Стефановић Карацић је своја дела до 1818. штампао реформисаном азбуком Саве Мркаља, који је за **нѣ** користио два слова, тј. **нѣ**. Међутим, Вук је у својој *Писменици* (Беч 1814) дао решење за слово **нѣ** по принципу лигатуре и уврстио га у *Азбуку* коју је ту предложио (стр. 8–9), али у самом тексту *Писменице* то није применио, већ се држао Мркаљеве азбуке. Решење је практично спровео у *Рјечнику* из 1818. године /в. Павле Ивић, *Српски народ и његов језик*, 2. изд., Београд 1986, 276–277/.

³ Јован Живановић, *Грамаѣика црквенословенскої језика за српске шравославне боїословије*, у Ср. Карловцима 1912, 15.

За *j* долази слово *й* (милій 2б/11, други стубац, бой 4а/2, први стубац, послўшайте 17а/11, дражайшій 26б/2 итд.). У рукопису *чейврїої* писара графема *j* среће се на крају речи *мај* (мај 27а/12, 27б/15 итд.). Слово *j* *груїи* и *їрећи* писар употребљавају понегде у означавању секвенци *ја, је* (в. напред), као и у обележавању групе *јо* (твојој 8б/16, други стубац, јωштѣ 18а/20 итд.).

Нема доследности у употреби *ω* и *о*.

За глас *у* на почетку речи и у сложеницама на почетку другог дела већином се јавља *у* (утѣшеня 19а/19, научити 20б/6, утра 30а/15, предлог *у* 46б/1 итд.), док је *ѳ* виђено једанпут (наѳками 3а/23). У осталим позицијама претежно је *ѳ* (радѳйся 3а/2, скѳпи 5а/10, први стубац, сѳнцу 19а/14, кѳпно 27б/9, чѳо 46б/9 итд.) или понегде *у* (мудрихѣ 5а/14, турака 10а/13, ωсућени 18а/22 итд.).

Слово *ћ* употребљавају сви писари, осим *чейврїої*. Оно се јавља у вредности *ћ* (браћо 2б/9, први стубац, срећа 10а/18, други стубац, смерћѳ 21а/9, већѣ 46б/2 итд.) и *ћ* (калѳћера 5б/11, други стубац, раћа се 18/19, калѳћеромѣ 46б/11 итд.).

Завршеци презимена срећу се на *-ч* у складу с руским језиком (миловановичѣ 3б/19, поповичѣ 30а/13, Јагичѣ 30а/15, станковичѣ 32а/10 итд.).

Слово *з* се не користи, уместо њега је *з* (звѣзде 4а/19, први стубац, зѣло 31б/9, 40б/23, зле 246б/16 итд.). За слова *з, џ, ѿ* и *ѡ* (вредност *и* и *в*) постоје потврде (џал. 20б/3 итд.; матѿ. 20б/25, на ѿаворѣ 26а/18, ѿеодорѣ 27а/12 итд.; августина 18а/15, сѣмѿнѣ 21а/2, павелѣ 28а/20 итд.).

Акценатски знаци постоје, а од интерпункцијских користе се: тачка, запета, тачка са запетом, две тачке, узвичник, упитник и заграда коју чине две удесно искошене црте. На крају реда као знак за растављање речи срећу се две водоравне паралелне црте, које *їрећи* писар ставља и на почетку наредног реда.

Језик песама је српски народни, али има и рускословенских, као и славеносрпских црта. У текстовиме верске садржине и у писмима је рускословенски уз веће или мање присуство српских народних црта, као и русизама.

Према српскословенском и српском изговору потврђује се вокализација некадашњих полугласника у рефлекс *а* (лава 2б/19, други стубац, конацѣ 13б/10, данѣ 19б/4, војнставѣ 33а/5 итд.), а према рускословенском језику рефлекси *е < њ* и *о < њ* (конецѣ 3б/15, павелѣ 6а/10, други стубац, деньѣ 18а/1, творецѣ 29а/9 итд.; совѣтѣ 14б/17, сотвори 18а/1, воздѣхѣ 23а/8, соблюди 39б/14 итд.).

Слово **ы** (вредност *и* у рускословенском код Срба и у српском језику) употребљавају по етимологији *ѵрви*, *ѵрећи* и *чеѵврѵи* писар (сына 2б/15, први стубац, **были** 18а/14, **вы** 27а/3 итд.). У рукопису *груѵе* руке постоји једна несигурна потврда за слово **ы** (нејасно је написано) и то на месту где по правилима не долази (**офицырѵ** 13а/9–10). Неоправдана употреба **ы** понегде је присутна у тексту *ѵрећеѵ* и *чеѵврѵоѵ* писара (*ѵрећи* писар **ѵнымъ** 18а/10, **данашнымъ** 19а/9, **источныцы** 23а/5; *чеѵврѵи* *ѵисар* **родители** 29а/2, **искреннымъ** 29б/16 итд.). Налази се и **и** или **ѵ** уместо **ы** (**крила** 3б/9, **сина** 9а/1, други стубац, **біла** 14а/8, 18, други стубац, **ѵ вери** 18а/16, **синь** 33б/16 итд.).

У Н јд. придева м. рода јавља се наставак **-и** (**-ѵ**, **-ы**) уместо рускословенског **-ий/-ый** (**славни** 13б/19, **силни** 16а/17, **радостны** 27б/2, **бѵдни** 46б/12 итд.), што одговара српском језику, као и изговору рускословенског **-ий** (**-ый**) код Срба.⁴ Потврђује се и наставак **-ий** (**-ый**) (**преславный** 3а/19, **дражайший** 14а/14, **вѵчный** 19а/5, **вѵрный** 28а/8 итд.).

Слово **ѵ** (вредност *је* у рускословенском, а *е* у српском језику)⁵ писано је већином по етимологији (**наслѵдники** 3б/1, **бесѵдио** 5б/14–15, први стубац, **пѵснь** 16б/1, **мнѵніе** 27а/7, **тѵло** 46б/4 итд.). Јавља се и **е** уместо **ѵ** (**свѵть** 3а/16, **неверо** 7а/23, други стубац, **у телѵ** 20б/14, **лепоте** 46б/10 итд.). У рукопису *груѵе* и *ѵреће* руке срећу се и икавизми (гди 15а/16, 22б/24 итд.). Осим фонетских долазе и икавизми морфолошког порекла, међу којима су и облици глагола VII врсте са некадашњим *јаѵом* у инфинитивној основи (*ѵрви*, *груѵи* и *ѵрећи* писар), одлика говора шумадијско-војвођанског дијалекта (инфинитив **оживит'** 2б/20, **прелетиле** 4а/7, други стубац, **ѵдила** 4а/10–11, први стубац, **ѵдила** 8б/25, други стубац, **живити** 37а/3 итд.),⁶ али и далматинских говора.⁷ На месту *јаѵа* у рукопису *груѵе* руке потврђује се и рефлекс *ије* (**біеломѵ** 4а/7, први стубац, **над' біелим** 4а/13, други стубац итд.).

⁴ Александар Младеновић, *Најомене о ѵранскриѵцији и криѵичком издавању сѵарих срѵских ѵексѵова из XVIII и XIX века*, Зборник за филологију и лингвистику, XXII/2, Нови Сад 1979, 124–125.

⁵ Транскрипција слова *јаѵ* зависи од карактера језика текста, од контекста реченице у којем је реч с *јаѵом* и од саме речи, која својим обликом представља одлику рускословенског или српског народног језика /в. Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, Нови Сад, 1964, 29–30; А. Младеновић, *Најомене о ѵранскриѵцији и криѵичком издавању сѵарих срѵских ѵексѵова из XVIII и XIX века*, 99–107/.

⁶ Павле Ивић, *Дијалекѵолоѵија срѵскохрѵаѵскоѵ језика. Увод и ѵѵокавско наречје*, Нови Сад 1956, 69.

⁷ Међу наведеним примерима (а има их још) су и икавизми преписани из песама Андрије Качића-Миошића, далматинског песника.

Рефлекс старог ѡ је рускословенски 'а (свѣщенство 3б/11, чадо 14б/12, время 27а/4 итд.) и српски е (къ светомъ 3а/24, месецъ 4а/17, први стубац, проклетъ 46б/7 итд.).

Од рускословенских група *ep, pe, op, po* већином долази **ep** (сербіомъ 2б/22, други стубац, **сердцемъ** 12а/18, **сердечнія** 28а/5 итд.). Писано је и **p** у складу са српским језиком (смрти 3б/2, **крсть** 5а/7, други стубац, **врло** 12б/11, **крвломъ** 21а/8, **врба** 24а/14 итд.). Под утицајем рускословенског правописа спој **ep** јавља се и у речима које својим обликом нису одлика рускословенског језика, већ српског (**берзо** 8а/8, други стубац, **верло** 12б/9, **вербаса** 17а/12, **усердно** 27а/6, **мерзіо** 46б/13 итд.). Према научној литератури у речима које представљају одлику српског језика вредност споја **ep** је *p*, а у онима карактеристичним за рускословенски и руски језик је *ep*.⁸ Потврђују се и рускословенске и руске групе **pe, op, po** (**воскреснѣω** 20а/6 итд.; ѿ хорвата 6а/19–20, **торжествовати** 26б/8 итд.; **кровъ** 3а/15, **кровію** 25а/14 итд.).⁹ Предлог *чрез* је без секундарног *-e-* (**чрезъ** 13б/13, 16б/14, 29б/5).

У речима са некадашњим самогласничким *л* рефлекси су **ле** и **ол** (**слезы** 37а/5, ѿ **слезъ** 42а/11 итд.; **толмачише** 4а/11, други стубац, **солнце** 19а/16, **должность** 29б/15 итд.). Више пута налази се и **y** из српског језика уместо рускословенског **ле** и **ол** (**сѣзе** 3а/13, 46б/5, **пунъ** 19а/19, 21а/7 итд.).

Поред рускословенске групе *жс* (**междѣ** 3а/9, **рождество** 20б/11, **такожде** 27а/7 итд.), присутно је и руско *ж* (**госпожа** 27а/8, 27б/2), као и **ђ** из српског језика, као резултат старог јотовања (**утверђенъ** 16а/20, **међѣ** 17б/10, 21а/14 итд.).

Графема **щ** долази у вредности *шѣ* или *шч*. Претпоставља се да је ово слово у речима које по свом облику припадају српском језику читано *шѣ* (**Јощъ** 6б/16, први стубац, **що** 10б/11, **ѡпраща** 18а/7, **пѣща** 18а/7 итд.), а у онима карактеристичним за рускословенски или руски језик имало је вредност *шч* (**приносяща** 3б/14, **щастливое** 26б/4–5, **зовѣще** 33б/9, **аще** 41б/7 итд.).¹⁰ Група *шѣ* писана је и **шт** према српском језику – једанпут у рукопису *ѣрвої* писара (**што е** 2б/18) и доста пута у рукопису *ѣреће* руке (**шта** 16б/1, 23б/20, **ѡпрашта** 18б/9, **ништа** 37а/12 итд.).

⁸ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 30–31; А. Младеновић, *Најомене о ѣранскриѣцији и криѣичком издавању сѣарих срѣских ѣексѣова из XVIII и XIX века*, 113–118.

⁹ Питер Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, Нови Сад 1983, 101.

¹⁰ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 37–38; А. Младеновић, *Најомене о ѣранскриѣцији и криѣичком издавању сѣарих срѣских ѣексѣова из XVIII и XIX века*, 107–113; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 56.

Као резултат старог јотовања јавља се се и *ћ*, карактеристично за српски језик (**нећу** 26/16, **помоћи** 10а/17, **гаћу** 166/3, **будћи** 216/14 итд.).

Присутна је група *чй-*, која одговара рускословенској норми (**что** 4а/21, други стубац, 296/25, **уничтожи** 24а/23, **что** 256/15 итд.).

Осим традиционалне групе *чр-* (**чрева** 23а/4), *чар-* (**чарне** 126/13 итд.), јавља се и *цр-* (**црна** 12а/6, **црни** 12а/9 итд.) или *цер-* (**церно** 2466/3, 4).

Неизмењено *-л*, карактеристично за рускословенски и руски језик ређе се налази (**промысль** 266/5, **желаль** 29а/2, **пришелъ** 30а/15, **могль** 46а/11 итд.), а у већини случајева је *-о* из српског језика (**дозволи** 3а/23, **люби** 7а/4, први стубац, **доша** 196/24, **жали** 466/9 итд.).

Потврђују се предлози *в*, *во*, који одликују рускословенски језик (**въ невѣжествѣ** 3а/7, **во вѣки** 20а/8, **во возможности** 29а/6, **в' законѣ** 326/15, итд.), али је већином заступљен српски рефлекс *у* (у **будим** 4а/6–7, први стубац, у **тис** 17а/10, у **себи** 466/6 итд.). На месту иницијалног *в*-срећу се рускословенски префикси *в-*, *во-* (**в'тори** 14а/8, **воцарим** 20а/8, **при вступленіи** 266/4, **возбуди** 276/7 итд.), као и српско *у-* (**улѣзе** 9а/11, први стубац, **удае** 8а/3, други стубац, **увек** 176/15 итд.). На месту *въз-*/*вѣс-* јавља се рускословенско *воз-/вос-* (**воскликнемо** 36/10, **возрадѣмся** 18а/1, **вознети** 22а/20, **возбуди** 276/7 итд.) или српски рефлекс *уз-* (**узима** 3а/16, 216/16, **узе** 56/4, први стубац итд.). Заменичко *вс-* се потврђује (**всѣхъ** 15а/11, **всегда** 266/3, **всякъ** 346/6 итд.), али су већином присутни примери са извршеном метатезом према српском језику (**сва** 56/19, први стубац, **све** 17а/16, **свимъ** 216/8 итд.).

У заменицама долази *йк-* уместо *кй-* старог српског језика (**нитко** 76/15, први стубац, 186/17, **ткогодъ** 466/9).

Постоји више примера без *х* (**нѣни** 3а/16, **ранила** 126/17, **ниѡва** 24а/20, **на ни** 466/13 итд.), што је одлика многих говора, међу којима и војвођанских.¹¹ Потврђује се и *к* уместо *х* у тексту *йреће* и *чейврѣе* руке (*йрећи* писар **грѣка** 18а/19, **грѣкове** 186/9; *чейврѣи* писар **превоскодителствѣ** 436/2, **высокопревоскодителнѣйшій** 436/4 итд.).¹²

У рукопису *чейврѣоі* писара нађен је пример за употребу префикса *йри-* уместо *йре-* (**приображенѣ** 26а/17), одлика данашњих сремских, али и

¹¹ П. Ивић, *Дијалектологија*, 72; Иван Поповић, *Говор Госпођинаца у свейлосіи бачких јовора као целине*, Београд 1968, 143–144; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 138–141.

¹² И. Поповић, *Говор Госпођинаца*, 145; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 141–142.

других војвођанских говора, а такође и говора у Мачви, Даљу, Осијеку, Ловри у Мађарској и др.¹³

Постоје потврде за *ш* < *с* испред *њ*, као последица једначења по месту творбе (*ш* *њомъ* 2б/8, *ш* *нине* 20а/7). Појава се јавља у свим шумадијско-војвођанским, као и у неким другим српским говорима.¹⁴

Присуство *-ши-* < *-си-* виђено је у старој речи *штѹдента* 46б/12 (*йеѹи* писар).¹⁵

Потврђује се упрошћавање сугласничке групе *вљ* > *љ* (*упралати* 22б/12). Такве потврде налазе се и у језику Јована Рајића и неких других војвођанских писаца 18. века, као и у данашњим говорима Војводине.¹⁶

У области морфологије користе се и рускословенски, као и српски говорни облици, с тим што у неким текстовима превагу имају једни, а у неким други.

Срећу се и славеносрпске црте у једној речи (*соединява* 16а/1, *содержи* 18а/17, *печална* 19б/21, *вознео се* 22а/14, *да сахранитъ* 27б/8 итд.), као и русизми (*щастливое* 27б/17 итд.).

Од глагола *шиљаѹи* (аналогијом према старој глаголској форми (*йо*)*сылаѹи*), долази 3. л. јд. презента *шилѹ* 12б/22, 13а/3, 8, одлика и данашњих говора Бачке, Срема и Мачве.¹⁷

У 3. л. мн. презента јавља се наставак *-гу*, карактеристичан за шумадијско-војвођанске говоре (*знадѹ* 10б/17 итд.).¹⁸

Употребљавају се сажети облици разних категорија речи, одлика песничког језика (инфинитив *слѹшатъ* 5б/3, прилог времена садашњег *бранећъ* 6б/10, И мн. *сѹзамъ* 8б/9, заменички облици *ком ѣѹ* 14а/16, *какол ѣѹ* 14а/16–17 итд.).

¹³ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 62; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 85; И. Поповић, *Говор Госѹођинаца*, 41–42.

¹⁴ И. Поповић, *Говор Госѹођинаца*, 156; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 120.

¹⁵ П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 154.

¹⁶ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 79; И. Поповић, *Говор Госѹођинаца*, 138.

¹⁷ П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 90.

¹⁸ П. Ивић, *Дијалекѹолоѹија*, 75; Милован Сучевић, *Језик у делима Досиѹеја Обрадовића*, Извештај Српске православне велике гимназије ср. карловачке за школску годину 1913/1914, у Сремским Карловцима, год. 62/1914, књ. 55, 38; П. Ивић, *Дијалекѹолоѹија*, 75; Александар Младеновић, *Прилоѹ ироучавању Орфелиновоѹ језика*, Зборник за филологију и лингвистику, III, Нови Сад 1960, 170; А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 117.

Садржај

2б: Поздравъ. / Млађаной Кнеже=/вини Церногорской.¹⁹ / Стихъ 1.²⁰ / први стих: Кадъ већъ Крвца србска / тече.

3а–3б: Пѣснь Сербская / 1.²¹ / први стих: Радѣйся Жизный Мила Сербска юносте... На крају песме стоји: Аарономъ Миловановичъ / парохомъ Сомборскимъ и Ч: Кон: Бачкъ: / асесора. Сочинѣно у Карловцы 4: Маја / 1850. Лѣта преписана.

4а–7б/4: Пѣснь ѿ Кралоу Лѣдовикѣ / на Мѣхачкомѣ полю погибшемѣ бой бѣюћи / с' Царемъ Тѣрскимъ Сѣлиманомъ 1576. / први стих: Санакъ снила хѣнгарс=/ка Кралица.²²

7б/5–10б/8: Пѣснь ѿ Кралоу Владѣ=/мирѣ дрѣгомѣ / први стих: Горко цвели сѣжанъ / Владимире.²³

10б/9–11а: Пѣснь Граничка / први стих: Граничари не плаште се тако.

11б: Пѣснь / први стих: Вечерай Злато вечерай.

12а/1–12: Пѣснь / први стих: Лепо пева За Горомъ девойка.

12а/13–12б/2: Пѣснь / први стих: Славна Паунице мирна Голѣбице.

12б/3–15: Пѣснь / први стих: Любичице Лепо цвеће.

12б/16–13а: Пѣснь / први стих: Ранила девойка три Сива Сокола.

13б–15б/7: Пѣснь о погѣбше|мѣ| Лѣдовикѣ / Кралоу францѣскомѣ / Крал се ѿпраца сѣпрѣгомѣ Својомѣ / први стих: Ѡ Сѣпрѣго ти Любезна.

15б/8–16а: Пѣснь / први стих: Славна Есть любовь.

16б/1–12: Пѣснь, у наставку следе речи тада рада дада, које су заокружене – писар и мастило је исто / први стих: Ахъ што си се дѣшо.

---

¹⁹ Ово је прва песма по редоследу јављања у *Песмарици*, од седамнаест песама колико она садржи. Метрички опис песама објавила је Мирјана Д. Стефановић, која је у опису нумерисала песме (бр. 1–17) и навела њихов наслов и први стих /Мирјана Д. Стефановић, *Српска грађанска поезија : ојлед из историје стиха*, Ваљево – Нови Сад, 1992, 198–204/.

²⁰ Арапским бројевима 1–6 обележене су строфе.

²¹ Арапским бројевима 1–18 обележене су строфе од по два стиха.

²² Према Лазару Чурчићу, аутор ове песме и *Песме о краљу Владимиру Друјом*, која следи иза ње, јесте Андрија Качић-Миошић. Песме су преписане у ову *Песмарицу* из *Месјаслова* за 1795. Стефана Новаковића, где су штампане према Качићевом делу *Разговор ујодни народа словинској* /Л. Чурчић, *Прве Качићеве њесме шѣамѣане ћирилицом*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. XXX, св. 3–4, Београд 1964, 229; *Истио* у: Лаза Чурчић, *Српске књиге и српски писци 18. века*, Нови Сад 1988, 284–285; уп. и Б. Маринковић, *Српска грађанска поезија*, II, 246; Мирјана Д. Стефановић, *Српска грађанска поезија : ојлед из историје стиха*, 198, 199.

²³ Према Лазару Чурчићу, аутор песме је Андрија Качић-Миошић (в. нап. 1 и 22).

166/13–176: Пѣснь ѿ Вербацѣ. Похвале / чрез Копающегъ Бегеа При Францишѣ II / II Кралою [Hungarskome] / први стих: Вербас равна Бачка Хвали е достои=на. Испод завршетка песме: Конецъ Копающагѡ / Францишка Канала Крозь / Бачкѣ. Вармеѣ. Славнѣю.

18a–20a: Сей день Егоже Сотвори Гдѣ възрадѣтся, / и възвеселится вонѣ.

206–226: Словѡ На Вознесеніе Гдѣне.

23a–26a/10: Словѡ На Сошествіе Сѣаго Дѣа.

26a/11–17: Ирмосъ На Рождество Пресвятія Бѣы.

26a/18–23: Ирмосъ На приображенѣ Гдѣнѣ.

Писма (266–326/11):

266: Приветствіе на Новое Лѣто. / Дражайшій Пріятелю (име пријатеља се не помиње)... У потпису: Вашѣ. / Искренѣйшій / Пріятель / **Ј: (Јѡаннѣ) Поповичѣ / въ Сомборѣ 10=го Јанѣарія / 1815=.**

27a: Д[] / Дражайшій Пріятелю... (име пријатеља се не помиње). У потпису: Вашѣ. / Благодарный Прія(тель) / **Ѳеѡдорѣ: Стефановичѣ / Въ Сегединѣ 15 Мај / 1815.**

27б: Дражайшій Пріятелю... (честитка поводом рођења сина, име пријатеља се не помиње). У потпису: Моего Дражайшаго Пріятеля **Предан[] / М. Петровичѣ / Въ Пештѣ 25 Мај / 1815=.**

Испод тога истом руком исписано је па прецртано: **Моемѣ любезнѣйшемѣ Братѣ желаю такожде ща=стливое новое лето.**

28a/1–10: Мой Дражайшій Пріятелю... (име пријатеља се не помиње, а из одговора који следи иза овог писма види се да је у питању Павле Поповић). У потпису: **Вашѣ Вѣрный. / Пріятель М: Петровичѣ / в Земѣнѣ 24-го Јѣнія.**

28a/11–20: Ѡвѣтъ. / Любви Достойнѣйшій Пріятелю... У потпису: **Вѣрни Пріятель. / Павель Поповичѣ / Новомѣ Садѣ / 14 Јѣнія 1815=.**

28б: На новое лѣто. К' Родителемѣ / Вселюбезнѣйшій Родителіе... У потпису: Родителей, Вѣрноблагодарнѣйшій / **Петарѣ Поповичѣ / В Карловцѣ 30 Маерз (марі) / 1815.**

29a/1–14: К' Родителемѣ / Почитанія Достонѣйшій Родителы... У потпису: **Покорнѣйшій Сынѣ / Јѡаннѣ Поповичѣ / В Пожѣнѣ 23=о Маерз (марі) / 1815=.**

29a/15–25: Высокопочитаемый Господине Родителю... У потпису: **Моего Высоко=почитаемаго Гдѣа Родителя. Поко:(Покорнѣйшій): Сынѣ / **Ј:(Јѡаннѣ) П (Поповичѣ) / у Пештѣ 15 Јѣн(іа) / 1815=.****

296/1–13: Почитанія Достойнѣшій Родителіе... У потпису: Достойнѣшихъ Родителей Покорнѣи(шій). Сынъ / Захарій Лазаре(вичъ) Въ Бѣдимѣ Градѣ 25 Новем:(Новембріа) / 1815=.

296/14–29: Любезнѣйшій Родителіе... У потпису: Покорнѣйшій / Сынъ / Ј:(Јваннъ) П (Поповичъ) / В Темишварѣ 2 Јѹнія 1815.

30а/1–13: Дражайшій Родителіе... У потпису: Моихъ дражайшихъ Родителей / Покорнѣйшій С:(Сынъ) / Јваннъ Поповичъ / В' Осецѣ Градѣ 30 Јанѹаря: / 1815=.

30а/14–24: Дражайшій Гдарию Содѣдѣ... (помиѣе се заједнички пријатељ господин *Јаїић*). У потпису: Я Есмь / Вашъ услѹжный / Н. Н. / Въ Баи 5 Декем(бріа) / 1815=.

30б/1–16: Извиненіе Долгоотложенаго Писанія. / Дражайшій Пріятелю... У потпису: Вашего Искренаго Пріятеля / Јвана Поповича / В' Стапарѣ 5=Мајъ 1815=.

30б/17–31а/13: Дрѹгъ желаетъ Дрѹгѹ Своемѹ / Щастіе въ Пѹтешествію. / Любезнѣйшій Дрѹже... (име друга се не помиѣе). У потпису: Јваннъ Поповичъ / Въ Новомѣ=Садѣ 8-а Новембря / 1815=.

31а/14–24: Благодареніе за то казаное благодѣяніе. / Высоко=почитаемій Господине... (име се не помиѣе). У потпису: Вашъ / Къ услѹгамъ Обвязанѣйшій / Јваннъ Поповичъ. / Въ Сегединѣ 5 Јѹліа / 1815=.

31б/1–32а/8: Благодареніе за полѹченѹю Милость. / Преосвященѣйшій и Высокопочитаемій / Господине / Благосклонѣйшій Благодѣю... У потпису: Покорнѣйшій / Аврамъ Мразовичъ / Въ Виенѣ 15 Априліа 1815=.

32а/9–21: Милостивѣйшій Господине Родителю... У потпису: Вѣрноблагодарнѣйшій / Сынъ Јваннъ Поповичъ. / В' Пештѣ 2 Јѹліа / 1815=.

32б/1–11: Ѡвѣтъ: / Мой Сыне... У потпису: Дотолѣ называюся еще твой Отець. / Петар Станковичъ Въ Карловцѣ 20 Јѹліа / 1815=.

32б/12–19: Ирмось На Сретеніе Гнѣ.

33а/1–11: Ирмось / На рождество Г|с|да Бѣга и спаса нашего / и Јсѹса Хр|с|та.

33а/12–33б/2: Ирмось / На благовѣщеніе пресвятія Б|о|дци.

33б/3–10: Ирмось / На Цвѣтоносіе Г|с|да нашего и Јсѹса Хр|с|та.

33б/11–34а/4: Ирмось / На Воскр|с|ніе Гдѣ Бѣга и спаса нашего / и Јсѹса Хр|с|та.

34а/5–12: Ирмось / На Вознесеніе Г|с|нѣ Спасителя нашего / и Јсѹса Хр|с|та.

34a/13–34б/2: Ирмосъ / На Сошествие Сѣаго Дѣа.

34б/3–15: Ирмосъ на Бѣоявленіе Гѣдне.

35a–36б: Пѣснь Засталная. / 1.²⁴ / први стих: Радость братіе коя днесъ.

37a–37б: Пѣснь ѿ Разлѣченіи Любезныхъ / 1.²⁵ / први стих: Сѣдбина ме ѿсѣдила.

38a/1–4: Következik immár a hét Planétáknak természeteiről, járásáról, a 12 ég-béli jelekben való házáról és embereknek születésekről és mindenik Planétának órájában mit legyen jó meg-tselekedni, mit nem jó (Саг следи шексїи о сегам ѿланейша, о њиховой ѿприроди и њиховим крейшањима ѿог 12 небеских знакова, [шѣакође] о рађању људи [указујући га] у сваком саїу [ѿојединих] ѿланейша шїо се добро може учиниши и шїа не би ваљало).

38a/5–39a: Saturnusról (О Саїурну).

39б: Jupiterről (О Јуїшїеру).²⁶

Писма (40a–46a):

40a/1–9: Непостоянный Прїателю... (не помиње се име, а из одговора који следи види се да је писмо упућено Н. Н. којем се отказује пријатељство). У потпису: Ја Есть прелщень / Стефанъ Симичъ Въ Пештѣ 5 Јѹнія 1815.

40a/10–22: Ѡвѣтъ / Вы отказѣтеса прїателства моего Мой Госѣдаръ... У потпису: Вашъ / Слѣга Н: Н: В Далѣ 5 Јѹнія 1815=ѿ.

40б/1–41a/4: Писанї њѣкоегѿ Купца, на инагѿ ради / прїемленїа Единагѿ Торговачкагѿ / Слѣжителя. / Благопочтенородный Господарѣ / Мой Дражайшїй Прїателю... (име пријатеља се не помиње). У потпису: Вашего Благопочтенародїа. / Покорнѣйшимъ Слѣгою / Јѿанъ Поповичъ / Въ Новомъ Садѣ 5 Јѹнія / 1815=.

41a/5–19: Прїателское Писмо. / Дражайшїй Василїе... У потпису: Вѣрноблагодарный / Јѿанъ Поповичъ / В' Вїеннѣ 28=Септемвриа. / 1815=.

41б: Ѡвѣтъ / любезнїшїй Алезіе... У потпису: Вашъ Дружелюбный / Паѣель Симичъ / Въ Пештѣ 5 маїа 1815=.

42a/1–15: Утѣшителное Писанїе. / Дражайшїй Прїателю... Писмо је упућено поводом смрти брата пријатеља, чије се име не помиње. У потпису: Вашъ / Старый Прїатель / Захарїй Лазаревичъ / Въ Карловцѣ 7 Јѹліа 1815=.

²⁴ Арапским бројевима 1–10 обележене су строфе.

²⁵ Арапским бројевима 1–6 обележене су строфе.

²⁶ Текст је превео са мађарског на српски језик Петер Хајнерман, библиотекар саветник Библиотеке Матице српске.

42a/16–42b/6: **Ќвѣтъ. / Истинный Пріятелю...** Писмо је упућено поводом смрти брата пријатеља, чије се име не помиње. У потпису: **Вѣрный Пріятель / Захарій Лазаревичъ / Новомъ=Садѣ 6 фебрѹаря / 1815=гѡ.**

42b/7–25: **Привѣтствователное Писаніе. / Благодарный и Высокопочитаемый Го|споне...** (име примаоца се не помиње). У потпису: **Ја препорѹчаю мене далшей Благосклоности, / и остаю / Вашемѹ Благородію Подложнѣишій...** На крају писма: **Въ Пештѣ 5 Јѹнія / 1815** (име потписника се не види или није написано).

43a: **Благородный Господинъ Порѹтчикъ, / Дражайшій Пріятелю...** У потпису: **Покорнѣишій / За:(Захарій) Лазаревичъ Въ Карловцѣ 20 Новембра / 1815=.**

43b–44a/13: **Привѣтственное Писмо на Празднество Воскре=сенія Христова к' Егѡ Превоскодителствѹ Г|с|ди=нѹ Архіепископѹ Митрополитѹ. / Высокопревоскодителнѣишій, Высокодостойшій / Г|с|дине, Г|с|дине Архіепископе, и Митрополи=те, / Милостивѣишій Благодѣю...** У потпису: **Вашегѡ Высокопревоскодител=ства / Моего Милостивѣишагѡ Благодѣя / Покорнѣишій / Н: Н: Въ Виеннѣ 14=го Априла 1815=.**

44a/14–44b/7: **На Г: Архимандрита Бодянского / Пречестнѣишій Господине, / Милостивѣишій Благодѣтелю...** У потпису: **Вашегѡ Высокопреподобія / Моего Милостивѣишагѡ Бла=годѣтеля. / Покорнѣишій / Дімітріе Поповичъ. Въ Пештѣ 5 Авгѹста 1815=.**

44b/8–45a/7: **Почитанія Достойнѣишій|х| / Родителіе...** У потпису: **Покорнѣишій Сынъ / Сѹлтан Дѹка. Въ Пештѣ 27 Декаembra 1815=.**

45a/8–16: **Любезнѣишая Сестро...** У потпису: **...и мене въ любви содержите Вашегѡ / Искренаго Брата / Јѡана Поповича Въ Виенѣ 5 Маія 1815=.**

45b/1–12: **Ќвѣтъ. / Высокопочитаемій Г|с|дарю...** (име се не помиње). У потпису: **Послѹшнѣишій / Н: Н: Въ Баи 5=гѡ Септембра 1815.**

45b/13–24: **Къ паки Полѹченомѹ Здравію, / Вселюбезнѣишій Брате...** У потпису: **Вашъ. / Искренѣишій и неотдѣлимій / Братъ Михайль Дѹка / Благородный ѿ Петровичъ. Въ Новомъ Садѣ / 15 Мај 1815.**

46a: **Высокопочитаемый Господарю...** (име се не помиње). У потпису: **Моего Высокопочитаемагѡ Гсдаря / Подданѣишимъ Слѹгою / Михайль Дѹка Благородни ѿ Пет(ровичъ) / Въ Виенѣ 5 Маія / 1815=.**

466: *Песма без наслова*. Садржи седамнаест стихова, од којих су означени арапским бројевима првих дванаест: **1. Каква е радостъ у бѣлимъ школама**. У овој песми помиње се *йуѣник* (трећи стих, **Ерѣ млади Пѣтник Све черно Крои**; десети стих, **Штета лепоте Пѣтника Јѡве...**). На стр. 346 између текста два *ирмоса* (в. *Садржај*), другом руком, мрким мастилом, стављен је наслов **Пѣсн / Пѣсанъ ѿ Пѣтникѣ**, који је потом истим мастилом и прецртан (в. *Зайиси*). Можда је у питању иста песма, чије исписивање је започето на л. 346, па је из неких разлога прекинуто, да би на л. 466 нови писар исписао ову песму, али без наслова.

Зайиси

На залепљеном листу уз предњу корицу налазе се пробе пера: **Сия Книга** и др.

На л. 1а, са леве стране, црвеном оловком, исписан је број: **77**.

На истој страни *йреѣни* писар рукописа исписао је херувимску песму у грчкој транслитерацији, ћирилицом: **Грчанска Керѣфика / Аигіѡн...**

Испод тога другом руком ћирилицом нечитак запис.

Испод тога новом руком, мрким мастилом, остављен је запис на латинском и немачком језику (?): **Madamoeseslete / Geb[] und Wohlge/libte [H.] Zarits (Зарућ) monts [sonose] / present a mense [] / Ga[] Zombor[] (Sombor[])**.

На л. 1б је запис, писаном ћирилицом, мастилом: **Платонъ Поповичъ / Јеродіаконъ / 1837 Лѣта 20-гѡ дне Мѣа Јліа / Прія на ся Монашескїи Чинъ Петръ / Поповичъ у Монашествѣ названый / Платѡнъ въ Монастире Бодіа=ны Чрезъ Дионѣсія Стефановичъ / Игѣмена Обытели Свете**.

Испод тога другом руком, писаном ћирилицом избледелим мастилом: **Платонъ Поповичъ / Јеродіаконъ**.

На л. 2а *йейи* писар рукописа исписао је: **Слава оѣѣ, и Сынѣ и Святомѣ Дѣѣ, и нынѣ и присно, / и во вѣки вѣковѣ Аминѣ**.

Испод тога исти писар исписао је херувимску песму: **Иже херѣвими тайно образѣюще и живо=творяще...**

Испод тога новом руком, писаном ћирилицом: **Достоино естѣ ѡ**.

Испод тога новом руком, писаном ћирилицом: **Ѳеодоръ Стефановичъ / Авакумъ Јѡановичъ / угурсѣсь Цр(к)вени**.

Испод тога новом руком писаном ћирилицом, избледелим мастилом: **Ѳеѡдосіе Радоничъ / Јеромонахъ / Бодіанскогѣ / Монастира**.

Испод тога истом руком, истим писмом и мастилом као у другом запису по редоследу на л. 2б: **Платонъ / Платѡнъ**.

На л. 3б, оловком, два пута се јавља велико писано Б.

На л. 5а, горња маргина, као проба пера неколико пута написано је писано и.

На л. 13а, испод текста, *ӣрећи* писар књиге записао је стихове: **Седмимъ гласомъ Попа быше и Чѹпаше / Попадiа глаголаше уви мнѣ Сладчайши / Попо бѹдте быше, и Чѹпаше а За што ти ментiю поде(ра)ше.**

Испод тога новом руком: **Моя Жена Анна Родила двое деце / Едно О[]**. Уз слово **О** неко је дописао **ранила е** (вероватно *огранила је*).

На горњој маргини л. 33а, мрким мастилом, курзивом: **П. / П. Пречестнѣйшiй Гдiнъ.**

На горњој маргини л. 34б написано је велико писано П (проба пера).

На истој страни испод завршетка *ӣесме*, а пре почетка *ирмоса* новом руком, мрким мастилом стављен је наслов **Пѣсн / Пѣсанъ ѿ Пѹтникѹ**, који је потом истим мастилом и прецртан. *Пуѹтник* се помиње и у песми на л. 46б (в. *Садржај*).

На горњој и на десној маргини пробе пера (мрко мастило): **П П. / Проба / П / П / П др.**

На л. 45а испод текста почиње запис новом руком, писаном ћирилицом, мрким мастилом, који се наставља на л. 46а испод текста, а завршава се на залепљеном листу уз задњу корицу: **высокопочитаеми Г|с|дине Приятелю / Познати вамъ Общи Празникъ Сѣагѿ вели=/комѹченика Геѿр[гiи], нашъ Торжественѣйшiй / Патронъ Церковни кои желе Здѣшни [х]ристi/ани славити. Обаче ѿ неѿложно молимъ / ваше прiятелско лице да не пощадите (л. 45а) / трѹда съ коимъ бѹде Братомъ и съ Дiакономъ / намъ на празникъ приспѣли и совершити всенош=/но Бдѣнiе и Божественѹю литѹргию но молимъ васъ / Г: П: понесите 2 фелона и Дiаконски стiхаръ / бѹдѹћи да наша Церковь нiе у состоянiю толико (46а) / толико Сѣеника Заѿдети въ прочемъ Оста=/смо у Парабѿи (тj. *Парабућ*, данас *Раиќово*)²⁷ дне 22 Априлиа 1839. / Нижаши Слѹга / Мiхаилъ Ференчевичъ / Парохъ (залепљен лист уз задњу корицу).**

На л. 46б неко је црним мастилом појачао неке речи у тексту песме.

На залепљеном листу уз задњу корицу, при врху, улево, јављају се пробе оловком (шаре).

---

²⁷ Српска православна црква у Раткову (стари назив Парабућ), подигнута је 1775. године, а посвећена је Светом ратнику Георгију.

На истој страни, удесно, курзивном ћирилицом, мрким мастилом, долази запис: **Дѹка / Михаилъ Петровичъ / Родомъ изъ Тѹрскогъ / Бечея** (данас *Нови Бечеј*).

Испод тога, улево, оловком: **Михаилъ / Поповичъ**.

На истој страни, удесно, писаном латиницом: **Georg Wesselinovits**.

Испод тога: [] **Peter Wesselinovits / Sombor**.

Испод тога оловком, курзивом: **Платонъ Поповичъ**.

Испод тога оловком, курзивом: **Рабадѣжја**.

Око средине исте стране, делимично преко претходних записа црвенонаранџастом оловком: **Платонъ**

Мало ниже курзивном ћирилицом: **Захаріе Лазаревичъ** (замрљано).

Испод тога истом руком, истим писмом: **Захаріе Лазаревичъ**. / изъ **Земѹна Родомъ**. На истој страни још неки нечитки записи и пробе пера.

При дну исте стране је наставак записа са л. 45а и 46а (в. напред).

На истој страни постоје још неке речи, које нису читљиве због мрља.

Историја књиѣ

Књигу је први поменуо Мирон Ђорђевић 1891. у вези са историјатом манастира Ковиља, истакавши да се „налази једна писана књижица од пре 100 година, у којој имаде неколико врло лепих народних песама...”²⁸. Рукопис је заведен у инвентар Библиотеке Матице српске 8. октобра 1986. године, без података о начину прибављања, а са напоменом да је затечен у Библиотеци.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мирон Ђорђевић, *Историја свейосавскої манасѣира Ковиља храма Св. аранђела Михајла и Гаврила у боїосїасаемој Еїархији бачкој*, Нови Сад 1891, 128–130.
2. Лазар Чурчић, *Прве Качићеве ѱесме шїамїане ћирилицом*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. XXX, св. 3–4, Београд 1964, 229; *Истїо* у: Лаза Чурчић, *Српске књиге и српски писци 18. века*, Нови Сад 1988, 284–285.
3. Боривоје Маринковић, *Срїска їрађанска ѱоезија XVIII и с ѱочейка XIX сїолећа*, II, Београд 1966, 246.

---

²⁸ Мирон Ђорђевић, *Историја свейосавскої манасѣира Ковиља храма Св. аранђела Михајла и Гаврила у боїосїасаемој Еїархији бачкој*, Нови Сад 1891, 128–130.

138. РР II 151–1101854

ПЕСМАРИЦА ВАСИЛИЈА ЖИВКОВА

1770. година

Хартија, мастило мрко, црно и киновар, 80 л., од којих су исписани л. 2–58, а остали су празни. Величина листова је 206 x 145 мм, а текста 198 x 185. Број редова на пуној страни износи 19–20. На више страна испод последњег реда, десно, јавља се једна реч, више речи или део речи, који нису стали у претходном реду. Један писар. Према запису на л. 58б књигу је исписао Василије Живков, 1. јуна 1770, у Великом Бечкереку. На л. 38б, исти писар оставио је непотписану белешку, исписану у „дућарни Михаила Душовског” у Кракову, са датумом 3. мај 1770. године (в. одељак *Зайиси*).¹

Водени знаци: 1. *ірб*, идентично БСП 115 из 1753. г., Ајнедер 363 из 1767. и МСПЦГ 144 из 1769. г.; 2. *коїва без круїа*, врло слично Ајнедер 28 из 1776. г, а слично Декер 389 из 1788/1804, НБС 752 (С 91) из 1778. г.; 3. *крин* из прве половине XIX века на коричном листу.

---

¹ Према Станиши Војиновићу, Василије Живков је највероватније Василије Вујић, млађи брат Мардарија Вујића, новосадског сенатора од 1753. до 1774. године. Звао се Васа (Василије), а презиме Живков му је по оцу Живану. После смрти прве жене Марте, у Великом Бечкереку Василије Вујић је склопио „брачни уговор” с Мандом, удовицом Јована Бугарина /Станиша Војиновић, *Нейознаїа рукоїсна їесмарица из 1770. їодине*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. 63/64, 1997–1998, Београд 2000, 31–40; в. и рад у овој књизи: Душица Грбић, *Песмарица Василија Живкова из 1770. їодине!*.

Књига је преповезивана, а због начина увезивања листова није могуће утврдити број свешчица. Листови су означени ситним арапским бројевима, црним мастилом. Бројеви се налазе на доњој маргини и то углавном са десне стране, или због недостатка простора услед опсецања листова приликом преповезивања књиге око средине маргине, а понегде и на десној бочној маргини, па се може закључити да фолијација није оригинална, већ је начињена касније. Књижни блок је одвојен од корица. Листови су на крајевима искрзани. Маргине су мале, а због опсецања листова на доста места оштећене су или се не виде (понегде је делимично оштећен и текст). На више листова видљиве су мрље од влаге и разливеног мастила, а на неким празним постоје и рупице од црвоточине. Лист 42 је крпљен.

Повез чине дашчице обложене мрком орнаментираном кожом, која је излизана, а на неким местима недостају јој и мањи делови. Предња и задња корица различито су украшене. На средини предње корице великим латиничким словима утиснут је текст P(ERILLU)STRI D(OMI)NO / MARDARIA VUICS / LA(ETA)E R(EG)IE CI(VI)T(A)TIS NEO: /PL(A)N-TENSIS / SENATORI, који казује да је књига припадала врло угледном новосадском сенатору Мардарију Вујићу.² На хрпту нема ребара.

Текст је уоквирен оловком двама паралелним, мало размакнутим линијама, а оловком су извучени и редови за писање.

Од украса постоје вињете, стилизоване од различито испреплетених линија (црвене, мрке или црне боје), које обично долазе на крају текста или иза наслова, негде и на почетку текста, али и на другим местима. Иницијали су велика полууставна или писана слова, црвене или црвено-мрке боје. Њиховој декоративности доприноси то што су претежно украшени гранчицама, листовима, цртама, тачкама, разним испреплетеним линијама и сл. Наслови су јасно истакнути, а изведени су калиграфским црвеним или црвено-мрким полууставним словима, или црвеним (ретко мрким) курзивним и брзописним словима, од којих су велика само нека на почетку појединих речи.

Писмо књиге је брзопис и курзив, а срећу се и нека полууставна слова. Рукопис је леп и одаје вештог, искусног и образованог писара. Елементи слова, као што су стубови, краци, реп, ножице и др., углавном јаче залазе у међупросторе и на крајевима имају савијутке (ту су често образоване и петље), што чини рукопис „разиграним” и китњастим.

---

² Мардарије Вујић, новосадски сенатор од 1753. до 1774, рођен је 1710. године. Обогаћено се тргујући стоком. Давао је позајмице новосадском магистрату. Умро је између 17. маја и 16. септембра 1774, када се у документима први пут помиње као покојни /в. Васа Стајић, *Новосадске биографије : из архива Новосадској мајисџрајџа*, св. 1, А-Ј, Нови Сад 1936, 123-129; С. Војиновић, *Непознати рукописна јесмарица из 1770. године*, 32/.

Пошто у текстовима нису увек једнако заступљени сви коришћени облици графема, као и због тога што су неки текстови мање марљиво писани, а коришћена су и различита мастила, на први поглед може се учинити да књигу није исписала једна рука. Међутим, резултати палеографске анализе и међусобно упоређивање типова, варијаната и начина обликовања слова, као и неке одлике манира писара, указују на то да је писар књиге један, Василије Живков.

Од малих слова у врсти по типу варирају: **в** (брзописно као курзивно *n* подвучено на дну и писано), **д** (брзописно са две дуже ножице, брзописно са једном, десном ножицом и писано), **е** (грчког типа и писано), **и** (писано слично савременом и као курзивно *n*), **т** (троного, високо једнострано и писано). Слово **б** је брзописно положено (одлика српског брзописа), **ж** је као гужвица, карактеристично за руски брзопис, **з** је као тројка и углавном веће од осталих слова.

Велика слова углавном су писана, слична савременим. Долазе не само иза тачке, већ и ван те позиције, на почетку многих речи, без посебних правила. Надредна слова се ређе користе. Од њих обично се употребљавају **м**, **с** и **х**, а изводе се брзописом.

Правопис је рускословенски, са доста одступања. *Јерови* су углавном на крају речи. У већини случајева тешко је разликовати танко и дебело *јер*, пошто је стуб слова повезан спојницом са претходним словом, која се при прелазу у стуб ломи или савија. Среће се и *ѡајерак*. Група *ја-* у словенским речима писана је већином са **ѡ-** (**ѡзыки** 3а/11, **ѡже** 1бa/8, **ѡше** 44б/6, **ѡгниѡ** 45а/10 итд.). Понегде се јавља и **ѡ-** (**ѡ** 9а/4). За секвенцу *-ја* у словенским речима налази се већином **-я** (**страшная** 3б/2, **моя** 45б/17, **твоя** 46а/15 итд.), доста пута и **-ѡ** (**каѡ** 7а/1, 3, **удобнаѡ** 7а/1, **любимаѡ** 7а/2 итд.), док су **-а** (**лубеа** 30б/1, **нинешнѡа** 36б/9) или **-ѡ** (**излиѡся** 4б/8, **смеѡтелни** 25б/9, **надбиѡаніе** 20а/1 итд.) запажени понегде. У речима несловенског порекла доста пута долази **-а** по рускословенској норми (**хр|с|тианинѡ** 29а/15, **хр|с|тианіиѡ** 29а/18, **библиа** 36а/18 итд.), али су чешћи примери са **-ѡ** који одступају од правила (**патриѡарха** 44а/6, **хр|с|тианскѡ** 48б/8, **пѡарѡ** 49б/2 итд.). Иза сугласника (осим иза **ч**, **ж**, **ш** и **щ**) у вредности *'а* потврђује се углавном **я** (**творя** 2а/2, **славяще** 3а/5, **имя** 25а/5 итд.), понегде и **ѡ** (**родисѡ** 8а/8, **побисѡ** 8а/10, **всѡ** 8б/4 итд.). Графема **ѡ** понегде је употребљена и без оправдања (**свиѡѡють** 11б/1). Иза **ж**, **ч** и **щ** нађене су потврде са **а** (**слѡжаше** 45б/5, **чада** 20б/15, **пищатѡ** 39б/7 итд.). У примерима А мн. ср. рода заменице *наш* потврђује се **-а** (**на чада наша** 20б/15), што је по рускословенским правилима.

У писању *je-* среће се углавном веће *e-* грчког типа (егда 43а/7, его 43а/8) или ређе мало *e-* (есть 7а/1), а за *-je* претежно се јавља мало *-e* (своемъ 43б/2, твое 47а/8 итд.), док је веће грчко *e* ређе (твоего 4а/9, сараево 9б/9 итд.). Веће грчко *e* у неким деловима књиге јавља се и за *e*.

Групе *л'а*, *н'а* означене су најчешће са *ля*, *ня* (раздѣляетъ 3а/11, краля 43б/20, земля 46а/16 итд.; барня 13б/13, сохраняетъ 17б/13, коня 44б/6, 47б/20 итд.). Јављају се и потврде са *лѣ*, *нѣ* (размишлатъ 9а/8, погълѣмо 13б/6, чиплански 21б/6; конѣ 10б/15 итд.), као и *ла*, *на* (стреланія 54б/15–16; ближная 18а/12, ближнѣ 18б/2, ближнаго 33а/6, корначомъ 45а/13 итд.), док је *нѣ* запажено једанпут (кнѣже 40а/17).

Секвенце *л'е*, *н'е* означене су по рускословенској норми са *ле*, *не* (сремленіе|м| 20а/3, промишленіе 28б/13, поздравлена 30а/16, исцѣленіе 34б/1 итд.; горнега 47б/16, нега 48а/8, гдѣне 49б/4 итд.), или спојем *лѣ*, *нѣ* (кралѣве 22б/10, крплѣне 23а/18, полѣ 47б/23 итд.; ѿ нѣга 27а/14, нѣговѣ 43а/11, заклінѣмъ 45а/6 итд.). Група *л'о* писана је *ло* (сабломъ 52б/20, земло|м| 54б/18), а група *љу*, јавља се обично *лю*, или понегде *лѣ* (лубеа 30б/1, на полѣ 45б/18).

Слово *ї* (*і*) претежно се користи по рускословенском правопису, тј. испред *ј*. Има доста и одступања, тј. употребе *ї* уместо *и* између два сугласника (благородівихъ 43а/6, господіна 43б/17, видітъ 44б/9 итд.), као и писања *и* уместо *ї* испред *ј* (по пришествиємъ 6а/11, ние 48б/4, бѣие 48б/13, да напиємъ 49а/20 итд.). Именица *вино* потврђује се са *и* (*вино* 23б/8), уместо са *ї* како је по рускословенској норми.³

На почетку речи среће се **Ј**, мајускулна варијанта *і* (**Јсточниче** 2б/8, **Јлія** 6а/8, **Јменіе** 20б/17, **Јзряднѣ** 22б/16, **везник Ј** 25б/10 итд.).

За *ј* долази најчешће **й** (**девојка** 10а/11, **воспойте** 35б/5, **войска** 46а/15 итд.), много пута и **и** (**маикго** 9б/13, **радѣися** 35а/4, **воиске** 43б/9–10, **потаино** 44б/8) или ређе **ї** (**маїка** 40а/7), а у запису писара јавља се и **ј** (**мај** 38б/17).

Као **й**, тј. са квачицом, писано је и слово **и** (**по греческй** 11а/16, **ѿ странй** 22б/10, **везник й** 38б/7 итд.).

Нема доследности у употреби **ѿ** и **о**.

За глас *у* на почетку речи и у сложеницама јавља се **у** (**удобна** 7а/4, **слатоустаго** 5б/1, **уби** 43б/5, **наукомъ** 48а/16 итд.). У осталим позицијама речи скоро увек присутно је **ѣ** (**кѣпно** 4а/8, **бѣдѣтъ** 8а/5, **сѣтра** 49б/17 итд.). Нађени изузеци са **у** су **лубеа** 30б/1 и **ћурица** 55а/7.

³ Јован Живановић, *Грамаѣика црквенословенској језика за српске ѣ православне бојословије*, у Ср. Карловцима 1912, 15.

Графема **ћ** користи се у вредности **ћ** (**учинићѸ** 40а/7, **нећешъ** 45а/5, **хоћешъ** 48а/8 итд.) и **ђ** (**ѡбићо** 9а/2, **доће** 48а/19, **поћоше** 55а/10 итд.). У случају **в дѸкарнѸ** 38б/14 (у писаревом запису) слог **ћа** означен је са **ка**. У речи **ћак** јавља се спој **дїа** (**дїакахъ** 36а/6, **дїакъ** 36а/7 (x2), који означава **ћа** или је писање под утицајем мађарског језика (мађ. *diak*).

Завршеци презимена срећу се на **-ћ** (**богдановића** 43а/15, **мернявчевићъ** 43б/3–4, **косанчићъ** 40а/19 итд.) и на **-ч** као у руском језику (**бранковичѸ** 44а/15 итд.).

Слово **ц** употребљено је два пута (**хацакъ** 23а/12, **ецеди** 24а/8).

Слово **с** јавља се у складу с рускословенском нормом (**сѣла** 7а/4, **пресѣлнаѡ** 7б/1, **слихъ** 27а/15 итд.), среће се и уместо **з** (**слатая** 6а/2), а присутно је и **з** уместо **с** (**звѣзда** 8б/1, 14б/11, **злая** 21б/14, 15, **зверъ** 29а/1 итд.).

Слова **ѣ**, **ѵ** и **ѿ** не долазе.

Слово **ѵ** среће се у вредности **ѵ** (**евнѣгелїя** 31а/19, **еѵнѣгски** 34б/20, **еѵгелїе** 36а/18, **eve** 37б/13).

Акценатски знаци постоје, а од интерпункцијских користе се: тачка, запета, тачка са запетом, две тачке и заграда коју чине две удесно искошене црте. На крају реда као знак за растављање речи понегде су две водоравне паралелне црте.

Језик је рускословенски и српски народни, уз присуство и славеносрпских црта.

Према српскословенском и српском изговору потврђује се вокализација некадашњег полугласника у рефлекс **а** (**вѣранъ** 7б/7, **самодержаць** 43а/4, **сатвори** 43б/6, **данъ** 49б/8, **юначаства** 54а/23 итд.). Према рускословенском језику рефлекси су **е < њ** и **о < њ** (**конецъ** 6а/6, **любезни** 48а/2, **мечъ** 54а/19, **юначества** 54а/23 итд.; **со мною** 24б/9, **сотвори** 24б/9, **соборнѸю** 31б/1, **ко всѣмъ** 36б/2, **дерзокъ** 40а/17 итд.).

Слово **ы**, које има вредност **и** у рускословенском код Срба, као и у српском језику, ређе се употребљава (**овцы** 24б/9, **взыдите** 36б/5, **нынѣ** 39б/2 итд.). Уместо њега већином је **и** (**услиши** 2а/6, **сина** 43б/2, **бистъ** 44а/15 итд.). Јавља се и **ы** уместо **и** (**во страданы** 7б/7, **мл|с|тины** 34а/14, **говори** 56а/15 и др.).

У Н јд. придева м. рода јавља се наставак **-и** уместо рускословенског **-ий/-ый** (**крѣпки** 4б/3, **невѣрны** 40а/9, **храбри** 48а/5, **вишни** 50б/11 итд.),

што одговара српском језику, као и изговору рускословенског **-ий (-ый)** код Срба.⁴

Слово **ѣ**, које има вредност *је* у рускословенском, а *е* у српском језику,⁵ писано је по етимологији (**во палатѣ** 43а/12, **вѣрно** 45б/4, **мѣсто** 45б/19 итд.). Налази се и уместо *е* (**Г јд. тебѣ** 5б/7, **Л мн. ж. рода во скорбѣхъ** 24б/16, **во печалѣхъ** 24б/16, **А мн. ж. рода свездѣ** 37а/13 итд.). У доста случајева уместо **ѣ** је **е** (**лета** 43а/7, **крепостѣ** 43а/11, **речи** 45а/3 итд.). Потврђују се и икавизми (**на николико** 38а/5). Од морфолошких икавизама наводе се облици глагола VII врсте са некадашњим *јайом* у инфинитивној основи, одлика говора шумадијско-војвођанског дијалекта (**живити** 32а/11, **видити** 47б/23, **видиће** 48б/11, **летити** 52а/4, итд.).⁶

Рефлекс старог **ѡ** је рускословенски **'а** (**безначаленѣ** 3б, **зряще** 5б/11, **молиса** 8б/9, **кнази** 16б/8, **творяще** 44а/10 итд.) и српски **е** (**деветѣ** 10а/10, **десетѣ** 22б/13, **племе** 38а/15, **кнеза** 44а/4 итд.).

За српско вокално **р** налази се слово **р** доста пута у складу са српским језиком (**цркѡ** 10а/8, **србски** 10б/17, **брзо** 13б/1, **у грлѡ** 15а/9, **подѣ** **црквена** 27б/19, **у крви** 54б/10 итд.). Често се потврђују и рускословенске и руске групе **ер**, **ре**, **ор**, **ро** (**сербскаѡ** 14б/11, **перва** 44а/14, **сер|д|ца** 44б/21 итд.; **дрѡво** 6а/3, **грѡчески** 11а/16, **воскресенію** 38б/1 итд.; **корми** 2б/4, **горше** 27а/14, **скорбѣ** 43б/7; **крѡвѣ** 48б/8, 54а/22 итд.). Под утицајем рускословенског правописа спој **ер** је писан и у речима које нису одлика рускословенског или руског језика, већ српског (**верло** 45б/4, 46б/3, **берже** 48б/15, **протерча** 52б/19 итд., поред **брзо** 13б/1, **врло** 38а/4 итд.). Према научној литератури у речима које представљају одлику српског језика вредност споја **ер** је **р**, а у онима карактеристичним за рускословенски и руски језик је **ер**.⁷ Спој **ер** присутан је и уместо **ро** у рускословенском и руском језику (**кервава** 44б/16, **кервавѣ** 44б/18, **керваво** 44б/19, **у керви** 55а/12 итд.). Употреба **ер** у речима где тај спој по рускословенском фонетизму не долази може бити последица писареве журбе,

⁴ Александар Младеновић, *Најомене о ѿранскриѣцији и криѣичком издавању сѣарих срѣских ѿексѣова из XVIII и XIX века*, Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад 1979, 124–125.

⁵ Транскрипција слова *јай* зависи од карактера језика текста, од контекста реченице у којем је реч с *јайом* и од саме речи, која својим обликом представља одлику рускословенског или српског народног језика /в. Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, Нови Сад, 1964, 29–30; А. Младеновић, *Најомене о ѿранскриѣцији и криѣичком издавању сѣарих срѣских ѿексѣова из XVIII и XIX века*, 99–107/.

⁶ Павле Ивић, *Дијалекѣолоѣија срѣскохрваѣскоѣ језика. Увод и ѿѣокавско нарѣје*, Нови Сад 1956, 69.

⁷ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 30–31; А. Младеновић, *Најомене о ѿранскриѣцији и криѣичком издавању сѣарих срѣских ѿексѣова из XVIII и XIX века*, 113–118.

као и резултат тога што је за писара *ep* = самогласничко *p*.⁸ Од глагола *умреѣи* више пута радни глаголски придев има облик *умрелъ* 23б/17, 25б/11, 26а/4, према основи *умре-*, што се потврђује и код Доситеја Обрадовића и неких других писаца.⁹ У једном случају на месту вокалног *p*, вероватно омашком, написано је *ри* (*крищенъ* 23а/1).

У речима са некадашњим самогласничким *л* рефлекси су *ле*, *ло*, *ол* (*нелестна* 17а/11, *слезъ* 30а/9, *слези* 39б/15; *плотию* 8а/8, *плоти* 8а/8; *полни* 3а/8, *волкашина* 16а/9, *исполнити* 46б/2, *толкованіе* 38б/5 итд.). Више пута јавља се и *у* из српског језика уместо рускословенског *ол* (*вѣкашинъ* 43б/3, *вѣка* 44а/13, *сѣнце* 54б/15 итд.).

У украјинским песмама запажене су групе *оло* – *молотога* 13а/8, *молодога* 13б/14) и *оро* – *ворога*|*м*| 37б/2 (в. нап. 30 и 34).

Поред рускословенске групе *жс* (*рождени* 2а/8, *междѣ* 21б/1, *рожденіемъ* 23а/5 итд.), јавља се и руско *ж* (*госпожѣ* 43а/14), а као резултат старог јотовања налази се и *ђ*, које одликује српски језик (*измеђѣ* 22б/4, *госпођа* 46а/4, 19–20,). У случају *по роздествѣ* 22б/6 уместо *жс* написано је *зс*.

Графема *щ* долази у вредности *шѣ* или *шч*. Претпоставља се да је ово слово у речима које по свом облику припадају српском језику читано *шѣ* (*щогодъ* 22а/4, *нища* 33а/18, *защо* 43б/17, 45а/16, *що* 44б/19 итд.), а у онима карактеристичним за рускословенски или руски језик имало је вредност *шч* (*дающемѣ* 4б/5, *в помощъ* 24б/16, *животворящагѡ* 25а/8, *еще* 43б/1 итд.).¹⁰ Група *шѣ* писана је и *шт* према српском језику (*што* 48б/18, 45б/12, *ѡштѣ* 45б/10, *зашто* 45б/15, *штитѣ* 45б/16 итд.). Као резултат старог јотовања потврђује се и *ђ*, карактеристично за српски језик (*живѣђи* 7а/5, *идѣђи* 43б/6 итд.).

Група *чѣ*-, која одговара рускословенској норми, налази се доста пута (*что* 26б/17, 27б/4, 37а/1 итд.).

На месту традиционалне групе *чр*- долази *чер*- (*черпаю* 2а/9, *чернягѡ* 13б/13), *чар*- (*чарне* 23а/10) и *цер*- (*ѡ цернѣ* 45а/12).

Потврђује се неизмењено *-л*, карактеристично за рускословенски и руски језик (*паклѣ* 27а/15, *орелѣ* 51а/19, *беседилѣ* 30б/13, *билѣ* 30б/14 итд.), као и прелазак у *-о* из српског језика (*убио* 9б/8, *могао* 47б/13, *держаѡ* 49а/3, *видиѡ* 54б/12 итд.).

Поред предлога *в*, *во*, који одликују рускословенски језик (*в рѣцѣ* 6а/1, *в помощъ* 24б/15, *во все* 24б/15 итд.), више пута јавља се и српски

⁸ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 31.

⁹ Питер Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, Нови Сад 1983, 101.

¹⁰ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 37–38; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 56.

рефлекс у (у **мракѹ** 23а/19, у **име** 48б/13, у **пѹтѹ** 49б/9, итд.). На месту иницијалног *въ-* је *в*, *во* (**втори** 6а/11, **воста** 43б/3, **возлѣ** 48а/19 итд.), као и у (устанѣ 55а/20), а на месту **въз-/въс-** јавља се рускословенско *воз-/вос-* (**восклицае|м|** 2б/4, **во|з|хвалимѣ** 5а/1, **возраста** 43а/7 итд.) и српско *уз-* (**уздержѹе** 34б/19, **узима** 45а/1, **узели** 55б/21 итд.). Заменичко *вс-* се чува (**всякой** 5б/6, **всегда** 6б/1, **всего** 44а/6 итд.), али постоји и доста примера са извршеном метатезом према српском језику (**сви** 22б/2, 3, **свагда** 31б/13, у **свакоме** 44а/8, **свакими** 44а/9 итд.).

У заменицама **тко** 22б/17, **нитко** 44а/11, 47а/8, 48а/13, 48б/4 итд. јавља се *ѣк-* уместо *кѣ-* старог српског језика.

Прилози **каг**, **саг**, **оѣкуд**, **већ** потврђују се и с покретним вокалом *-е* (**каде** 45б/13, 49б/6, **саде** 47а/21, 40б/13, **свѹде** 29а/19, 30а/20, **ѡкѹде** 30а/3, **веће** 53б/5), поред **кадѣ** 28а/16, **садѣ** 44б/5, **ѡкѹдѣ** 37б/1 итд.

Има више примера без *х* (1. л. јд. аориста **ѡбићо** 9а/2, **наћо** 9а/4, **леба** 37б/17–18, **лебомѣ** 48а/15 итд.), што је одлика многих говора, међу којима и војвођанских.¹¹ Под утицајем народног говора долази измена *хв* у *ф* (**фала** 7б/5, **уфати** 51а/16, 52а/11, **уфатити** 53а/22 итд.).¹²

Среће се и *ф* уместо *в* (**фаспита|м| би** 26б/17, **фтора** 44а/15 итд.), као и *в* уместо *ф* **анавора** 38б/1), карактеристика више говора, међу којима и војвођанских.¹³

Налази се и прелаз *с > ш* испред *њ* (**ш нимѣ** 44а/3, **ш нима** 50б/6), као последица једначења по месту творбе. Појава се јавља у свим шумадијско-војвођанским говорима, као и у неким другим српским говорима.¹⁴

Потврђује се и дисимилација *мн > мл* (**мложайшая** 37а/4, **млоге** 53а/6, 8, 55а/2, **млого** 47б/13, 14, 54б/10 итд.), што је присутно и у језику Доситеја Обрадовића.¹⁵

Јавља се и прелазак *мѣ > мѣ* (**не сѹмлял се** 27б/18), који се среће и у језику Захарије Орфелина.¹⁶

¹¹ П. Ивић, *Дијалектѡлоѡија*, 72; Иван Поповић, *Говор Госѡѡинаца у свейѡсѡи бачких ѡвора као целине*, Београд 1968, 143–144; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 138–141.

¹² И. Поповић, *Говор Госѡѡинаца*, 147, 152; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 123–125.

¹³ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 81; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 144–145.

¹⁴ И. Поповић, *Говор Госѡѡинаца*, 156; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 120.

¹⁵ Милован Сучевић, *Језик у делима Досѡѡеја Обрадовића*, Извештај Српске православне велике гимназије ср. карловачке за школску годину 1913/1914, у Сремским Карловцима, год. 62/1914, књ. 55, 15); уп. и: И. Поповић, *Говор Госѡѡинаца*, 154.

¹⁶ А. Младеновић, *Прилоѡ ѡроучавању Орфелиновоѡ језика*, Зборник за филологију и лингвистику, III, Нови Сад 1960, 159.

У српској речи *кћи* (*кћер*, *кћерка*) долази до редукције првог сугласника (*ћерω* 13б/15, *ћери* 48б/17, *две ћерке* 48б/18 итд.),¹⁷ а јављају се и облици *ѿ щери* 28а/5, *чтеръ* 43а/14, 49а/12, *тщери* 44а/13, *две тщери* 44б/3 итд. (рускосл. *дѿи*, *дѿеръ*).

Из народног говора је и предлог *брезь* 29а/1, уместо *без*, што се налази и у делима Доситеја Обрадовића, а карактерише и савремене војвођанске говоре.¹⁸ Јавља се и пример *бристрѹ* 48б/17, уместо *бисѿру*.¹⁹

Употребљен је прилог *данаске* 23б/6, са партикулом *ке*, одлика савремених бачких екавских говора²⁰.

У области морфологије готово у свим катагоријама потврђују се и рускословенски и српски говорни облици, с тим што у неким текстовима преовагу имају рускословенски, а у неким српски облици.

Присутне су и речи у којима се налазе карактеристике и рускословенског (руског) и српског језика (*свјаки* 23б/11, *сошивено* 37б/14–15, *гѹляюћи* 13б/2, *востанѹти* 21б/16, *всесрднω* 28б/11 итд.).

Има и русизама (*куплю* 8а/3, *скрипки* 10б/4, *виновать* 37а/8, *погибають* 37а/8, *гоняць* 37а/11, *причина* 37а/16, *скажи* 56а/4 итд.) и украјинизама (*погнала* 13а/4, *загѹбила* 13а/5, *згине* 13б/7, *не мовила* 13б/11, *барня* 13б/13, *знашла* 13б/13–14, *мѹсила* 14а/3, *ворога|м|* 37б/3 итд.) посебно у украјинским песмама, које су биле заступљене и у руским песмарицама 18. века (в. *Садржај* и нап. 28, 29, 30, 34).

Запажени су неки облици старог српског језика, као и неки дијалектизми.

У Л јд. именице *војска* нема трага некадашње палатализације у случајевима у *воиски* 54б/22, 55а/3, што се налази и у језику Захарије Орфелина и неких других српских писаца 18. века, а чиме се одликују и данашњи војвођански говори.²¹

У 3. л. јд. презента потврђују се примери *нагледи* 50а/22, *гледи* 51а/17, а у 3. л. мн. презента среће се гледи 28а/19 – облици из старог српског језика, карактеристични и за неке савремене војвођанске говоре.²²

У примеру *хоћедѹ* 48б/18–19 јавља се наставак *-гу* – одлика шумадијско-војвођанских говора.²³

¹⁷ П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 131.

¹⁸ А. Младеновић, *Прилоі ѿроучавању Орфелиновоі језика*, 162; И. Поповић, *Говор Госіођинаца*, 158, 212.

¹⁹ И. Поповић, *Говор Госіођинаца*, 158.

²⁰ И. Поповић, *Говор Госіођинаца*, 207.

²¹ А. Младеновић, *Прилоі ѿроучавању Орфелиновоі језика*, 165.

²² И. Поповић, *Говор Госіођинаца*, 204.

²³ М. Сучевић, *Језик у делима Досіѿеја Обрадовића*, 38; П. Ивић, *Дијалектїолоіја*, 75; А. Младеновић, *Прилоі ѿроучавању Орфелиновоі језика*, 170; А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 117.

У 3. л. мн. презента глагола VII врсте присутан је наставак -у уместо -е носу 376/13, који се јавља у говорима Баната.²⁴

У стиховима понегде изостаје наставак -и у инфинитиву (мислитъ 9а/8, размишлатъ 9а/8, любитъ 9б/2), што је одлика песничког језика. Ова појава потврђује се и у стиховима Јована Рајића, Захарије Орфелина и других српских писаца.²⁵

Среће се удвојен војвођански предлог *сас* (*сасъ каменомъ* 27а/19, *сасъ живооциломъ* 27а/19).

Потврђује се почетно *о* у заменицама (*с отомъ* 51б/2, 56а/17, *с овом* 56а/13), према *овај*, *онај*, што се налази и у језику Гаврила Стефановића Венцловића, Захарије Орфелина, Јована Рајића и других српских писаца, а одликује и савремене војвођанске говоре.²⁶

*Садржај:*²⁷

2а–3а/6: Пѣснь Јисѹ Сладча(йшемѹ) / први стих: Ѡ всеблгїи Вишни творче.

3а/7–4б/6: Пѣснь Сѣомѹ Дхѹ / први стих: Источникъ Духовни.

4б/7–5а/5: Пѣснь Сѣомѹ Василію / први стих: Излигся ѿ усть твои|x|.

5а/6–6а/6: Пѣснь Сѣомѹ Јоанѹ Златоустомѹ / први стих: Злато окованѹю трѹбѹ.

6а/7–6б/8: Пѣснь Сѣомѹ Јліи / први стих: Источникъ Блгодати.

6б/9–7б/10: Пѣснь ѡбщам / први стих: Ахъ Каа мнѣ есть удобнаа.

7б/11–8а/5: Пѣснь московскаа / први стих: Била жена мужинка.²⁸

²⁴ П. Ивић, *Дијалектолоџија*, 76.

²⁵ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 71; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 108–109.

²⁶ А. Младеновић, *Прилоџи проучавању Орфелиновог језика*, 156; А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 59, 109; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 96.

²⁷ Састав *Песарице Василија Живкова* детаљно је описао Станиша Војиновић у наведеном раду. Сваку јединицу нумерисао је арапским бројем у угластој загради. Укупно је означио 37 јединица: 22 песме и 15 прозних текстова. У опису сваке песме цитирао је наслов и први њен стих. Истакао је број строфа и стихова, структуру строфе, као и врсту стиха и риме. На крају је дао познате варијанте песме и коришћене изворе; в. и рад у овој књизи: Д. Грбић, *Песарица Василија Живкова из 1770. године*.

²⁸ Украјинска песма која је ширена и у руским рукописним песарицама 18. века, а ушла је и у штампани зборник *Собрание разных песен* М. Д. Чулкова, који је објављен 70-их година 18. века /в. Александр Владимирович Позднеев, *Рукописные песенники XVII–XVIII вв. : из истории песенной силлабической поэзии*, 381; С. Војиновић, *Непозната рукописна песарица из 1770. године*, 36/.

8а/6–8б: Кармина Сѣаго архид(кона) Стефана / први стих: Вчѣра к' намъ / [вл|д|ка] плотї[а] / прихождаше.

9а–9б/9: Пѣснь / први стих: И ѡбиѡ Землю и Градове.

9б/10–10а: Пѣснь / први стих: Ветаръ доломъ дѹше доломъ подѹ/хѹе.

10б–11а/16: Пѣснь / први стих: Варѹмъ наши шкрипки.²⁹

11а/17–13а/2: Пѣснь солдатска / први стих: Фаифери Свиряють.

13а/3–14а/11: Пѣснь московска / први стих: Ахъ погнала дѣвчинка у вечни (овечки!) у полѣ.³⁰

14а/12–14б: Пѣснь архипастір(ска) / први стих: Пои Бгѹ Епа|р|хѹе пѣснь Новѹ / за сїе.³¹

15а: Пѣснь ѡбща / први стих: Здравствѹйте вси.

15б–16а/2: Пѣснь Сѣаго Никола / први стих: Источни Чѹдеса.

16а/3–16б/10: Пѣснь царя Уроша / први стих: Ти Создави ѡко Призри На мя Бже.³²

16б/11–18а/8: Пѣснь Сѣаго архан(гела) Михаила / први стих: Славно Архангела вся црко|в| ликѹеть.

18а/9–18б/9: Пѣснь на Воведенїе / први стих: Днесъ Ликовствѹеть вси вѣрни.

18б/10–19б/12: Указъ ѡ Смерти. Что е смер(ть).

19б/13–17: Глава Ученїи.

20а/1–5: Надбианїе.

20а/6–12: Втора Частъ указаженїя.

20б–21б/5: Сентецїю мимошедъше. Садржи три прозна текста са насловима: Улади Слава (20б/2–21а/17), МА (21а/18) и (Вицишпань Чиплански (21б/6–11).

²⁹ Песма је познатија под насловом *Појевка боїомерскаја* или *Песн оїи шїаса како који језици ілаїољајуй*. У песми се наводе примери појединих народа (Руса, Мађара, Јевреја, Турака, Пољака, Грка, Литванаца) који их најбоље карактеришу /в. С. Војиновић, *Неїознаїа рукоїсна їесмарица из 1770. їодине*, 37/.

³⁰ Україинска песма, која се налази и у *Песмарици Аврама Милейїића*, бр. 67 /в. Мирјана Д. Стефановић, *Срїска їрађанска їоезија : оїлед из исїјорије сїїиха*, Ваљево – Нови Сад, 1992, 161; С. Војиновић, *Неїознаїа рукоїсна їесмарица из 1770. їодине*, 37; уп. и опис рукописа у овом каталогу, бр. 139/.

³¹ Песма има четири строфе од којих је прва из песме Захарије Орфелина *Поздрав Моїсеју Пуїнику*, а „остале три немају своје парњаке у овој песми” /в. *Привейсївие Мойсею Пуїнику*, у: Захарија Орфелин, *Песме*, прир. Лазар Чурчић, Нови Сад 1983, 31; С. Војиновић, *Неїознаїа рукоїсна їесмарица из 1770. їодине*, 37/.

³² Песма Јована Раїића, први пут штампана у књизи Трагедїа сирѣчь печалная повѣсть о смерти послѣднаго царя сербскаго Уроша Пятаго, Будим 1798, 46–47 /в. С. Војиновић, *Неїознаїа рукоїсна їесмарица из 1770. їодине*, 38/.

- 216/12–22а/5: **Указъ и Наука.**
- 22а/6–24а/15: **Перво Знаи кои сѹ ти дни Зли / у мѣѹ Свакомѹ.**
- 24а/16–25б/8: **Млтва Ст҃гѡ Арх҃ггела ми=/хайла Грознагѡ Воеводе Нб|с|ни|х| / сил** (садржи две молитве архангелу Михаилу).
- 25б/9–29а/12: **Сметелни і веселни Вопросы / і Слѹченїа.**
- 29а/13–33а: **Первое ученїе хр҃тїаской.**
- 33б–36а/5: **[Л]у[б]еа шесть Ближнягѡ.**
- 36а/6–36б/3: **Вопросъ междѹ діакахъ.**
- 36б/4–37а/6: **Пѣснь Архипастирскаа / први стих: Изидите прими-те фалтики.**³³
- 37а/7–37б/5: **Пѣснь московскаа / први стих: Что я Комѹ выновать.**³⁴
- 37б/6–38б/4: **Хисторїя.**³⁵
- 38б/5–12: **Толкованїе Јлинѡ.**
- 39а–42б: **Пѣснь Историческаа / Како сѹ Сербли съ тѹрци На косовомѹ / Полю побили се На кое|м| полю Срб|с|ка / маика лазара многима Синма Сер=/бски|м| изгѹбивши и дѣржаве Сербске / конечно лишившесе горко сѹзе пролива. Песма почиње: Ѡ Сербїе Что Засїе Тако ѡскорблена... Песма садржи 53 строфе, од којих су само прве четири означене арапским бројевима, црвеним мастилом, а остале су без нумерације. Почетно слово прве речи у скоро свим строфама је велико црвено.**³⁶
- 43а–55а: **У име Гд҃нѣ: / Житїе Кнеза Лаза/ра и Самодержца.**³⁷
- Текст почиње: **Самодержаць Велики Кнезь Лазарь / Б҃ше ѡтчества и**

³³ Према С. Војиновићу ова песма подсећа на Орфелинову, посвећену Мојсеју Путнику / в. С. Војиновић, *Нейознаѣа рукойисна ѣсмерица из 1770. іодине*, 39/.

³⁴ Украјинска песма, која је у 18. веку била веома популарна, ширена је и у руским рукописним песмарицама /в. Александр Владимирович Позднеев, *Рукописные песенники XVII–XVIII вв. : из истории песенной силлабической поэзии*, 363, 364, 375–376/.

³⁵ О овом тексту в. рад: Мирјана Д. Стефановић, *Појам истїорије у Песмарици Василија Живкова*, Годишњак Библиотеке Матице српске за 2011, Нови Сад 2012, 60–63.

³⁶ Препис истоимене песме Захарије Орфелина, која је први пут објављена 1765. у Венецији. Ова Орфелинова песма постоји још и у *Песмарици Јована Николића* из 1780, у Архиву САНУ (сигн. 8552/264) /в. Боривоје Маринковић, *Срїска ірађанска ѣоезија XVIII и с ѣочейка XIX сїіолећа*, II, Београд 1966, 516; М. Д. Стефановић, *Срїска ірађанска ѣоезија : оїлед из истїорије сїїиха*, 179/ и у *Зборнику Давида Коњевїћа* из збирке Библиотеке Матице српске (РР IV 33), исписаном у Кечкемету 1792. године (в. опис бр. 141). Зна се да се налазила и у *Песмарици Маїїије Ивковића*, која није сачувана /в. Б. Маринковић, *истїо*, 256 и 516/.

³⁷ О *Жиїију* кнеза Лазара познатом под називом *Прича о Боју косовском* в. опис бр. 135 (РР I 36), нап. 40.

рода племенита / и Наричита ... Кнеза Лазара ... имѣвшаго Три / Сѣа Стефана деспота Лазара и и (!) вѣка³⁸ ... Текст се завршава: ...а кад / подне мимоиде тадъ Лазара жива уфатиш[е] / и [с] великимъ Гласомъ царѣ доведоше и Подъ ве/лики царевъ шаторъ и тако мѣ рекоше устани / Попѣван Наша е воиска добила и ево ти Лазара / жива Конецъ и Бѣѣ Слава.

556–586/4: Ѡрація ѡ рождествѣ хрѣстовѣ / Ѡеодоръ говори.

Зайиси

На л. 386, писар књиге Василије Живков, оставио је белешку, курзивном грађанском ћирилицом и брзописом, црним мастилом: **В Краковѣ В дѣкарнѣ Михаила / Дѣшовскаго**, а у наставку истом руком, црвеним мастилом и ситнијим словима следе речи **лѣта Гдња / 1770 ѡ / м|с|ца мај .3.**

На л. 586 Василије Живков је истим писмом, а мрким мастилом, оставио је следеће записе: **1770 го года / Бистъ Вода веліка и Топленіе Веліко / По всей Вселенѣи Мѣа Іюня 1 д(ень). / Писахъ Васіліе у Велікомѣ / Бечкерекѣ / 1770 го лѣта. / Знатися Кадъ Естъ Била Вода, / Велика и Топленіе Велико По веси / Вселенѣи М|с|ца Іюнія 1 день / Писахъ Василіе Живковъ у Веліко|м| / Бечкерекѣ.**

На предњој страни првог празног нумерисаног листа на крају књиге мрким мастилом проба пера.

На унутрашњој страни задње корице неки рачуни и пробе пера.

Историјаи књије

Рукопис је купљен од антиквара Срђана Стојанчева из Београда, а у инвентар Библиотеке Матице српске заведен је 31. октобра 2011. године. Рукопис се налазио у колекцији старих и ретких књига Ђорђа Радивовића у Београду у време када је о њему писао Станиша Војиновић.³⁹

³⁸ По томе што се помиње син кнеза Лазара *Лазар*, а не *Добровој*, рукопис се слаже са рукописима Библиотеке Матице српске *PP I 36*, *PP III 11* и *PP IV 33*. У рукописима *PP II 29* и *PP III 34* уместо *Лазара* помиње се *Добровој*, као трећи син /в. Јелка Ређеп, *О Добровоју, сину кнеиње Милице и кнеза Лазара*, Српска књижевност у доба Деспотовине : научни скуп Деспотовац, 22–23. 8. 1997, Деспотовац 1998, 115–116/.

³⁹ В. одељак *Литература*, бр. 1.

ЛИТЕРАТУРА

1. Станиша Војиновић, *Непозната рукописна песмарица из 1770. године*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. 63/64, 1997–1998, Београд 2000, 31–40.
2. Ђорђе Перић, *Орације Рождества Христовог – веројетна школска игра из XVIII века*, Зборник Матице српске за сценске уметности и музику, 43, Нови Сад 2010, 102.
3. Душица Грбић, *Песмарица Василија Живкова из 1770. године*, Годишњак Библиотеке Матице српске за 2011, Нови Сад 2012, 49–50.
4. Мирјана Д. Стефановић, *Појам историје у Песмарици Василија Живкова*, Годишњак Библиотеке Матице српске за 2011, Нови Сад 2012, 60–63.

139. РР III 11 (РР 230) – 193038

ПЕСМАРИЦА АВРАМА МИЛЕТИЋА

1778–1781. године

Хартија, мастило мрко и црвено, 89 л. 238–240 x 175–185 мм, текст 210 x 160–170 мм. Број редова на пуној страни 22–34. На неким странама јавља се кустода. Један писар, Аврам Милетић, калфа у Новом Саду.¹ Име Аврама Милетића јавља се у претпоследњем стиху песме на стр. 55. Према белешкама и датумима уз поједине песме, књига је писана од 1778. до 1781. године.²

Водени знаци одговарају датирању рукописа временским распоном 1778–1781. године: 1. *їрб са ловачким роїом и коївом без круїа*, идентично БСП 296 око 1780. и МСПЦГ 134 из 1774. г.; 2. *нейознаїи їрб*, фрагментарно сачуван, без пронађених паралела.

---

¹ Аврам Милетић (Каћ или Мошорин, 1755 – ?, после 1826). Отац му је Сима Милетић, трговац у Каћу, а деда др Светозар Милетић. Неко време био је учитељ у Вилову и Локу, а затим трговац. Трговину је учио у Новом Саду код Петра Момчиловића и као калфа бележио је песме. Године 1778. добио је диплому трговачког помоћника, а том годином датиран је и почетак преписа песама у његовој *Песмарици* /Васа Стајић, *Новосадске биографије*, књ. III, Нови Сад 1938, 122–123, 227–228; *Српски биографски речник*, 1, А–Б, Нови Сад, 2004, 475/.

² Илија Огњановић истиче да је Аврам Милетић исписао *Песмарицу* „у младости својој” /в. *Какве су се њесме њевале њре сїо їодина*, Јавор, бр. 44, Нови Сад 1883, стуб. 1399/; Тихомир Остојић и Владимир Ћоровић датирају *Песмарицу* „око 1778–1781. год.” /в. Тихомир Остојић и Владимир Ћоровић, *Српска їраћанска лирика XVIII века : из сїарих њесмарица*, Београд – Ср. Карловци 1926, IV–VI/; уп. и: Боривоје Маринковић, *Српска їраћанска њоезија XVIII и с њочейїка XIX сїолећа*, I, Београд 1966, 27.

Број свешчица није могуће утврдити због начина повезивања листова. Оригинална фолијација листова изостаје. Постоји старија нумерација страна рађена оловком која тече од 1 до 177 (стр. 178 је празна и није означена). У тој нумерацији начињена је грешка, тј. уместо броја 19 поновљен је број 18 (стр...18, 18, 20...). Јавља се и новија фолијација листова оловком (л. 1–89). Лист 1 и л. 85–89 су волантни. Лист 1 је доста оштећен (недостају му делови), а остали су на крајевима искрзани. Листови су пожутели и са мрљама од прљавштине, влаге и разливеног мастила. Текст је на неким местима тешко читљив.

Рукопис је без корица.

Текст је уоквирен оловком, а оловком су извучени и редови за писање.

Од украса постоје заставице у виду лозице (стр. 1, 87, 111, 113, 117, 122, 125, 129, 137, 141), које су изведене мрким, црним и црвеним мастилом или само мрким. На завршетку одељака долазе вињете (концовке) у бојама као и заставице. Наслови су писани великим полууставним словима црним и црвеним мастилом. Црвеним мастилом обично је писано почетно слово у првој речи или у још неким речима, које је понегде и украшено гранчицама и листовима. Песме су нумерисане ћириличким словима у бројној вредности (црвене и мрке или црвене и црне боје). Први стих сваке песме почиње лепим украшеним црвеним иницијалом, а на почетку осталих стихова су велика црвена слова.

Писмо књиге је брзопис и курзив, а у насловима јављају се и полууставна слова. Рукопис писара је ситан, уједначеног дуктуса, исписан. Продужеци појединих елемената слова знатније залазе у међупросторе, допирући често и до претходног или наредног словног низа (нпр. стуб писаног *д* који у доњем делу обликује петљу, високог *т*, слова *Ѡ*, *ѡ*, *јаш*, *јер*, реп *р*, ножице брзописног *д*, *ц*, *ш* и др.).

Од малих слова у врсти типолошки варирају: *б* (брзописно и писано), *в* (брзописно четвртасто, као латиничко *v* подвучено на дну и писано), *д* (брзописно с дужим ножицама и писано), *е* (брзописно грчког типа и писано), *и* (као латиничко *i* са квачицом изнад као код *й* и писано слично савременом), *м* (као писано савремено и као латиничко курзивно *m*), *т* (брзописно троного и високо једнострано). Слово *ж* је као гужвица, *з* је као тројка и већином веће од осталих малих слова.

Велика слова углавном су писана, слична савременим. Долазе не само иза тачке, већ врло често и ван те позиције, на почетку речи, без посебних правила.

Правопис је рускословенски, са доста одступања. *Јерови* су углавном на крају речи, при чему је тешко разликовати танко и дебело *јер*, пошто је

стуб слова повезан спојницом са претходним словом, која се при прелазу у стуб ломи или савија. Среће се и *īајерак*. Група *ја-* у словенским речима писана је најчешће са *га-* (*гadne* 15/20,³ *гасна* 25/21, *гакоже* 142/8 итд.), а доста пута и *ја-* (*јako* 9/8, *јавно* 9/29, *јасно* 12/16, *јаничарски* 139/18). За секвенцу *-ја* у словенским речима налази се већином *-я* (*бѣдная* 7/2, *задержанія* 53/26, *смеренія* 87/12 итд.), понегде у насловима *-а* (*перваа* 1/1, *ѿ православіа* 129/9–10, *ѿ восточніа* 129/10, *імѣаше* 141/4 итд.) или *-га* (*имѣаше* 141/9, *богзліва* 141/12), а ређе је присутно и *-а* (*зміа* 37/22). У речима несловенског порекла по рускословенској норми потврђује се *-а* (*ћеліа* 75/13, *исторіа* 117/1, *евгеніа* 122/4, *георгіа* 131/7 итд.), а има и одступања са *-я* (*арсенія* 12/24, 25, *георгія* 131/27 итд.). Иза сугласника (осим иза *ж*, *ш* и *щ*) у вредности 'а писано је углавном *я* (*время* 9/8, *осмѣнадесять* 87/10, *у имя* 94/27, *хотяше* 104/8 итд.) или понегде и *а* (*баше* 129/4). Иза *ж*, *ч*, *ш*, и *щ* нађене су потврде са *а* (*пущать* 25/11, *служаше* 90/20, *началство* 129/2, *придоша* 140/6 итд.). У А мн. заменица *наш*, *ваш* по рускословенским правилима писано је *-а* за ср. род (*моленія ваша* 144/19, *моленія наша* 158/10, *срѣца наша* 164/6 итд.), а *-я* за ж. род (*дѣи наша* 158/11). Од правила одступају нађени случајеви м. рода, који се завршавају на *-а*, уместо на *-я* (*враги наша* 164/12, *грѣхи ваша* 168/16).

У писању *је-* употребљено је веће *е-* грчког типа (*есте* 8/2, *езикомѣ* 14/14, *его* 132/26 итд.) или ређе мало *е-*, и то углавном у случајевима где је написано заједно са претходном речју (*зар тї е* 6/20, *пребаці е* 115/17, *ерѣ е* 151/10 итд.), а за *-је* писано је мало *-е* (*нїе* 7/21, *моемѣ* 9/9, *зміе* 17/24 итд.).

Групе *л'а*, *н'а* означене су са *ля*, *ня* (*земля* 10/30, 125/3, *мѣчѣтеля* 130/10, *краля* 132/32 итд.; *укланяти* 43/18, *коња* 68/19, 22, *неманя* 130/15 итд.). У примеру *кнѣзь* 129/4 за *н'а* долази *нѣ*.

Секвенце *л'е*, *н'е* већином су обележене спојевима *лѣ*, *нѣ* (*на полѣ* 29/15, *волѣ* 73/12, *углѣшѣ* 133/14 итд.; *ѿ нѣга* 7/18, *нѣна* 20/24, *нѣмѣ* 102/19 итд.), док су ређе потврде по рускословенској норми са *ле*, *не* (*раздѣлена* 13/25, *моленіе* 143/29, 144/13, *любленѣ* 148/9 итд.; *понеже* 87/4, 138/30, *к немѣ* 144/11, *г|с|дне* 157/25 итд.). Групе *л'о*, *н'о* писане су *ло*, *но* (*земло* 85/12, *земло|м|* 104/15, *на ной* 13/25), а група *љу*, јавља се обично са *лю*, или ретко са *лу* (*постелу* 13/21).

Слово *ї* (*і*) се користи по рускословенским правилима, тј. испред *ј*, али има доста и одступања, тј. употребе *и* уместо *ї* (*био* 4/19, *пие* 111/2, *бияше* 122/6 итд.). По рускословенској норми писано је и у страним

³ Бројеви уз примере, као и у навођењу садржаја, означавају стране.

речима (цінцара 25/8, шпацірати 78/20, таліянка 86/8 итд.), у којима се потврђује и и (дафина 23/4, цинцара 24/21 итд.). У речима које нису страног порекла і (і) се често неоправдано јавља у позицији између два сугласника, од којих други није j (сиротица, нісѸ 66/7, седіти 74/21, моліти 74/23, бість 129/13 итд.). За речи *мир* = свет и *вино* нађене су потврде са и (мирѸ 130/22, вина 61/9, вино 111/2 итд.), уместо са і како налаже рускословенска норма.⁴

На почетку речи, укључујући и везник *и* понегде се налази J (са две тачке изнад или без њих), мајускулна варијанта і (Jлъ 84/16, Jмѡше 141/4, J дасть 141/6, JмѡхѸ 141/9–10 итд.).

За j долази најчешће й (тайно 96/2, великой 127/4, майко 127/5 итд.), а среће се и і (шаіко|м| 74/21), као и j (јоще 175/24).

Нема доследности у употреби ѿ и о.

За глас у на почетку речи и у сложеницама на почетку другог дела јавља се у (уходи 46/30, утвердити 47/22, научѸ 65/8 итд.), или Ѹ у сложеници наѸкѸ 72/22. У осталим позицијама већином је употребљено Ѹ (лѸна 8/27, в' далнѸю 47/9, дшѸ 98/1 итд.), али нису ретки ни примери са у (музику 72/14, могу 75/20, лунѿ 85/22 итд.).

Слово ѣ користи се у вредности ѣ (среѣѸ 4/17, браѣѸ 56/5, хоѣѸ 162/9 итд.) и ѣ (проѣ 9/12, маѣарскѸ 47/9, ѣѸрь 137/31 итд.).

Завршеци презимена јављају се на -ѣ (мрнявчевиѣѸ 88/23, богдановиѣа 89/7, кобилиѣѸ 89/13 итд.) или на -ч, као у руском језику (кобиличѸ 94/20, ПродановичѸ 121/20, лазаревичѸ 134/16, 34, ГергѸевичѸ 136/14 итд.).

Слово ц се потврђује (пенцере 32/14, неранцомѸ 33/20), али се чешће замењује са ч (бѸчака 24/14, пенчер 29/19, пенчере 47/20, пенчера 47/25 итд.).

Слово s јавља се у складу с рускословенском нормом (sѡло 9/7, 17/7, 26, 141/9 итд.), а замене са з су чешће (зве|з|да 9/19, зла 14/10, зверіе 37/17, зміе 37/22, звездо 127/6 итд.).

Слова з и ѿ се употребљавају у речима (алезандерѸ 21/17, мазимѸ 35/27, роѡа 66/8 итд.; ѿаворѸ 152/13, на ѿронѸ 157/9), а за графеме ѷ и ѹ нису нађени примери.

Акценатски знаци постоје, а од интерпункцијских користе се: тачка, запета, тачка са запетом и заграда коју чине две удесно искошене црте са по једном тачком са обе стране црте. На крају реда као знак за растављање речи долазе две водоравне црте.

⁴ Јован Живановић, *Грамаѣика црквенословенскоі језика за срійске й православне боіословије*, у Ср. Карловцима 1912, 15.

Језик је рускословенски и српски народни, уз присуство и русизама, као и славеносрпских црта.

Према српскословенском и српском изговору потврђује се вокализација некадашњег полугласника у рефлекс *a* (**оганъ** 15/22, **ветаръ** 104/22, **дана** 117/2, **дащеръ** 131/26 итд.). Према рускословенском језику присутни су рефлекси *e < њ* и *o < њ* (**любезни** 40/22, **самодержецъ** 130/26, **мироточецъ** 131/14, **крѹшевецъ** 136/30 итд.; **согласно** 40/19, **созда** 130/17, **со аною** 130/28 итд.).

Слово **ы** (вредност *и* у рускословенском код Срба и у српском језику) ретко се употребљава (**точивыхъ** 87/5, **ты** 147/21, **печальный** 154/14, **смирены** |м| 154/9 итд.). Уместо њега јавља се **и** или **ї** (**місли**, **издиханіе** 53/14, **услиши** 154/14 итд.).

У Н јд. придева м. рода углавном се налази наставак **-и** уместо рускословенског **-ий/-ый** (**силни** 6/10, **вишни** 99/9, **перви** 130/15 итд.), што одговара српском језику, као и изговору рускословенског **-ий (-ый)** код Срба.⁵ Наставак **-ій (-ый)** запажен је у **силній** 12/20, **печальный** 154/14, **послѣдній** 154/21 итд.

Слово **ѣ** (вредност *је* у рускословенском, а *е* у српском језику)⁶ писано је по етимологији (**дѣла** 9/1, **веселѣйшемѹ** 18/22, **краснѣйша** 27/25 итд.). Налази се и уместо **е** (**кадѣ** 8/1, А јд. **тѣбѣ**, **споминѣмъ** 33/10 итд.). У доста случајева уместо **ѣ** је **е** (**речь** 5а/3, **светлейша** 27/25, **посече** 125/18 итд.). Срећу се и икавизми (**гди** 14/22, 18/6, 35/23, **сикире** 24/14, **гнизда** 32/20, **дигодъ** 73/8, **привара** 92/21 итд.). Осим фонетских долазе и икавизми морфолошког порекла, међу којима су и облици глагола VII врсте са некадашњим *јаѣом* у инфинитивној основи, одлика говора шумадијско-војвођанског дијалекта (**пожелићѹ** 9/13, **видила** 13/15, **седити** 35/5, **улетити** 100/16 итд.).⁷

Рефлекс старог **ѡ** је рускословенски **'а** (**брѣмя** 9/8, **преосвященѣйшемѹ** 12/10, **кнѣза** 131/29 итд.) и српски **е** (**брѣме** 15/3, 62/1, **кнѣза** 102/22 итд.).

⁵ Александар Младеновић, *Најомене о ѣтранскрипцији и крипичком издавању сѣарих срѣских ѣексѣова из XVIII и XIX века*, Зборник за филологију и лингвистику, XXII/2, Нови Сад 1979, 124–125.

⁶ Транскрипција слова *јаѣ* зависи од карактера језика текста, од контекста реченице у којем је реч с *јаѣом* и од саме речи, која својим обликом представља одлику рускословенског или српског народног језика /в. Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, Нови Сад, 1964, 29–30; А. Младеновић, *Најомене о ѣтранскрипцији и крипичком издавању сѣарих срѣских ѣексѣова из XVIII и XIX века*, 99–107/.

⁷ Павле Ивић, *Дијалекѣолоѣија срѣскохрѣвѣјскоѣ језика. Увод и ѣѣокавско нарѣчје*, Нови Сад 1956, 69.

За српско вокално *p* налази се слово **p** у складу са српским језиком (**врло** 15/1, **срдимъ** 31/11, **мртавъ** 102/28, **грла** 114/8 итд.). Потврђују се и рускословенске и руске групе **ер, ре, ор, ро** (**первѹю** 7/14, **сверхѹ** 18/22, **перваго** 129/11, **серблѣмъ** 129/11 итд.; **креста** 29/16, **грекинѣю** 132/12, **крещенїя** 144/28 итд.; **торжествѹй** 13/1, у **хорвацкой** 138/15, **скорби** 25/24 (x2) итд.; **кровою** 12/1, **кровъ** 21/15, 103/25 итд.). Под утицајем рускословенског правописа спој **ер** јавља се и у речима које својим обликом нису одлика рускословенског језика (**перве** 64/6, **берже** 118/17, 18(x2), **берзо** 118/21(x2), **верло** 122/18, 123/10, **герлице** 162/21 итд.), а присутан је и уместо *ор* у рускословенском и руском језику (**герла** 114/8). Према научној литератури у речима које представљају одлику српског језика вредност споја **ер** је *p*, а у онима карактеристичним за рускословенски и руски језик је *er*.⁸ На месту вокалног *p* долази **ре** у **сребрена** 15/16, **сребрене** 121/4.⁹ Од глагола *умреѣти* радни глаголски придев има облик **умрела** 74/19, према основи *умре-*, што се потврђује и код Доситеја Обрадовића и неких других старих војвођанских писаца.¹⁰ Предлог *чрез* је без секундарног *-e-* (**чрезъ** 13/11, 148/13).

У речима са некадашњим самогласничким *л* рефлекси су **ле, ло, ол** (**слезъ** 12/17; **плотїю** 130/3; **полза** 11/28, **болгарию** 125/6, **столпа** 130/24, **волкана** 130/28 итд.). Више пута налази се и у из српског језика уместо рускословенског *ол* (**сѹзе** 31/5, 127/15, **вѹкашина** 114/28, **пуне** 151/6, **сѹнце** 166/22 итд.).

Групе *ере, оло* карактеристичне за руски и украјински језик, јављају се (**перепалася** 160/2, **на берегѣ** 160/18 (x2), **молодцами** 161/25, 162/4).

Поред рускословенске групе *жс* (**междѹ** 8/27, **возбѹждаетъ** 21/8, **неувреждена** 56/19 итд.), присутно је и руско *ж* (**вижу** 77/1, **г|с|пжа** 91/4, 7, **г|с|пже** 115/23 итд.), а као резултат старог јотовања налази се и *ђ* из српског језика (**међъ** 10/3, 86/1, **сѹђена** 49/27, **међѹ** 97/16 итд.).

Графема *щ* долази у вредности *шї* или *шч*. Претпоставља се да је ово слово у речима које по свом облику припадају српском језику читано *шї* (**пещанске** 3/15, **що** 7/16, **намеща** 119/13, **защо** 125/15 итд.), а у онима карактеристичним за рускословенски или руски језик имало је

⁸ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 30–31; А. Младеновић, *Најомене о иранскрипцији и криптичком издавању старих српских шексѡва из XVIII и XIX века*, 113–118.

⁹ Ова форма забележена је у сремским говорима /Берислав Николић, *Сремски јовор*, Српски дијалектолошки зборник, XIV, Београд 1964, 334/.

¹⁰ Питер Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, Нови Сад 1983, 101.

вредност *шч* (*общія* 3/22, *аще* 7/2, *возмущаетъ* 76/9, *вещи* 115/2 итд.).¹¹ За групу *шӣ* јавља се понегде и слово *џ* из црквене ћирилице (*џо* 10/25, *џа* 41/21), а доста пута она је писана и *шт* према српском језику (*што* 146/10, 147/15, *зашто* 146/18, 22 итд.). Као резултат старог јотовања потврђује се и *ћ*, карактеристично за српски језик (*рећи* 9/26, *свећу* 11/31, *ноћи* 27/19 итд.). Група *чӣ-*, која одговара рускословенској норми, налази се више пута (*что* 143/14, 16, *почто* 144/30 итд.).

На месту традиционалне групе *чр-* јављају се *чер-* (*чернимъ* 41/15, *чернаго* 65/2), *чар-* (*чарне* 21/18, *чарнимъ* 63/8, *чарне* 148/1 итд.) и *цр* (*црвену* 18/10, *црног* 20/2, *поцрнѡ* 122/18 итд.).

Потврђује се неизмењено *-л*, карактеристично за рускословенски и руски језик (*мисаль* 63/24, *кудиль* 73/15, *ѡрель* 99/28 итд.), као и прелазак у *-о* из српског језика (*преварио* 4/22, *учиниѡ* 16/24, *чиниѡ* 114/23,).

Поред предлога *в*, *во*, који одликују рускословенски језик (*в' вѣчнѹ* 8/16, *во земли* 129/3, *в' сей* 130/26 итд.), доста пута присутан је и српски рефлекс *у* (*у твои* 8/25 итд.). На месту иницијалног *вѣ-* срећу се рускословенски рефлекси *в*, *во*, (*внѹкъ* 130/1, *вниде* 143/26, *воведеніе* 130/20, *воста* 142/27 итд.), затим српски рефлекс *у* (*удовицу* 36/19, 22, 37/5), као и српкословенско *ва* (*ва лѣто* 121/9). На месту *вѣз-/вѣс-* јавља се рускословенско *воз-/вос-* (*востокѹ* 12/16, *возопи* 12/22, *воскресения* 28/27, *возрасто|м|* 80/21, *вознесенія* 132/21 итд.) или српски рефлекс *уз-* (*узре* 9/1, *не узми* 115/22, *узми* 115/23 итд.). Заменичко *вс-* се потврђује (*всѣхъ* 8/24, *на всякими* 89/3, *вся* 132/2, *всѹ* 140/5 итд.), али су чешћи примери са извршеном метатезом према српском језику (*свѹ* 9/26, *свакѹ* 28/4, 102/26 итд.).

У заменици *нитко* 15/5 јавља се *ѣк-* уместо *кӣ-* старог српског језика, поред рускословенског *кто* 14/9 итд.

Прилози *кад*, *већ*, *сад* итд. потврђују се и с покретним вокалом *-е* (*каде* 15/9, *веће* 112/1, *саде* 148/20 итд.), поред *садѹ* 7/25, *кадѹ* 9/14, *већѹ* 60/23 итд.).

Постоји више примера без *х* (*ниово* 28/26, *ѡдишѹ* 31/24, *ладна* 32/7 итд.), што је одлика многих српских говора, међу којима и војвођанских.¹² Под утицајем народног говора долази измена *хв < ф* (*не фали се* 66/22,

¹¹ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 37–38; А. Младеновић, *Најомене о ѣранскријцији и кријичком издавању сѣарих срѣских ѣексѣова из XVIII и XIX века*, 107–113; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 56.

¹² П. Ивић, *Дијалекѣолоѣија*, 72; Иван Поповић, *Говор Госѣођинаца у свеѣлосѣи бачких ѣовора као целине*, Београд 1968, 143–144; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 138–141.

67/3, уфатићу 75/14, уфати 99/27, 102/15 итд.),¹³ као и присуство *к* уместо *х* (ктела 23/19, 164/19, ктедоше 124/4 итд.).¹⁴

Среће се и *ф* уместо *в* (ефросимѸ 115/23, лафъ 125/4), карактеристика више говора, међу којима и војвођанских.¹⁵

У примеру префате 100/5, 7, поред измене *хв* < *ф*, употребљен је и префикс *ѵре-* уместо *ѵри-*, одлика данашњих сремских, али и других војвођанских говора, а такође и говора у Мачви, Даљу, Осијеку, Ловри у Мађарској и др.¹⁶

Налази се и прелаз *с* > *ш* испред *њ* (ш номе 14/20, ш нима 32/22, ш номъ 40/19, 116/11, ш нїме 77/13 итд.), као последица једначења по месту творбе. Појава се јавља у свим шумадијско-војвођанским, али и у неким другим говорима.¹⁷

Промена групе *сл* > *шл* долази у примерима мишлећи 34/17, 45/1, шлевонїя 53/28. У језику Јована Мушкатировића ова дисимилација потврђује се у придеву *славонски*. Облик *Шлавонија* јавља се у говору Госпођинаца, са објашњењем да је последица утицаја мађарског изговора слова *s* као *ш*.¹⁸

Прелазак *-сї-* > *-шї-* присутан је у речи *месїо* (мещо 68/24, 25), а иста појава налази се и у језику Гаврила Стефановића Венцловића.¹⁹

Упрошћавање сугласничке *вљ* > *љ* јавља се више пута (спралямъ 59/1, спраляшъ 68/5, осталяшъ 68/6, 72/18 итд.). Потврде долазе и у језику Јована Рајића и неких других војвођанских писаца 18. века, као и у данашњим говорима Војводине.²⁰

Из народног говора је и предлог *брезъ* 68/16, 120/26, уместо *без*, који се среће у језику Доситеја Обрадовића и неких других старих српских писаца, а карактерише и савремене војвођанске говоре.²¹

¹³ И. Поповић, *Говор Госїођинаца*, 143–147, 152; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 123–125.

¹⁴ И. Поповић, *Говор Госїођинаца*, 145; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 141–142.

¹⁵ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 81; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 144–145.

¹⁶ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 62; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 85; И. Поповић, *Говор Госїођинаца*, 41–42.

¹⁷ И. Поповић, *Говор Госїођинаца*, 156; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 120.

¹⁸ И. Поповић, *Говор Госїођинаца*, 156; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 127.

¹⁹ П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 127.

²⁰ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 79; И. Поповић, *Говор Госїођинаца*, 138.

²¹ Александар Младеновић, *Прилої ѵроучавању Орфелинової језика*, Зборник за филологију и лингвистику, III, Нови Сад 1960, 162; И. Поповић, *Говор Госїођинаца*, 158, 212.

У случају *дигодъ* 73/8 посведочена је редукција првог сугласника, присутна у данашњим бачким говорима.²²

У области морфологије готово у свим катагоријама потврђују се и рускословенски, као и српски говорни облици, с тим што у неким текстовима превагу имају једни, а у некима други.

Срећу се и славеносрпске црте у једној речи (*г҃ляюћи* 64/21, *вопросіѡ* 77/8, *вопрошумъ* 77/7, *сохранити* 98/2, *г҃ляти* 161/17 итд.).

Има и русизама (*можно* 9/22, *сверхѹ* 37/11, *всегда* 776/20, *полѹчилъ* 157/19, *при дорогѣ* 160/18, *две копейки* 161/7, *А јд. меня* 160/26, 161/5 итд.), као и украјинизама (*погнала* 64/16, *загубила* 64/16, *дитятко* 65/4, *не мовила* 65а/1, *матѹсенко* 65/6, *товаришу* 71а/1, *паня* 71а/6, 10 итд.), посебно у песмама које се у литератури наводе као руске или украјинске (в. *Садржај*, нап. 42 и др.).

Јављају се и неки неправилни облици, као дијалектизми, карактеристични за војвођанске, али и неке друге говоре.

Именица *војска* у Л јд. среће се без некадашње палатализације (у ... *воиски* 92/17, 28), што се налази и у језику Захарије Орфелина и неких других српских писаца 18. века, а чиме се одликују и данашњи војвођански говори.²³

Постоје потврде за почетно *о* у заменицама (*сотимъ* 39/14, 78/17, *отимъ* 84/12), према *овај*, *онај*, које се налази и у језику Гаврила Стефановића Венцловића, Захарије Орфелина, Јована Рајића и других српских писаца, а одликује и савремене војвођанске говоре.²⁴

Заменица *ѡакав* јавља се и са основом *ѡак-* (2. л. јд. *таки* 22/27), што се потврђује и код других старих војвођанских писаца.²⁵

Присутни су облици презента *гледи* 10/12, 14, *гледишь* 79/16 итд. из старог српског језика, карактеристични и за неке савремене војвођанске говоре.²⁶

У 3. л. мн. презента присутан је наставак *-гу*, карактеристичан за шумадијско-војвођанске говоре (*имадѹ* 8/9, 30/28 итд.).²⁷

²² И. Поповић, *Говор Госіођинаца*, 156.

²³ А. Младеновић, *Прилоі ѡроучавању Орфелиновоі језика*, 165.

²⁴ А. Младеновић, *Прилоі ѡроучавању Орфелиновоі језика*, 156; А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 59, 109; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 96.

²⁵ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 110; А. Младеновић, *Прилоі ѡроучавању Орфелиновоі језика*, 169.

²⁶ И. Поповић, *Говор Госіођинаца*, 204; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 216–218.

²⁷ М. Сучевић, *Језик у делима Досіѡеја Обрадовића*, 38; П. Ивић, *Дијалектѡлоіја*, 75; А. Младеновић, *Прилоі ѡроучавању Орфелиновоі језика*, 170; А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 117.

Облици 1. л. мн. презента **шилѣмъ** 121/16 и 1. л. мн. простог будућег времена **шиляћемо** 15/1, глагола у инфинитиву *шиляѣи* (аналогичном према старој глаголској форми (*ѣо*)*сыляѣи*), представљају специфичност и данашњих говора Бачке, Срема и Мачве.²⁸

Инфинитив на *-ѣи* (**бѣжати** 16/5, **марити** 43/21, **поздравляти** 74/28 итд.), одлика је песничког језика, а долази и у стиховима Јована Рајића, Захарије Орфелина и других старих српских писаца.²⁹

У трпном придеву уместо *-н-* јавља се *-ѣ-* (**изъписати** 29/31), што се среће и у језику војвођанских писаца 18. и 19. века (Јована Рајића, Доситеја Обрадовића, у новинама Стефана Новаковића и др.).³⁰

Удвојен војвођански предлог *сас* запажен је у примеру **сасъ најгорима** 10/30.

Реч **канда** (< *кано га*) 14/2, 40/14 итд.) долази и у језику старих војвођанских писаца (Јована Рајића, Јована Мушкатиновића, Саве Текелије и др.).³¹

Из народног говора су и случајеви **ноћосъ** 111/18, 114/4, **на полакъ** 119/19 и др.

*Садржај*³²

1/1–2/7³³: П[ѣснь] **перва:** / први стих: **Хиляда Седамъсто Седамъдесетъ лѣто пето.**³⁴

²⁸ П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 90.

²⁹ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 71; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 108–109; И. Поповић, *Говор Госиођинаца*, 184–185.

³⁰ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 123; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 246–247.

³¹ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 70; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 106.

³² Почетак сваке песме из ове *Песмарице* први је објавио Илија Огњановић у листу *Јавор*, бр. 44–46, 1883. године. Већину песама у целини први су штампали Тихомир Остојић и Владимир Ћоровић (1926), а најпотпунију грађу са обимном литературом објавио је Боривоје Маринковић (1966). Песме су и појединачно публиковане у разним листовима, антологијама и зборницима. Метрички опис свих 129 песама сачинила је Мирјана Д. Стефановић (1992), која је у опису навела њихов наслов (ако постоји) и први стих; *Жиѣије кнеза Лазара* из овог рукописа објавила је Јелка Ређеп (2010) / в. одељак *Литература*.

³³ Бројеви у навођењу садржаја означавају стране.

³⁴ Аутор песме је Јован Авакумовић /в. Боривоје Маринковић, *Српска грађанска ѣоезија XVIII и с ѣочейка XIX сѣолећа*, I, Београд 1966, бр. 10, 125–127/; Јован Авакумовић (Сентандреја, 1747/1748 – ?, око 1810), грађански песник и правник. Школовао се у Пожуну (1765–1768). Права је студирао у Трнави, а изгледа и у Бечу. Алексије Везилић му посвећује више стихова у својој књизи *Крајкоје најисаније о сѣокојној жизњи* (1788) /в. *Српски биографски речник*, 1, А–Б, Нови Сад 2004, 43/.

2/8–19: Пѣ в: / први стих: Ѡ Савка Савка.

3/1–15: Пѣ г: / први стих: Преславни|х| Мѣстахъ в пещански Граде.

3/16–26: Пѣ д: / први стих: Хотяй цр|с|кимъ вѣнчанѹ Славѹ.

4/1–5/4: Пѣ е: / први стих: Леп самъ Ноћось Санакъ Снїю.

5/5–6/3: Пѣ ѕ: / први стих: Безѹмни цинцари умѹкните Мало.

6/4–18: Пѣ з: / први стих: Срећанъ дїшю Срећанъ сатъ.

6/19–29: Пѣ и: / први стих: Жалостна Майко.

7/1–28: Пѣ ѡ: / први стих: Ахъ Бѣдная жалость Предстоитъ Мнѣ Сада.

7/29–8/11: Пѣ ї: / први стих: Ахъ мои Славни дни и Славне Године.

8/12–9/10: Пѣ іа: / први стих: Аще На нбо пойдѹ горе.

9/11–26: Пѣ ів: / први стих: Проће Много Ноћни Светли Мѣа.

9/27–10/30: Пѣ іг: / први стих: Каква сѹ времена Садъ ѡкаяная.³⁵

11/1–12/8: Пѣ ід: / први стих: Блгоутробни оѣи дѣвице се тѹже.

12/9–22: Пѣ іе: / Високпреосвященѣйшемѹ и високодостойнѣйшемѹ Г: Г|с|днѹ / Викентию Јѡанновичѹ ѿ Видакъ Время избраннїя На= / архї=Еп|с|копство Сочиниль Јѡаннъ Аввакумовичъ В Карло(вцѣ) / први стих: Видакъ Сербїи Јмя умилно.³⁶

12/23–13/19: Пѣ іѕ: / Привествие Високодостойнѣйшаго Г: Г|с|дна Арсенїя ѿ Радивоевичъ³⁷ / На tego Именити Праз|д|никъ Сѣаго Арсенїя / први стих: Торжествѹй Ннѣ ти С(ент):Ан|д|рею явно.

13/20–14/7: Пѣ іѣ: / први стих: Тепло Било подне пребацило дана|к|.

14/8–20: Пѣ иї: / први стих: Сваки Сада познае що ће рећи жена.

14/21–15/18: Пѣ ѡї: / први стих: Чарна гора Сва се лискомъ лелее.

³⁵ Младен Лесковац дао је наслов песни *Пјесн во всја дни* и претпоставља да је њен аутор Јован Авакумовић /в. Младен Лесковац, *Анѣолоѣија сїарије срїске ѣоезије*, Нови Сад [1953], 38–39, 196–197/.

³⁶ Из наслова се види да је аутор песме Јован Авакумовић. Пошто је Вићентије Јовановић Видак изабран је за митрополита 5/16. јуна 1774, а у акростиху *Песме* је усклик „Виват”, Боривоје Маринковић претпоставља да је песма настала средином 1774. године /в. Боривоје Маринковић, *Срїска їраћанска ѣоезија XVIII и с ѣочейка XIX сїолећа*, II, Београд 1966, 291–292/.

³⁷ Арсеније Радивојевић (1720–1783), епископ пакрачки 1759–1770, епископ будимски 1770–1774, епископ бачки 1774–1780.

15/19–16/24: Пѣ к̄: / први стих: Хотине Хотине.³⁸

17/1–10: Пѣ к̄а: / први стих: Све птичице лепо поють Ерѣ сѣ радостне.

17/11–18/3: Пѣ к̄в: / први стих: Сеци Езыкѣ Ево На потилякѣ, други стих почиње речју [ω]мни (?)³⁹...

18/4–20/3: Пѣ к̄г: / први стих: Читателю рад си Знати Крощо Ново.

20/4–13: Пѣ к̄д: / први стих: Подѣ ѿном Гором Зеленомѣ.

20/14–21/31: Пѣ к̄е: / први стих: Ѡхѣ Превѣчни црѣю Бже.⁴⁰

22/1–23/10: Пѣ к̄з: / први стих: Многе Есѣ здѣ Невесте.

23/11–26: Пѣ к̄з: / први стих: Нисамѣ: Мислешо дѣшо драга.

23/27–24/10: Пѣ к̄и: / први стих: Ѡ арадѣ Ни селѣ Ни граде.

24/11–17: Пѣ к̄д: / први стих: Све птичице лепо пою але Косѣ.

24/18–26/5: Пѣ л̄: / први стих: Горко Скорбитѣ Мое Срѣце.

26/6–27/11: Пѣ л̄а: / први стих: Цветай пешо цветомѣ Славни|м|.

27/12–29/31: Пѣ л̄в: / први стих: Ахѣ Не могѣ ужѣ Молчати.

30/1–30: Пѣ л̄г: / први стих: Већѣ фа(р)шанга проће.

31/1–32/5: Пѣ л̄д: / први стих: Мое Бело лале не срдѣ се На ме.

32/6–23: Пѣ л̄е: / први стих: Текла ми е текла дѣнавѣ Вода ладна.

33/1–22: Пѣ л̄з: / први стих: Девочѣци рѣжѣци рѣжо рѣмена.

34/1–9: Пѣ л̄з: / први стих: Пшеница е Чисто Семе.

34/10–20: Пѣ л̄и: / први стих: Босилякѣ Малена травица.

³⁸ Према Т. Остојићу и В. Ћоровићу (*Српска ѣраћанска лирика XVIII века : из сѣарих ѣесмарица*, Београд – Сремски Карловци 1926, XXI) ово је била веома популарна руска песма.

³⁹ Према Т. Остојићу и В. Ћоровићу у *Песмарици Маѣије Ивковића* на крају првог стиха је реч *вади*, а други стих почиње речима *он ме*. У примедбама уз ову песму исти аутори наводе да уместо речи *он ме* у *Песмарици Аврама Млѣѣића* стоји *омни* /в. Т. Остојић, В. Ћоровић, *Српска ѣраћанска лирика XVIII века*, 101, бр. 85, 169/. У издању Б. Маринковића реч *вади* налази се на крају првог стиха у угластој загради са знаком питања, а на почетку другог стиха је реч *Омни*, такође у угластој загради и са упитником /в. Б. Маринковић, *Српска ѣраћанска ѣоезија*, I, 512, бр. 302/; М. Д. Стефановић у цитирању првог стиха из *Песмарице Аврама Млѣѣића* даје реч *вади* /Мирјана Д. Стефановић, *Српска ѣраћанска ѣоезија : оѣлед из исѣорије сѣиха*, Ваљево – Нови Сад, 1992, 151/. Реч *вади* у *Песмарици Аврама Млѣѣића* изостаје. У речи прочитаној као *омни* прво слово може бити ω (=o) или можда брзописна лигатура ю, која се слично пише као и ω, те би реч гласила *јумни*, односно *умни* ?

⁴⁰ Према Јакову Игњатовићу, аутор песме је Авакум Авакумовић /в. Б. Маринковић, *Српска ѣраћанска ѣоезија*, II, 299–301/; Авакум Авакумовић (Сентандреја, око 1774 – Сентандреја, 1811), мајор, песник. Учествовао је у наполеонским ратовима у Италији и Немачкој. Писао је љубавне и пригодне лирске песме. Збирка песама коју је написао је изгубљена /в. *Српски биоѣрафски речник*, 1, Нови Сад 2004, 39–40/.

- 35/1–20: Пѣ л̄ѣ: / први стих: Слатка Славна Препелице.
- 35/21–36/9: Пѣ м̄: / први стих: Е ли рано Ель Високо Сѹнце.
- 36/10–37/5: Пѣ м̄а: / први стих: Сокољ лети Преко Сараева.
- 37/6–38/15: Пѣ м̄б: / први стих: Ахъ Мои Славни дни и Славна
Годища.
- 38/16–39/20: Пѣ м̄г: / први стих: Цветай Нови Садѹ равнѹ полю
Бачкомъ.
- 39/21–40/19: Пѣ м̄д: / први стих: Имамъ девойчицѹ.
- 40/20–41/7: Пѣ м̄е: / први стих: Не серди се Мое Мило дете.
- 41/8–20: Пѣ м̄с: / први стих: Протѹжала лепа Маца.
- 41/21–42/3: Пѣ м̄з: / први стих: Ца ћѹ юнакъ устрели ме Стрела.
- 42/4–43/6: Пѣ м̄й: / први стих: Ѡхъ Изрядни Нови Садѹ.
- 43/7–21: Пѣ м̄ѣ: / први стих: Вишнимъ Б̄гомъ Аполономъ.
- 43/22–44/2: Пѣ н̄: / први стих: Есть здѣ Една дѣва.
- 44/22–47/6: Пѣ н̄а: / први стих: Ти походишь драга, изъ Новога
Сада.
- 47/6–48/19: Пѣ н̄б: / први стих: Ѡлети ми Соко у горѹ Зеленѹ.
- 48/20–51/23: Пѣ н̄г: / први стих: Двое Млади у милоци растли.
- 51/24–52: Пѣ н̄д: / први стих: Ѡлети ми Птица Златна пауница.
- 53/1–55/17: Пѣ н̄е: / први стих: Видишь Брате трѹди твои.⁴¹
- 55/18–56/9: Пѣ н̄с: / први стих: Тиса се Мѹти.
- 56/10–14: Пѣ н̄з: / први стих: Веселися Персоно.
- 56/15–57/6: Пѣ н̄й: / први стих: Славѹй гасна птицо.
- 57/7–25: Пѣ н̄ѣ: / први стих: Ахъ що се Мене Саде Пише.
- 58/1–59/8: Пѣ љ̄: / први стих: Цавти рѹжо Не гледай На Мене.
- 59/9–60: Пѣ љ̄а: / први стих: Тешке скорби ср|д|цѹ Моме.
- 61/1–7: Пѣ љ̄б: / први стих: Лепо тї е Под ноћъ Погледати.
- 61/8–28: Пѣ љ̄г: / први стих: Саде валя Вино пити.
- 62/1–9: Пѣ љ̄д: / први стих: Иљ е Време Ил га неће ни бїти.
- 62/10–19: Пѣ љ̄е: / први стих: Подигоше се цїганчићи.
- 62/20–64/14: Пѣ љ̄с: / први стих: Пауница шеће По горнѣмъ
Чардакѹ.
- 64/15–65/10: Пѣ љ̄з: / први стих: Ахъ Погнала ћевчина ѡвечки у
полѣ.⁴²

⁴¹ Аутор песме је Аврам Милетић, који је у претпоследњем стиху оставио своје име: *Аврам Милетић очовидним*.

- 65/11–66/10: Пѣ зѣ: / први стих: А а, а, Ход овамо ан|д|реа.
- 66/11–19: Пѣ зѣ: / први стих: Г|с|др се жени Младомъ удовицомъ.
- 66/20–67/10: Пѣ ъ: / први стих: Расла ми е жѣта дѣня на морѣ.
- 67/11–26: Пѣ ѡѣ: / први стих: И се попо На найвише Висине.
- 68/1–16: Пѣ ѡѣ: / први стих: Зора Забели дѣо хоѣе да сване.
- 68/17–69/5: Пѣ ѡѣ: / први стих: Синоѣ Паде Ситна Магла Покрай дѣнава.
- 69/6–18: Пѣ ѡѣ: / први стих: Не жали ме Мила Майко що ѣ да умремъ.
- 69/19–70/17: Пѣ ѡѣ: / први стих: Калѣхеръ Катѣ Моли.
- 70/18–27: Пѣ ѡѣ: / први стих: С оне ми Стране Саве Воде.
- 71/1–13: Пѣ ѡѣ: / први стих: Бѣгалъ Заяць По поли.⁴³
- 71/14–25: Пѣ ѡѣ: / први стих: Кадъ я Станемъ Свогъ Браца женити.
- 72/1–20: Пѣ ѡѣ: / први стих: Натрагъ драги натрагъ Кѣдъ Хиташъ тамо.
- 73/1–16: Пѣ ѡѣ: / први стих: Видишъ мой цветъ любезни.
- 73/17–25: Пѣ ѡѣ: / први стих: иляда Седамъсто осамдесето.
- 74/1–75/5: Пѣ ѡѣ: / први стих: Торжествуй Лазаре вѣнчанѣ Славу.
- 75/6–16: Пѣ ѡѣ: / први стих: Тако ти се Зеленѣо гаворе.
- 75/17–27: Пѣ ѡѣ: / први стих: Проѣо Гору проѣо другу Зелену.
- 76/1–81/4: Пѣ ѡѣ: / први стих: Хиляда Седмъсто оса|м|десе|т| Перво.
- 81/5–23: Пѣ ѡѣ: / први стих: Попа закте Си: Си: Сира.
- 82/1–17: Пѣ ѡѣ: / први стих: Финизъсь древо превисоко.
- 82/18–83/16: Пѣ ѡѣ: / први стих: Дѣо юлѣ Срѣце Мое.
- 83/17–84/2: Пѣ ѡѣ: / први стих: Ср|д|це ми се вене о ти невера|н|ѣ.
- 84/3–12: Пѣ ѡѣ: / први стих: С тобомъ бѣше Ср|д|це Мое.
- 84/13–18: Пѣ ѡѣ: / први стих: Голубице Моя Гдѣ су уста твоя.
- 84/19–85а/1: / први стих: Пѣ ѡѣ: Марѣ е Свѣла преизря|д|на.
- 85/2–10: Пѣ ѡѣ: / први стих: Голубѣ Гуче Голубица Неѣе.

⁴² Украјинска песма, која се налази у многим руским песмарицама с почетка 18. века /в. М. Д. Стефановић, *Српска ѣрађанска ѣоезија : ѡлед из исѣорије сѣиха*, 161/; постоји и у *Песмарици Василија Живкова* из 1770, са насловом Пѣснѣ московскаѣ (в. садржај рукописа под бр. 138 у овом каталогу); у књизи Т. Остојић, В. Ћоровић, *Српска ѣрађанска лирика XVIII века*, XXI–XXII, ова песма, као и песме под бр. 77, 107–113 и 116–121 помињу се као руске.

⁴³ Према *Српска ѣрађанска лирика XVIII века* Т. Остојића и В. Ћоровића (стр. XXII) ово је руска песма; в. и нап. 42.

85/11–86/2: Пѣ чд̄: / први стих: Црна Земло Покри тайне.

86/3–16: Пѣ чѣ: / први стих: Да видишь Ово дете друже.

87/1–107/12: Житіе Кнеза Лазаря⁴⁴ / и Милоша Обиліча и Вука / Бранковіча и ѿстале срп|с|ке г|с|де / понеже / Како Краль точівыхъ / рать сотворише с Тѹрціхъ на полю / Косовѹ. Текст почиње: Самодержецъ князь Лазарь / Бяше очества рода Племенита и нарочита ... Кнезь Лазарь ... Имяше три Сѣна Стефана деспота / И лазара Јвѹка⁴⁵ ... Текст се завршава: ... и кад се Годъ Вратише / прелепе Земле и державе ѿсвоише тай данъ гднимъ Срблемъ / Краля уломише Каде Свое Гд|с|тво изгубише / дрѹгомъ г|с|нѹ На Слѹжбѹ За/печатанъ Во вѣкъ Ам/минъ / Мца Јанѹа(ріа) 25 1780 лѣта Г|с|дня.

108/1–110: Исторія кнеза Лазара / ѿ Косова и ѿ црѣ Мѹрата / први стих: Често Книге узъ Косовѹ идѹ. На крају песме: Конецъ Аминъ / 1779.

111/1–112: Исторія Мѹсича Стефана / први стих: Вино пие Мѹсичѹ Стефане.

113/1–116: История Воиводе Момчила / први стих: Книгѹ пише краль вѹкашине.

117/1–121: Исторія Младогъ Продановича / први стих: Нити Зоре Ни бела дана.⁴⁶

122–124: Исторія Београдска / први стих: Послѹшайте Моя любезна братиѿ.

125–128: Исторія ѿ Озіе града / први стих: Мили Бѿже Чѹда Великагѿ.

129–137/22: Родословіе Србкіи црѣй. Текст почиње: Пріѣтъ началство Неманѣ / во земли србтеи брат же егѿ Мірос/лавъ бѣше князь Холмиской земли і Далмаціи прі державою Греци и в то лѣ/то погуби родъ свои и вѣ (= 12): велікіхъ / властель и тогда воздвѣгоше гоненіе / на грке и болгаре и разрѹшише градове / и ва лѣто 6360 (=

---

⁴⁴ О *Житију кнеза Лазара* познатом под називом *Прича о Боју косовском* в. опис бр. 135 (PP I 36), нап. 40; снимци овог преписа *Житија кнеза Лазара* објављени су у књизи: Јелка Ређеп, *Житије кнеза Лазара*, Нови Сад 2010, 317–342.

⁴⁵ По томе што се помиње син кнеза Лазара *Лазар*, а не *Добровој* рукопис се слаже са рукописима Библиотеке Матице српске PP I 36, PP III 151 и PP IV 33. У рукописима PP II 29 и PP III 34 уместо *Лазара* помиње се *Добровој*, као трећи син /в. Јелка Ређеп, *О Добровоју, сину кнеиње Милице и кнеза Лазара*, Српска књижевност у доба Деспотовине : научни скуп Деспотовац, 22–23. 8. 1997, Деспотовац 1998, 115–116/.

⁴⁶ Ову песму Вук Стефановић Караџић објавио је под насловом *Срби у Донаверѹу /Даница. Забавник за јодину 1826*, год. 1, Беч 1825, 112–120/.

852) ѿстѹпи Римъ ѿ правос=лавіа и ѿ восточніа цркви... На стр. 137 текст се завршава: ...в' лѣто 7029 / (= 1521) / Прими Црѣ Сѹлеманъ Белиградъ и рас и те по сремѹ Градове в то = / лѣто Престави се велики барсаба (!) воевода влашки и то лѣто Ходи / Црѣ у корабли по морѹ и прими родосъ в' лѣто 7034 (= 1526) в' лѣто Г|с|жа / Елена Јѡана деспота даде Свою дшеръ (!) Марію За брата / Краля Немачкогъ и роди С нею два Сѣна в'торѹю даде дшеръ За = / Петра воеводѹ Молдовскога.

137/23–140: *Лейѡйисачке белешке нађене у „календару”* (без наслова). Текст почиње: При томъ Предложенія воинствена дѣла ѿбрѣтохъ Во кале=ндарѹ такоже Слѣдѹеть В' лѣто 1462 узе тѹрчинъ Боснѹ и ѿ/тѹдѹ ѡде у мађарскѹ Землю у мѹачь и приде у мађарскѹ Землю / 1526... Текст се завршава: ...1741=и того лѣта Бистъ в' пределѹ Сремскомъ Ного=бола и рѹкобола и многимъ Члкомъ ноге ѿпадоше ѡвию Но=ге а дрѹгимъ рѹке и тогда Бистъ Гладъ Великъ / ѿ болезень по всемѹ пределѹ Србкомъ и бач=комъ Во истинехъ делеи цсарскихъ ѡ = / тѹрскихъ а потомъ Воинствена / лета прошедшая да разѹ=мѣють Чтѹщи Во К=нижицѣ Сей / Мѣа Јѹнія / 20 гѡ / 780.⁴⁷

141–145: Слово Како Стій Ва/сїлій избави члѡвка егда ѿ дїавола предас|т|. Текст почиње: Бѣше же мѹжь Васевати / имѣнемъ Сиклїтіанъ... Текст се завршава: ... И литѹргї=са в домѹ ихъ И причастишася Стїхъ тайнъ Во Славѹ и Блгослови / домъ Ихъ И бистъ Блгословенїе во Славѹ Гѣда / Нашего И исса Хрѣста Емѹ же / Слава Во вѣки вѣковъ / Амїннъ: / Конецъ Исторїи:

146: Пѣ чѣ: / први стих: Срећо Бежи о нестална.

147/1–15: Пѣ чѣ: / први стих: Одъ злотвора злбни врага.

147/16–148/4: Пѣ чї: / први стих: Ево данасъ жалости велике мо|м| ср|д|цу.

148/5–22: Пѣ чѣ: / први стих: Ахъ Себлагѣ Бже.

149/1–19: Пѣ р̄: / први стих: Проћо Банать и сву Бачку.

149/20–150/17: Пѣ р̄а: / први стих: Ахъ Нещастна Моя Младос|т|.

150/18–151/3: Пѣ р̄в: / први стих: Ѡкако е Све|т| постаѡ.

⁴⁷ Текст овог *Лейѡйиса* прва је објавила и коментарисала Мирјана Бошков, учивши да се ради о посебном летописачком спису, који са претходним *Лейѡйисом* (стр. 129–137/22) чини својеврсну целину (в. Мирјана Бошков, „Бистѹ у ѹределу сремском ноїбола и рѹкобола” („Календар” у Зборнику Аврама Милеїића) : ѹводом обележавања 60 ѹгодина од оснивања Филозофскої факултѣта, У спомен на Боривоја Маринковића, Нови Сад 2014, 223–237.

- 151/4–152/9: Пѣ рѣ: / први стих: (У)Тамишу су рибе. Е Е Едливе.
- 152/10–24: Пѣ рѣ (О Преобра(женію): Г|с|ню) / први стих: На оаворѣ преображся.
- 153/1–17: Пѣ рѣ (О блѣд(номъ): Сѣѣ) / први стих: Горѣ Мнѣ грѣшникѣ сѣѣ.
- 153/18–154/12: Пѣ рѣ іисѣ / први стих: Ахѣ хвалѣ принесѣ, Сладкомѣ Јисѣ.
- 154/13–22: Пѣ рѣ / први стих: (Печални|м| утѣшеніе) / први стих: Вл|д|ко Мои и бже Мой.⁴⁸
- 154/23–155/6: Пѣ рѣ (Ѡ упованій на все бѣѣ) / први стих: Кто крѣпок на бѣга уповая.⁴⁹
- 155/7–19: Пѣ рѣ (противѣ враговѣ) / први стих: Бже в помощь Мою.
- 155/20–156/13: Пѣ рѣ (Сѣомѣ аїтлѣ андрею перевозномѣ) / први стих: Радѣйся росіе Земле просвѣщенна.⁵⁰
- 156/14–157/4: Пѣ рѣ (Ѡ Члческой временой жизни) / први стих: Доколѣ уме пернати.⁵¹
- 157/5–16: Пѣ рѣ (госѣдарни їмператрици Росіис(кой), посвета) / први стих: Склонитесь вѣки.⁵²
- 157/17–22: Пѣ рѣ (Ѡторіи) / први стих: Кто Возможеть Сіа исповѣсти.
- 157/23–158/7: Пѣ рѣ (его превосходителствѣ Г. ар:Е|п|с: И Ми=(трополитѣ) / први стих: Многолѣтствѣй пастирю избрани.
- 158/8–16: Пѣ рѣ (Богородичній) / први стих: Непроходимая врата.
- 158/17–159/12: Пѣ рѣ (Светская петербурская) / први стих: Простри лѣчѣ оче.⁵³
- 159/13–26: Пѣ рѣ (Свѣтская) / први стих: Охѣ Скажите Мои Мисли, о моемѣ нещастіи.⁵⁴
- 160/1–16: Пѣ рѣ / први стих: Ахѣ я припалася.⁵⁵

⁴⁸ Руска песма /Т. Остојић, В. Ђоровић, *Српска ѣрађанска лирика XVIII века*, XXII/.

⁴⁹ *Исїо*.

⁵⁰ *Исїо*; М. Д. Стефановић претпоставља да би руска песма *Радѣйся царице, наша засїу-їнице* с почетка 18. века могла да буде варијанта овој песни (*Српска ѣрађанска ѣоезија : оїлед из исїорије сїиха*, 171).

⁵¹ Руска песма /Т. Остојић, В. Ђоровић, *Српска ѣрађанска лирика XVIII века*, XXII/.

⁵² *Исїо*, XXI.

⁵³ *Исїо*, XXII.

⁵⁴ *Исїо*.

⁵⁵ *Исїо*.

160/17–161/11: Пѣ рїѡ / први стих: Оралъ мѹжакъ при дорогѣ.⁵⁶

161/12–21: Пѣ рк (о компанїи) / први стих: Воспойте намъ нїѣ прїятнїя мѹжи.⁵⁷

161/22–162/4: Пѣ рќа / први стих: К намъ Кѹпидо ти весели Ср|д|це.⁵⁸

162/5–164/13: Пѣ рќв: (Усердна) / први стих: Ахъ Что ся Мене Саде, Згоди.

165/14–167/12: Пѣ рќг (У. разлѹ(ченїю). / први стих: Разлѹчися нїѣ радость.

167/13–168/8: Кантъ. рќд / први стих: Ударало. у тамбѹрѹ ѣаче.

168/8–20: Пѣснѣ рќе: / први стих: Ахъ ты Бже весь прославлю.

169/1–174/14: Кантъ 126 / први стих: Не мого я веѣ терпїтї.

174/15–175/17: Кантъ 127 / први стих: Любовьъ овогѣ Свѣта.

175/18–176/5: Кантъ 128. / први стих: Саблю сам ти Опасаю.

176/6–177: Кантъ 129 / први стих: Драво тиха вода Срца мого Свобода.

178: Страна је празна.

Зайиси

На више страна подвучене су неке речи најчешће плавом, затим зеленом, црвеном или обичном графитном оловком, а срећу се и друге белешке, остављене при читању текстова (исправке погрешно написаних речи, истицање појединих речи из текста на белинама, упућивање на изворе и др.). На стр. 21 на крају реда у којем су подвучене речи, плавом оловком, написано је: **NB** (= *Notabene*).

---

⁵⁶ Најпопуларнија украјинска песма 18. века, са елементима еротике, *Да орал мужик при дорозе, гей при дорозе*. Јавља се у руским рукописним зборницима песама од 1740. и нарочито је распрострањена у зборницима друге половине 18. века. Седамдесетих година штампана је у зборнику *Собрание разных песен* М. Д. Чулкова /в. Александр Владимирович Позднеев, *Рукописные йесенники XVII–XVIII вв. : из истории песенной силлабической поэзии*, Москва 1996, 365, 380–381; уп. и М. Д. Стефановић, *Српска ираћанска поезија : ојлед из историје сїиха*, 173/; према Т. Остојић, В. Ђоровић, *Српска ираћанска лирика XVIII века*, XXII, ово је руска песма.

⁵⁷ Руска песма /Т. Остојић, В. Ђоровић, *Српска ираћанска лирика XVIII века*, XXII/.

⁵⁸ *Исїо*.

Историја књије

О овој *Песмарици* први је писао Илија Огњановић у непотписаном чланку *Какве су се њесме њевале њре сѣо ѣодина* у листу *Јавор*, 1883, бр. 44–46, истакавши да је Уредништво тог листа добило од Ђоке Милетића из Мошорина, чији стриц је Светозар Милетић, „једну занимљиву стару писану њесмарицу од преко 100 година, коју је писао речени Аврам у младости својој”. Тихомир Остојић, секретар Матице српске и уредник *Летописа Матице српске* 1911–1914, први је објавио песме у целини 1926, заједно са Владимиром Ћоровићем. Рукопис је купљен од Младена Лесковца, а у инвентар Библиотеке Матице српске заведен је 9. октобра 1957. године.

ЛИТЕРАТУРА

1. Илија Огњановић, *Какве су се њесме њевале њре сѣо ѣодина*, Јавор, Х, Нови Сад 1883, бр. 44, стуб. 1399–1401; бр. 45, стуб. 1431–1434; бр. 46, стуб. 1461–1465.
2. Илија Огњановић, *Обрштар Михаило Продановић*, Јавор, Нови Сад 1885, бр. 1, стуб. 30–32.
3. Илија Огњановић, *Једна сѣара збирка народних њесама (од њре 120 ѣодина)*, Бранково коло, Ср. Карловци 1900, св. 25–26, 819–821.
4. Андра Гавриловић, *Први лиричари и естетичари у новијој књижевности српској*, Глас СКА, Београд 1901, књ. LX, 218.
5. Тихомир Остојић, *Из сѣаре српске њесмарице (Опеге једне заборављене њесмарице)*, Српскохрватски алманах за 1911. год., Београд–Загреб 1910, 143–153.
6. Тихомир Остојић, Владимир Ћоровић, *Српска ѣрађанска лирика XVIII века : из сѣарих њесмарица*, Београд – Сремски Карловци 1926.
7. Васа Стајић, *Новосадске биоѣрафије*, књ. III, Нови Сад 1938, 122–123, 227–228.
8. Младен Лесковац, *Српско ѣрађанско њесништво XVIII века*, Нови Сад, 1949.
9. Младен Лесковац, *Анѣолоѣија сѣарије српске ѣоезије*, Нови Сад [1953]; *Исѣо*, 2. изд., Нови Сад 1964; *Исѣо*, 3. изд., Нови Сад – Београд 1972.
10. Светозар Матић, *Порекло косовских њесама крајкоѣа сѣиха*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, књ. I, Нови Сад 1953, 7, 9, 11, 13, 24.
11. Боривоје Маринковић, *О њесмама Јована Авакумовића*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, књ. 26, Нови Сад 1958/1959, 265–268.

12. Иванка Веселинов, *Значајније рукописне књије Библиотеке Матице српске*, Библиотекар, бр. 5, Београд 1963, 387 (исто у: Иванка Веселинов, *Трајом српске прошлости*, Нови Сад 1991, 4).
13. Владан Недић, *Ејске народне јесме у Зборнику Аврама Милешића*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, књ. XII/1, Нови Сад 1964, 61–74.
14. Мирослав Пантић, *Народне јесме у записима XV–XVIII века : антологија*, Београд 1964, 209–216, 273–274.
15. Боривоје Маринковић, *Српска грађанска поезија XVIII и с њој њека XIX столећа*, књ. I–II, Београд 1966.
16. Светозар Матић, *Сведочанство једне старије књије*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, књ. XIV, св. 2, Нови Сад 1966, 302–307.
17. Јелка Ређеп, *Развој мотива о женидби Вукашиновој*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, књ. XIV, св. 2, Нови Сад 1966, 364–370.
18. Јелка Ређеп, *Прича о Косовском боју*, Зрењанин 1976, 21–22.
19. Иванка Веселинов, *Српске ћирилске рукописне књије XVIII века у Библиотеци Матице српске, I Датиране*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1979, IV, Нови Сад 1981, 55–58 (бр. 14).
20. Зоја Карановић, *Песмарица Аврама Милешића и народно јесништво*, „Фолклор у Војводини”, св. 1, Нови Сад 1987, 26–37; *Истио у Српско грађанско песништво : огледи и студије*, Нови Сад 1988, 302–315.
21. Мирјана Д. Стефановић, *Српска грађанска поезија : ојед из историје стиха*, Ваљево – Нови Сад 1992, 144–177.
22. Марија Клеут, *Народне јесме у српским рукописним јесмарицама XVIII и XIX века*, Нови Сад 1995, 57–91, 351–352.
23. Јелка Ређеп, *О Добровоју, сину кнеиње Милице и кнеза Лазара*, Српска књижевност у доба Деспотовине : научни скуп Деспотовац, 22–23. 8. 1997, Деспотовац 1998, 109–116.
24. Мирјана Д. Стефановић, *Лексикон српској просветишљелсјелва*, Београд 2009, 277.
25. Јелка Ређеп, *Жишје кнеза Лазара*, Нови Сад 2010, 11, 24–25, 317–342.
26. Мирјана Бошков, *„Бисј у јределу срелском нојобела и рукобола” („Календар” у Зборнику Аврама Милешића) : јоводом обележавања 60 јодина од оснивања Филозофској факултешелва*, У спомен на Боривоја Маринковића, Нови Сад 2014, 223–237.

140. PP III 34 (PP 256 – 352 A 27) – 170057

АЛЕКСАНДРИДА И ПРИЧА О БОЈУ КОСОВСКОМ

XVIII век, последња четвртина

Хартија, мастило мрко и киновар, 87 л. 228 x 180 мм, текст 195 x 155 мм. Број редова на пуној страни 22–25. На свакој страни јавља се кустода. Један писар.

Према воденим знацима хартије рукопис је датиран последњом четвртином XVIII века: 1. *ѝрб већих димензија са разним фијуралним елементима и иницијалима I. P. S.*, идентично БСП 308 и 326 око 1775, а врло слично НБС 101 из 1776. и 259, при повезу, из 1779. г.; 2. *ѝројейѝи јелен на ѝочку са иницијалима IS*, идентично Декер 746 ab – 747 ab из 1789/91. и 734 из 1789. г. Код Декера се налазе и слични типови овог знака, 59–61 око 1785. године.¹

Садржи 24 свешчице, од којих св. 2–9, 11–18 и 20–23 садрже по 4 л., св. 10 је са 3 л. (текст тече без прекида), у св. 19 су 2 л. (полеђина 2. л. је празна), а св. 1 и 24 су са по 1 л. (недостаје почетак и крај књиге). Листови имају оригиналну фолијацију арапским бројевима, рађену мастилом као и текст књиге. Први постојећи лист има ознаку 2, што значи да је испред постојао још један нумерисани лист, а на последњем листу је број 90. У фолијацији су прескочени бројеви 4, 5 и 29, па иза броја 3 долази број 6, а иза 28 је број 30 (текст тече без прекида). Јавља се и новија фолијација исписана оловком, која тече од 1 до 87. Листови су делимично распо-

---

¹ На основу текстолошких истраживања Јелка Ређеп претпоставља да је рукопис настао пре 1786. године /в. нап. 14/.

везани. Неки су на крајевима мало оштећени. Постоје мрље од влаге и разливеденог мастила.

Рукопис је без повеза.

Текст је уоквирен оловком, којом су извучени и редови. Од украса на л. 60б, испод завршетка поглавља, налази се вињета у виду испреплетених линија, изведена мрким мастилом. Наслови одељака у тексту *Александриде* исписани су брзописним и курзивним словима црвеним и мрким мастилом. Наслов *Жиџија кнеза Лазара* (л. 71а) изведен је полууоставним словима мрким мастилом, са изузетком два слова која су црвена (почетно велико **ж** и везник **и**).

Писмо књиге је курзив и брзопис. Рукопис је леп и исписан. Разликују се пуне и танке линије. Слова су писана чешће одвојено него у везу. Типолошки су доста устаљена. Слово **а** је писано, **б** је брзописно положено, карактеристично за српски брзопис, **в** (брзописно као курзивно и подвучено на дну или брзописно веће с обликом стубом и двама лучним раздвојеним петљама), **г** је писано са цртом, **д** (брзописно у виду оштрог угла, чије краке пресеца лучна линија и писано), **е** је брзописно грчког типа, **ж** је као гужвица, **з** је као тројка и готово увек је веће, **к** (брзописно или на прелазу брзописа и курзива), **л**, **м** и **н** су писаног типа, **т** (троного, карактеристично и за брзопис и за полууостав и брзописно једнострано високо), а остала слова су брзописна или су на прелазу брзописа и курзива.

Велика слова углавном су писана, слична савременим. Долазе не само иза тачке, већ и ван те позиције, на почетку многих речи, без посебних правила. Надредна слова су брзописна или писана.

Правопис је рускословенски, са доста одступања. *Јерови* су углавном на крају речи, при чему је **ь** само понегде употребљено. Среће се и *ѡајерак*. Група *ја-* у словенским речима писана је скоро увек са **ѡ-** (**ѡакѡ** 1а/18, **ѡавится** 1а/21, **ѡзыкѡ** 12а/9, 10, **ѡаничари** 79а/18 итд.) или понегде са **я-** (**я** 20б/24, **ято** 78а/6, 78б/22 итд.). За секвенцу *-ја* у словенским речима налази се **-я** (**даянїя** 3б/1, **моя** 4а/12 итд.), а доста пута и **-а** (Г јд. ж. рода **до неа** 4а/10, **вашеа** 12а/15, **нашеа** 17а/5, 19а/24, **вопїахѡ** 25б/11, **кровопролитїа|х|** 37б/1, **овошїами** 42а/3 итд.). У речима несловенског порекла обично по рускословенској норми долази **-а** (**ѡ олимпїади** 2а/18, **индїане** 8а/16, **їеремїа** 19б/5, **андреа** 71б/5 итд.), а има и примера са **-я** (**асїя** 5б/8, **їеремїя** 18а/24,19, **марїя** 71б/21 итд.). Иза сугласника (осим иза **ж**, **ч**, **щ** и **ш**) у вредности *'а* потврђује се углавном **я** (**веселяшася** 5а/кустода, **взяль** 5б/7, **лазаря** 71а/3 итд.), а два пута у наслову јавља се и **ѡ** (**црѡ** 61а/1, **лазарѡ** 71а/2). Иза **ж**, **ч**, **щ** и **ш** нађене су потврде са **а** (**слѡжаше** 72б/18, **зачался** 11б/9, **ѡздѡща** 13а/19, **видѡша** 78б/18 итд.). У

А мн. м. и ж. рода заменица *наш, ваш* по рускословенским правилима писано је -я (ж. рода *вашя* 6а/19, м. рода *нашя* 51а/18).

У писању *је-* среће се углавном веће *е-* грчког типа (*емѸ* 1а/3, *еже* 1а/12, *ездѸ* 78б/7) или ређе мало *е-* (*ея* 1а/13), а за *-је* долази мало *-е* (*своею* 1а/1, *желаніе* 1а/15, *житіе* 71а/1 итд.).

Групе *л'а, н'а* означене су са *ля, ня* (*корабля* 10а/8, *приготовлятися* 12б/5, *земля* 73а/18 итд.; *коня* 4а/22, 72а/4, *вышнягѡ* 5а/21 итд.).

Секвенце *л'е, н'е* писане су већином по рускословенској норми са *ле, не* (со *умиленіемъ* 2б/18–19, *в' помишленіи* 6б/16, *погѸблено* 71а/21, *поставленъ* 71б/13 итд.; *на ней* 1а/9, *к' немѸ* 1а/12, *г|с|дне* 73б/10 итд.), а ређе спојем *лѸ, нѸ* (*землѸю* 33б/1, *поставлѸнъ* 71а/10, *углѸша* 71а/16 итд.; *с ... коренѸмъ* 21а/17, А мн. м. рода *на конѸ* 24б/24, *ггнѸ* 72б/3, *у нѸмѸ* 72б/кустода итд.).

У писању *л'о, н'о* јавља се *ло, но* (са *земло|м|* 76а/9, *сабломъ* 79б/7, 8, 21; *с номъ* 79а/23, *ш номъ* 79б/22).

Слово *ї* углавном се користи испред *ј*, што одговара рускословенским правилима, а само понегде је и уместо *ї* (*прие|м|* 62а/21, поред *прїяхомъ* 67б/4 итд.). По тој норми налази се и у речима страног порекла (*филліпѸ* 2а/4, *филліпъ* 2а/9, *філонъ* 8а/9, *константіна* 84б/18 итд.), као и у речима *мир = свей* (*мірѸ* 21б/9) и *вино* (*вїна* 37а/10, *вїно* 77а/21 итд.).² Има и случајева са *и* уместо *ї* (*филипа* 3а/16, *философъ* 29б/9, *филонѸ* 61а/5 итд.). Јављају се и речи које нису страног порекла са *ї* (*і*) између два сугласника (*ніті е* 4б/10, *веліко е* 6а/15, *веліке* 10б/кустода итд.).

За *ј* долази слово *й* (*дѸлай* 1а/12, *твой* 1а/21, *пойде* 2а/21 итд.).

Нема доследности у употреби *ѡ* и *о*.

За глас *у* на почетку речи и у сложеницама на почетку другог дела јавља се *у* (*утробы* 1а/5, *научился* 2б/12, *удары* 79б/20 итд.). У осталим позицијама речи присутно је *Ѹ* (*смѸтнѸю* 1а/6, *великомѸ* 1а/ 17, *охолѸ* 72а/20 итд.), са изузетком лексеме *кауринѸ* 79а/1, где је *у*.

Графема *ћ* употребљава се у вредности *ћ* (*в'зимаюћи* 5а/23, *говорећи* 13б/1, *хоћѸ* 18а/21, *зовѸћи* 72а/22 итд.) и *ћ* (*поће* 71б/24, 74б/17 *изиће* 72а/15, *доће* 75а/7 итд.). У случајевима *корняћомъ* 72б/4, *доскоћи* 79а/16 уместо *ч* је *ћ*.

Завршеци презимена јављају се на *-ћ* (*хобилића* 71а/4, *мрњавчевићъ* 71а/16, *мрњавчевића* 71а/22, *кобилићъ* 72а/4, *бранковићъ* 72а/5, *косанчићъ* 74а/5, *юговића* 75б/23 итд.) и на *-ч* као у руском језику

---

² Јован Живановић, *ГрамаѸика црквенословенској језика за срїске ѳравославне боїословије*, у Ср. Карловцима 1912, 15.

(лазаревичъ 87а/12, лазаревича 87б/1, бранковича 87б/11–12, бранковичъ 80б/13 итд.).

Слово **ц** потврђује се у примеру целати 78а/21–22.

Слово **с** јавља се доста пута у складу с рускословенском нормом (**сѣло** 1а/10, **слою** 2а/3, **смїя** 2а/14, **сле** 72а/21 итд.). Писано је и уместо **з** (**слатими** 31а/16), а постоје и потврде са **з** уместо **с** (**звѣріе** 16а/8, **зелїя** 21а/17, **звѣрей** 24б/7, **со звѣздами** 77б/1 итд.).

Слова **з**, **џ** и **ѿ** користе се у страним речима (**алезандръ** 9б/4, 17, 23 итд.; **саваоѿа** 4а/6, 18а/25, **саваоѿѿ** 19б/22, **елисавеѿа** 71б/23 итд.; **џалмы** 65а/14). Уместо **ѿ** налази се и **т** (**саваѿта** 23а/24).

Слово **ѿ** среће се у страним речима у вредности **и** (**егѿпетскомѿ** 2б/20, **егѿпта** 20б/10–11) или **в** (**навїнь** 20а/12, **павла** 76а/2).

Акценатски знаци постоје, а од интерпункцијских долазе: тачка, запета, тачка са запетом, две тачке и заграда коју чине две удесно искошене црте (*Александрѿда*). На крају реда као знак за растављање речи срећу се две водоравне паралелне црте.

Језик је рускословенски и српски народни, уз присуство и славеносрпских црта.

У складу са српским изговором потврђује се вокализација некадашњег полугласника у рефлекс **а** (предлог **са** 5а/5, **самодержаць** 71а/5, **лава** 75б/16, **вѣранъ** 76б/кустода итд.). Према рускословенском језику рефлекси су **е < ѿ** и **о < ѿ** (**день** 1б/8, **шедь** 2б/18, **ѿ отечества** 71а/6 итд.; **сонъ** 2а/17, предлог **со** 2б/1, **собора** 71б/15 итд.).

Слово **ы** (вредност **и** у рускословенском код Срба и у српском језику) јавља се на етимолошком месту, како прописује рускословенска норма (**слышала са|м|** 1а/4, **мѿдрый** 3а/17, А мн. ж. рода **на ... страны** 16б/21, **быти** 71а/5 итд.). Више пута долази и уместо **и** (**вышнягѿ** 18а/24, **сылный** 28а/24, прво **ы**) или се замењује са **и** (**услишавши** 1а/9, **на ... страни** 16б/1, **синъ** 71б/7 итд.).

У Н јд. придева м. рода углавном се јавља наставак **-и** уместо рускословенског **-ий/-ый** (**храбри** 71а/13, **славни** 72а/12–13, 73б/18 итд.), што одговара српском језику, као и изговору рускословенског **-ий (-ый)** код Срба.³ Наставак **-ій (-ый)** долази доста пута (**ближайшій** 38а/13, **великій** 61а/10–11, **невѣрный** 76а/13, **первый** 81а/7 итд.).

³ Александар Младеновић, *Најомене о иранскрипцији и крипичком издавању сѿарих српских итекѿова из XVIII и XIX века*, Зборник за филологију и лингвистику, XXII/2, Нови Сад 1979, 124–125.

Слово ѡ (вредност *je* у рускословенском, а *e* у српском језику)⁴ писано је по етимологији (**разрѡшити** 1а/5, **утѡшити** 1а/6, **повѡсть** 71а/1 итд.). Налази се и уместо *e* (**глѡдати** 15). У доста случајева уместо ѡ је *e* (**умрети** 21б/8, у ... **шлемахъ** 22б/21, **в' палате** 71а/10, **спешно** 74а/1 итд.). Јављају се и случајеви с ијекавским рефлексом ѡ (**ліепи** 77б/14, 78б/9), а среће се и икавизам (**дитя** 40а/18). Осим фонетских, срећу се и икавизми морфолошког порекла, међу којима су и облици глагола VII врсте са некадашњим *jaiom*, што је одлика говора шумадијско-војвођанског дијалекта (**уцвѡлити** 73а/21, **увидити** 74б/7, **видити** 77а/12, **летити** 78б/21 итд.).⁵

Рефлекс старог ѡ је рускословенски 'а (Г јд. **моея** 1а/5, **детя** 1б/19, **хотяше** 3а/9, **время** 4а/19, **имя** 5а/13, **пріяша** 71а/23 итд.) и српски *e* (**кнеза** 71а/1, 3 **кнезь** 71а/5, **спомень** 73а/2 итд.).

Потврђује се вокално *p* које одговара српском фонетизму (**грло** 7а/20, **крвь** 72а/12, **крвава** 72а/15, **држати се** 73б/14, **загрлише** 74б/2, **србска** 76а/13, **брзо** 77а/9 итд.). Често су присутне и рускословенске и руске групе **ер**, **ре**, **ор**, **ро** (**сер|д|це** 1а/6, **подержи** 1б/14, **смертію** 2а/3, **сербски** 71б/13, **перстени** 72а/11, **державѹ** 73б/7, **держа** 76а/18 итд.; **греческая** 38б/12; **скорбѹ** 61б/6; **кровѹ** 37б/3, **крававы|х|** 69б/13). Под утицајем рускословенског правописа писање **ер** долази и у речима које нису одлика рускословенског или руског језика (**берзы|х|** 25б/16), што може бити последица писареве журбе, али и резултат тога што је за писара *er* = самогласничко *p*. Према научној литератури у речима које представљају одлику српског језика вредност споја **ер** је *p*, а у онима карактеристичним за рускословенски и руски језик је *er*.⁶ Запажен је и случај са спојем **ор** уместо српског вокалног *p* (**борза** 4бб/7), као и пример са **ре** уместо **ер** (**умреши** 27а/18).

У речима са некадашњим самогласничким *l* рускословенски рефлекс *su* **ле**, **ло**, **ол** (**прослезися** 3б/18, **прослезился** 10б/1, **полезная** 34б/24 итд.; **неплотствія** 1а/5, **воплоти** 38а/18 итд.; **исполняютъ** 1а/14,

⁴ Транскрипција слова *jaii* зависи од карактера језика текста, од контекста реченице у којем је реч с *jaiom* и од саме речи, која својим обликом представља одлику рускословенског или српског народног језика /в. Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, Нови Сад 1964, 29–30; А. Младеновић, *Најомене о иѣранскрипцији и криѣичком издавању сѣарих срѣских ѣексѣова из XVIII и XIX века*, 99–107/.

⁵ Павле Ивић, *Дијалекѣолоѣија срѣскохрваѣскоѣ језика. Увод и ш ѣокавско наречје*, Нови Сад 1956, 69.

⁶ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 30–31; А. Младеновић, *Најомене о иѣранскрипцији и криѣичком издавању сѣарих срѣских ѣексѣова из XVIII и XIX века*, 113–118.

солнечной 1б/1, волкашинъ 71а/16 итд.). Поред претежног *ол* више пута јавља се и *у* (**вѹкъ** 71б/20, **вѹка** 71б/22, **сѹзе** 73а/16 итд.).

Рускословенска групе *жс* постоји (**рожденія** 1б/13, **хожденія** 3б/6 итд.), а јавља се и руско *ж* (**г|с|жи** 73а/1, **г|с|жа** 75б/2, 83а/6).

Графема *щ* долази у вредности *ш̄ӣ* или *шч*. Претпоставља се да је ово слово у речима које својим обликом одликују српски језик имало вредност *ш̄ӣ* (**защо** 18, 50а/3, 76б/10, **пѹщати** 53а/9, **нища** 75а/11 итд.), а у онима карактеристичним за рускословенски или руски *шч* (**радѹющися** 2а/22, **обдержашѹ** 11а/21, **веселящеса** 15б/18, **аще** 17б/6, **помощію** 17б/21 итд.).⁷

Као резултат старог јотовања често се потврђује *ћ*, карактеристично за српски језик (**бѹдѹћимъ** 19а/12, **извлећи** 72а/кустода, **хоћете** 78а/13, **секѹћи** 79б/10–11 итд.).

Група *ч̄ӣ-*, која одговара рускословенској норми, потврђује се често (**что** 1а/12, 1б/12, 72б/1 итд.).

На месту традиционалне групе *чр-* јављају се *чер-* (**чермнагѡ** 19а/1, **черномена** 71а/20), *чар-* (**чарна** 74б/13) и *цр-* (**до црнога** 74б/8). Предлог *чрез* је без секундарног *-е-* (**чрезъ** 33б/8).

Присутно је неизмењено *-л*, карактеристично за рускословенски и руски језик (**удивился** 1а/11, **орель** 2а/12, 72б/4, **показался** 5а/12, **умерль** 8б/9 итд.), као и *-о < -л*, одлика српског језика (**пошаѡ** 23а/21, **могаѡ** 74б/6, **посадіо** 76а/7 итд.). Поред предлога *в*, *во*, који карактеришу рускословенски језик (**в' той**, **в' коморѹ** 1б/5, **во снѣ** 2а/5, **в' то** 71а/14, **во вѣкъ** 73а/3 итд.), више пута јавља се и српски рефлекс *у* (**у наукѹ** 2б/кустода, **у дворѹ** 9б/7, **у кои|x|** 18а/12, **у мл|с|ти** 71б/17 итд.).

На месту иницијалног *въ-* среће се *в* (**впала** 1б/8, **в'шедши** 42а/22 итд.), а на месту *въз-/вѣс-* јавља се рускословенско *воз-* и *вз-* (**возрадовалася** 1а/19, **взявъ** 1б/4, **возбѹдился** 2а/9, **в'зяль** 11б/10, **возвратися** 61а/1 итд.) и српски рефлекс *уз-* (**узяль** 11б/7, **узети** 72а/23 итд.). Заменичко *вс-* (**всякія** 2б/7, **всякой** 2б/21, **всѣхъ** 3а/15 итд.) се чува, али постоји и доста примера са извршеном метатезом према српском језику (**свака** 37б/11, **свѹ** 72б/20, **савъ** 72б/21 итд.).

Заменице **нитко** 4а/3, **тко** 80а/22 итд. имају *ӣк-* уместо *к̄ӣ-* старог српског језика, поред **некто** 1а/3, **никто** 44а/19, 74а/4, 80а/1 итд.

Прилози *саг*, *већ* потврђују се с покретним вокалом *-е* (**саде** 78а/12, **веће** 79а/2 итд.).

⁷ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 37–38; А. Младеновић, *Најомене о иѣранскријицији и кријиичком издавању сѣарих срѣских иѣксѣова из XVIII и XIX века*, 107–113; Питер Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, Нови Сад, 1983, 56.

Постоји више примера без *x* (**ниовѹ** 71б/2, **узданѹ** 74а/20, 79б/2, 4 итд.), као и пример с његовом неправилном употребом (**на хлимѹ** 86а/10), што је одлика многих говора, међу којима и војвођанских.⁸

Под утицајем народног говора долази измена *xв* у *в* (**ватахѹ** 75а/8) или чешће у *ф* (**уфатили** 25а/9, 53а/15, **уфати** 76б/10, 79а/6, **уфатише** 80а/16 итд.).⁹

Налази се и прелаз *с > ш* испред *њ* (**ш ниме се** 74а/19, **ш номѹ** 79б/22), као последица једначења по месту творбе. Појава се јавља у свим шумадијско-војвођанским говорима, као и у неким другим српским говорима.¹⁰

Из народног говора је и пример **саћешѹ** 78б/22, уместо *саг ћеш*.

У области морфологије потврђују се облици карактеристични како за рускословенски, тако и за српски језик, при чему у *Александриди* превагу имају рускословенски, а у *Жиѿију* српски облици.

У *Александриди* долазе и русизми (**скажѹ** 1б/12, **желаешѹ** 2б/19, **поняѹ** 15а/5, **по пятидесяти|хѹ|** 62а/10 итд.).

И у *Александриди* и у *Причи о Боју косовском* срећу се и лексеме комбиноване од рускословенских (или руских) и српских црта, што је важна одлика славеносрпског језика (**в'зимаюћи** 5а/23, **не вѣдалисмо** 13а/4, **рекѹћи** 18а/19, **не видѣлисмо** 32б/18, **сотворио** 77б/23, **совершио** 82а/13 итд.). Префикс *со-* био је веома присутан у славеносрпском језику и доста је употребљаван у текстовима писаним народним језиком.¹¹

Потврђују се и речи из српског и рускословенског (или руског) језика са истим значењем (**70 хиљада** 71а/21, **десяѹ хиљада** 80б/21 – **двѣ тисяще** 25б/20, **70 тисящѹ** 71б/1, **данасѹ** 82а/22 – **днесѹ** 2б/4, 81а/3, 82б/5).

---

⁸ П. Ивић, *Дијалектологија*, 72; Иван Поповић, *Говор Госиођинаца у свейлосији бачких јовора као целине*, Београд 1968, 143–144; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 138–141.

⁹ И. Поповић, *Говор Госиођинаца*, 143–147, 152; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 123–125.

¹⁰ И. Поповић, *Говор Госиођинаца*, 156; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 120.

¹¹ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 53; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 64–65.

Садржај

Александрида (1а–70а):

1а–4а/17. Недостаје почетак текста. Текст почиње: **Да бы Хитростию Своею, Ѡрадѹ нѣкѹю Ср|д|цѹ твоємѹ. / учиниль, что услышавши црца, абїе Посла По негѡ...**

4а/17–5б/17: **Ѡ кони дѹчепани.**

5б/18–6б/12: **Сказанїе О црї алтомещѹ.**

6б/13–7б/11: **Ѡ црї пелагїискомѹ.**

7б/12–8а: **Цр|с|тво первое алезандрово.**

8б–11а/2: **Сказанїе ѡ црѣ дарїй.**

11а/3–11а/18: **Сказанїе ѡ црѣ Солѹнствѹмѹ.**

11а/19–14а/17: **Сказанїе ѡ градѣ антинѣ.**

14а/18–16а/3: **Сказанїе ѡ градѣ римѣ.**

16а/3–17: **Ѡ: китобрасехѹ.**

16а/18–17а/6: **Ѡ трою градѣ.**

17а/6–18а: **Ѡ црѣ дарїй.**

18б–20б/4: **Ѡ Јер|с|лимѣ.**

20б/5–22а: **Ѡ градѣ Егѹптѣ.**

22б–25а/17: **Ѡ црѣ дарїй.**

25а/18–35а/1: **Ѡ градѣ Вавѹлонѣ.**

35а/2–35б/5: **Ѡ. Воеводахѹ.**

35б/6–19: **Ѡ црѣ Лидонскомѹ.**

35б/20–36а/6: **Ѡ дивныхъ женахѹ.**

36а/6–11: **Ѡ нравїахѹ.**

36а/12–15: **Ѡ Езерѣ.**

36а/16–38б/8: **Ѡ Макарийскомѹ островѣ.**

38б/8–39а/13: **Ѡ Земли Каетѣ.**

39а/14–41а/10: **Ѡ црѣ Санажабиополи.**

41а/11–41б/6: **Ѡ людехѹ Шесторѹчны|х|ѹ.**

41б/6–15: **Ѡ песїихъ главахѹ.**

41б/15–42б/20: **Ѡ островѣ.**

42б/20–43а/8: **Ѡ члвцѣ Великомѹ.**

43а/9–17: **Ѡ женѣ.**

43а/18–43б/3: **Сказанїе ѡ птицѣ.**

43б/4–44а/3: **Сказанїе ѡ индїи.**

44а/3–21: **Ѡ людехѹ Дивныхъ.**

44а/22–50б: **Ѡ црѣ порѹ.**

51a–516/9: Сказаніе ѿ матридонско|й| Црѣицы.

516/9–526/4: Ѡ црѣ Мерсилонско|м|ъ.

526/4–536/7: Ѡ людехъ Дивныхъ.

536/7–606: Ѡ црѣ Кандаилѹсѹ.

61a–70a: Ѡ смрѣти црѣ Алезандра.

706: Страна је празна.

71a–83a/10: Житіе и Повѣсть Сѣагѡ И праведна=/гѡ Кнеза Лазарѡ Сербскагѡ.¹² Текст почиње: Бысть Повѣсть Сѣагѡ иже Во црѣхъ Кнеза Лазаря / и Милоша Хобилића, и остале Сербске Г|с|де ... Князь Ла=/зарь ... имѣяше / Три Сини, 1=Стефанъ деспоть, 2= Вѹкъ деспоть 3=до=/бровой¹³ ... Текст се завршава: ...В той днѣ ѿдни|м| Серблѣмъ Крила се уломи=/ше Ка|д| Све Г|с|дство изгѹбише Безглавни осташе и дрѹ=/гой Г|с|ди у порабощенію осташе. А г|с|жа Милица оста / Са синови Свои Стефаномъ и Волкомъ и Лазаромъ и / Своими дщерми Петъ Ела / и Видосава и проч: томѹ / Слава аминъ.

83a/11–21: Тропарь Сѣомѹ кнезѹ лазарѹ Гласъ гѣ.

83a/22–836/4: Число црковное. / ѿ ... ѣ ... ѿ. ѿ ... ѿ. По семѹ же Брою и прочая разѹмѣвай коя / послѣдѹю напредъ.

836/6–876: Часть вторая / Родословіе сербскы|х| црѣи и фамилій. Текст почиње: Приять Началство Неманя в' земли Сербской иже Глѣго=/лется расъ, Братъ же егѡ Мирославъ бяше ... Бысть Милица В' сѹпрѹжество Кнезѹ Лазарѹ. и роди / С него два Сина, Стефана и Волка,¹⁴ и дщерей: ѿ (=5) ... Текст се прекида код речи: ...Того Лѣта

¹² О Житіију кнеза Лазара познатом под називом Прича о Боју косовском в. опис бр. 135 (PP I 36), нап. 40; снимци овог рукописа Житіија кнеза Лазара објављени су у књизи: Јелка Ређеп, Житіије кнеза Лазара, Нови Сад 2010, 497–522.

¹³ У овом рукопису каже се да је кнез Лазар имао три сина – Сѣефана деспота, Вукана деспота и Добровоја, по чему се он слаже са рукописом Библиотеке Матице српске PP II 29, из последње четвртине 18. века (в. опис бр. 136), као и са рукописом Паула Матијевића из 1839, исписаним латиницом. У осталим рукописима Библиотеке Матице српске, као и у већини других рукописа, трећи син је Лазар /в. Јелка Ређеп, О Добровоју, сину кнеиње Милице и кнеза Лазара, Српска књижевност у доба Деспотовине : научни скуп Деспотовац, 22–23. 8. 1997, Деспотовац 1998, 115–116; в. и: Јелка Ређеп, Житіије кнеза Лазара, Нови Сад 2010, 29–30/.

¹⁴ Према Јелки Ређеп ово је Констѣаниѣинов родослов, у којем се први пут помиње Добровој, трећи син кнеза Лазара и царице Милице. У вези са тим она закључује да се према овом родослову Добровој, као трећи син кнеза Лазара, јавља и у Житіију кнеза Лазара у истом рукопису. Износи и мишљење да је рукопис Георгија Кнежевића из 1786 (PP II 29), у којем се такође налази име Добровој, преписан по узору на овај рукопис PP III 34, па на основу тога датира рукопис PP III 34 пре 1786. године /в. Јелка Ређеп, О Добровоју, сину кнеиње Милице и кнеза Лазара, Српска књижевност у доба Деспотовине :

Плѣни мѹратъ Серблѣ и узе Боръ (тј. Борич) и остро=вицѹ и мн|с|тирѹ
раваницѹ лѣта „ѣѣми-гѡ (= 6948, тј. 1440) Плѣни мѹратъ. Недостаје
крај текста.

Зайиси

На л. 70а, испод текста оловком су исписана писана ћириличка слова
азбучним редом од А до У.

На л. 87б, испод текста *Родослова*, на доњој на маргини, лево,
написана је два пута година **1593**, црвеним и мрким мастилом, а испод
тога избледелом оловком година **1512**.

Историјат књије

Рукопис је инвентарисан у Библиотеци Матице српске 13. јануара
1954. године без података о начину прибављања, са напоменом да је
затечен у Библиотеци.

ЛИТЕРАТУРА

1. Иванка Веселинов, *Прилої историји збирке рукописних књија у
Библиотеци Матице српске : Послератни период (1948–1956)*, Годишњак
Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 46, 47.

2. Димитрије Кириловић, *Ћирилске рукописне књије у Библиотеци
Матице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II,
Нови Сад 1979, 59 (бр. 34).

3. Иванка Веселинов, *Српске ћирилске рукописне књије XVIII века у
Библиотеци Матице српске (3) : Недаширане*, Годишњак Библиотеке
Матице српске за 1981 годину, књ. 6, Нови Сад 1983, 122–124 (бр. 48).

4. Јелка Ређеп, *Прича о Косовском боју*, Зрењанин 1996, 27.

5. Јелка Ређеп, *О Добровоју, сину кнеиње Милице и кнеза Лазара*,
Српска књижевност у доба Деспотовине : научни скуп Деспотовац, 22–23.
8. 1997, Деспотовац 1998, 109–116.

6. Јелка Ређеп, *Жишије кнеза Лазара*, Нови Сад 2010, 11, 13, 29–30,
497–522.

научни скуп Деспотовац, 22–23. 8. 1997, Деспотовац 1998, 115–116; в. и: Ј. Ређеп, *Жишије
кнеза Лазара*, 29–30/. Међутим, у *Родослову* рукописа РР III 34, чији крај недостаје,
помињу се само два сина кнеза Лазара и царице Милице, *Стефан* и *Вук*, а у *Жишију* су
три – *Стефан*, *Вук* и *Добровој* (в. цитат у *Садржају*).

141. PP IV 33 (352 A 26 – PP 301) – 170055

ЗБОРНИК ДАВИДА КОЊЕВИЋА

1792. година

Хартија, мастило мрко, 42 л., од којих су последња 2 празна. Величина листова је 380 x 230–240 мм, текст 275 x 190 мм. Број редова на пуној страни износи 28–31, а на л. 39а–40а има 49 редова. На више страна испод последњег реда долази реч или део речи који нису стали у последњем реду. Један писар. Према запису на л. 1а рукопис је исписао Давид Коњевић у Кечкемету 1792. године.

Водени знак одговара години 1792. из записа: *ірб са ловачким ројом, ѿоѿѿисаним фирмом G. I. Heller и иницијалима АВ са круном*, врло слично Ајнедер 388 из 1497. и 1501 из 1780. и МСПЦГ 66, 132 и 145 из 1780. године. На неколико последњих листова, касније додатих, фирма *BOGNA*, без пронађених паралела.

Свешчице није могуће утврдити због начина повезивања. Постоји оригинална пагинација страница. Нумерација страница *Траједије цара Уроша* тече од 1 до 55. Следи нова нумерација страница 1–18, на којима су *Жиѿије кнеза Лазара* и *Песн историческаја*, а остале 3 странице с текстом (в. *Садржај*) и 5 празних нису нумерисане. Новија нумерација листова арапским бројевима, рађена оловком, тече од првог до последњег листа у књизи (1–42). Листови имају мрље од влаге и прљавштине.

Повез чине картонске корице обложене шареном хартијом (боје окер, зелена, браон), која је мало похабана. На хрпту и угловима је мрка кожа, доста оштећена.

Свака страна уоквирена је двема сасвим мало размакнутим линијама. Унутар оквира, удесно од његове леве линије, повучене су две вертикалне паралелне линије (размак између њих је око 10 мм). Тако је образована рубрика где је писар писао напомене.

Писмо је ситан курзив уз присуство и неких брзописних слова. Рукопис је леп, уједначеног дуктуса. Од малих слова у врсти типолошки варирају: **б** (брзописно положено, карактеристично за српски брзопис и писано), **в** (као латиничко *v* подвучено на дну), **е** (брзописно грчког типа, писано и мало обло), **д** (брзописно са дугим ножицама и писано), **ж** (као гужвица), **м** (као курзивно *m* и као савремено писано), **т** (брзописно троного, карактеристично и за полуустав и брзописно једнострано високо).

Велика слова углавном су писана, слична савременим. Долазе не само иза тачке, већ и ван те позиције, на почетку многих речи, без посебних правила. Надредна слова се не користе.

Правопис је рускословенски, са доста одступања. *Јерови* су углавном на крају речи, при чему је **ь** само понегде употребљено. Среће се и *ѡајерак*. У писању *ја-* у словенским речима превагу има **я-** (јвляеть 2а/2, яко 8а/28, я 33б/8, у ятѹ 33б/9, явише 34а/19 итд.) над лигатуром **ѡ-** (ѡко 2а/10, 3б/1, 4б/6, ѡребицѹ 33б/9 итд.). За *-ја* у словенским речима налази се већином **-я** (первая 3а/1, твоя 3б/1, коя 30б/7, твоя 31б/4 итд.), пуно пута и **-а** (А мн. м. рода иния 3а/7, 12, царствиа 3а/31, пребиваниа 21а/7, битиа 32б/21, напиамъ 33б/9 итд.), а среће се и **-ѡ** (нѡкаѡ 5а/3, втораѡ 4б/22, А мн. ж. рода твоѡа 5а/30 итд.). У речима страног порекла обично по рускословенској норми долази **-а** (Јсториа 2а/4, грециа 2а/5, христианъ 30а/28, патриарха 30б/2, пеаръ 33/21 итд.), а има и примера са **-я** (христианскѹ 32б/5–6 итд.), као и **-ја** (маја 40а/15, 24 итд.). Иза сугласника (осим иза **ч**, **ж**, **ш** и **щ**) у вредности *'а* потврђује се **я** (видятъ 6б/23, имя 7б/3, тя 7б/6 итд.). Иза **ж**, **ш**, **ч** и **щ** нађене су потврде са **а** (нечастнѹ 4а/9, можаше 4б/8, обрящатся 9б/27, лежатъ 16б/10, убиша 30а/17 итд.). У А мн. заменица *наш*, *ваш* по рускословенским правилима писано је **-я** за ж. род (в' палади наша 25а/24, заповѣди наша 28б/22) или **-а** за ср. род (милосердиа наша 28б/16).

У писању *је-* среће се већином веће **е-** грчког типа (ей 2а/19, егда 3а/10, ездеше 30б/10, една 31а/6), а доста пута и мало **е-** и то већином у енклитици *је*, заједно писаној са претходном речју (ея 3а/20, страшно е 32а/15, колика е 32а/23, сила е 32б/1 итд.). У примеру *је* 32а/14 употребљено је слово **ј**. За *-је* долази мало **-е** (соединитися 3б/2, с намерениемъ 3б/3, воеводе 30а/2, своего 30а/23 итд.).

Групе *л'а, н'а* означене су са *ля, ня* (слишателя 3а/10, являюще 10б/22, краля 30а/9, земля 31б/4 итд.; исполняи 15б/17, полнятъ 28а/5, коня 30б/13, корнячомъ 30б/32). Секвенце *л'е, н'е* писане су већином по рускословенској норми са *ле, не* (поставленъ 2б/2, 30а/10, приемлетъ 9а/18 итд.), а ређе спојем *лѣ, нѣ* (кралѣвство 30а/10, серблѣмъ 30б/4, полѣ 31а/27 итд.; нѣгове 30а/9, нѣмѣ 30а/12, заклинѣмъ 30б/26 итд.). Група *л'о* писана је *ло* (земломъ 19а/16) и *лјо* (землјомъ 33а/6), а *љу* са *лю*, изузев примера *приемлѣтъ* 17а/11, где је *лѣ*.

Слово *ї* (*і*) се користи се испред *ј* (*убіютъ* 13а/4, *сїй* 26б/27, *жїтїе* 30а/1 итд.), што је по рускословенским правилима, али је чешће писање и уместо *ї* (*намѣрение* 3б/4, *убиенъ* 4б/1, *божию* 32б/6 итд.). Слово *ї* (*і*) јавља се и у неким речима страног порекла између два сугласника од којих други није *ј* (*ифікрате* 8а/3, *тїндаръ* 14а/20 итд.), што такође одговара рускословенској норми, поред *ифікрате* 8а/7, *ѿ тиндара* 15б/2 итд. У речима *мир* = свет и *вино*, које се по рускословенским правилима пишу са *ї*, виђено је само *и* (*мира* 4а/4, *вино* 33б/20, 34а/12 итд.). Постоје и речи које нису страног порекла, а имају *і* на крају или између два сугласника од којих други није *ј* (*хощеші* 14б/14, *услишится* 19б/13 итд.).¹

Писар користи и слово *Ј*, мајускулну варијанту *ї* (*і*), на почетку речи (*Јсториа* 2а/4, 2б/14, *Јфікрате* 3а/24, *везник Ј сие* 14а/10 итд.).

За *ј* долази *й* (*свой* 3б/17, *царской* 30а/11, *зной* 31а/16 итд.). Доста пута употребљава се и *и* уместо *й* (*покорнѣиши* 3а/19, *воиске* 30а/20, *воискѣ* 31а/11 итд.). Среће се и *ј* за *ј* (*сеј* 8а/24, *свој* 40а/2), *ја* (в. писање *ја*) и *јо* *својои* 31б/16, 38а/10, *јощъ* 32б/7, *твојои* 38а/12, поред *виоръ* 34а/9).

Слово *и* често је писано као *й*, тј. с квачицом (*первѣй* 30а/10, *преставѣ се* 30а/13, *храбрѣй* 30а/14 итд.). За *ју*, поред *ю*, долази и *у* (*биу* 34б/12).

Нема доследности у употреби *ѿ* и *о*.

За глас *у* на почетку речи и у сложеницама на почетку другог дела јавља се скоро увек *у* (*убо* 2а/8, *уязвленимъ* 4б/28, *учинити* 30б/29, *самоукъ* 38б/1 итд.). У осталим позицијама речи присутно је већином *ѣ* (*чѣда* 30б/12, *тѣрски* 31б/11) или ређе *у* (*чауши* 34а/25, *кауринѣ* 35а/7–8 итд.).

Графема *ћ* користи се у вредности *ћ* (*нећешъ* 30б/26, *ћѣте* 30б/28 итд.) и *ђ* (*госпоћѣ* 30а/12, *госпоћя* 32б/5, *изиће* 30б/21 итд.).

---

¹ Јован Живановић, *Грамаѣика црквенословенској језика за срїске ѣравославне боїословије*, у Ср. Карловцима 1912, 15.

Завршеци презимена јављају се на **-ћ** (**хобилића** 30а/3, **мрњачевића** 30а/21, **бранковића** 30б/7–8 итд.) и на **-ч** као у руском језику (**мрњачевича** 30а/24 итд.).

Слово **ѕ** замењује се са **з** (**зло** 2а/5, **зълни** 4а/17, **зле** 30б/26, 31а/9, **злюбѹ** 37б/ 23 итд.), а не долазе ни слова **џ**, **ѡ** и **ѣ**.

Акцентски знаци постоје, а од интерпункцијских користе се: тачка, запета, тачка са запетом, две тачке, узвичник, упитник, заграде које чине две удесно искошене црте са по две тачке са њихове унутрашње и спољашње стране. На крају реда код растављања речи срећу се две водоравне паралелне црте.

Језик је рускословенски и српски народни, уз присуство и славеносрпских црта.

Према српском изговору потврђује се вокализација некадашњег полугласника у рефлекс **а** (**сатворити** 4а/4, **на саборѹ** 32а/22, **данѹ** 32б/22, **саставише** 36а/21 итд.). Према рускословенском рефлекси су **е < њ** и **о < њ** (**мечемѹ** 3а/4, 31б/22–23, **самодержецѹ** 30а/5, **юначества** 31б/19 итд.; **сотвори** 15б/19, **собора** 30б/3, **со слезами** 31б/13–14, **со оружјемѹ** 36а/20–21 итд.).

Слово **ы** (вредност **и** у рускословенском код Срба и у српском језику) јавља се на етимолошком месту у складу с рускословенским правилима. Има и случајева са **и** уместо **ы** (**Г** јд. ж. рода **страни** 3а/4, **синѹ** 30а/9, **бистѹ** 30а/10 итд.), или **ы** уместо **и** (**биты** 13б/3).

У **Н** јд. придева м. рода јавља се наставак **-и** уместо рускословенског **-ий/-ый** (**бѣдни** 3а/16, **сербски** 30б/2, **славни** 30б/9 итд.), што одговара српском језику, као и изговору рускословенског **-ий (-ый)** код Срба.²

Слово **ѣ** већином је писано по етимологији (**вѣрѹ** 2а/8, **свѣтъ** 4а/11, **по заповѣсти** 30а/11, **невѣрѹ** 31а/17 итд.), а може се читати **е** или **је** у зависности од језика.³ Замена **ѣ** са **е** среће се више пута (**бледѹ** 20а/3, **гневѹ** 27б/20, **колѣно** 33б/29, **бесѣдомѹ** 34б/17 итд.), а понегде је написано и **ѣ** уместо **е** (**А** јд. **тебѣ** 18б/5, 8 итд.). Срећу се и икавизми (**нигди** 32а/15, **гди** 32а/16, 34б/5 итд.). Осим фонетских, јављају се и морфолошки икавизми, међу којима су и облици глагола VII врсте са некадшњим *јаѣом* (**видити** 34а/2, **видићемо** 34а/4, **видише** 34а/18,

---

² Александар Младеновић, *Најомене о транскрипцији и криптичком издавању старих српских текстових из XVIII и XIX века*, Зборник за филологију и лингвистику, XXII/2, Нови Сад 1979, 124–125.

³ Транскрипција слова *јаѣ* зависи од карактера језика текста, односно од контекста реченице у којем је реч с *јаѣом* /в. Александар Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, Нови Сад 1964, 29–30/.

летити 35а/3 итд), што је одлика говора шумадијско-војвођанског дијалекта.⁴

Рефлекс старог њ је рускословенски (свѣщенихъ 2б/19, Г јд. ж. рода ея 3а/5, видя 4а/8 итд.) и српски (кнеза 30а/1, спомень 31б/16–17 итд.).

Потврђују се рускословенске и руске групе ер, ре (рѣ = *pe*), ор, ро (твердѹ 2а/7, серце 19а/25, сербскаго 30б/3, мертва 31а/1, церковъ 32б/6 итд.; грециа 2а/5, междѹ грѣками 18а/25; исторгнетъ 3а/4, скорбно 4б/3, скорби 24б/3 итд.; кровъ 32б/6, кровию 32б/6 итд.). Писање р за вокално *p* није нађено. Под утицајем рускословенског правописа спој ер јавља се и у речима које нису одлика рускословенског језика, већ српског (деркѣемъ 31а/15, верло 31б/1, герляхѹ 32а/29, берзо 32б/4 итд.), а присутно је и у речима које у српском језику имају вокално *p*, а у рускословенском и руском је *pe* (прекерсти 31б/23, керстно 32б/20) или *po* (керви 30а/18, кервави 30б/18, кервава 30б/18, керв 35б/10 итд.). Према научној литератури у речима које представљају одлику српског језика вредност споја ер је *p*, а у онима карактеристичним за рускословенски и руски језик је *ep*.⁵

У речима са некадашњим самогласничким л рефлекси су ле, ол (слези 4а/24, 38а/4, слезния 5а/27 итд.; полза 5а/27, продолжитъ 14б/27, полна 32б/20 итд.). Поред претежног ол више пута јавља се и српски рефлекс у (сѹнце 29а/12, вѹкашинъ 30а/16, вѹка 30б/6, сѹзе 31б/21 итд.).

Рускословенска група жс постоји (прежде 3б/4, нѹжденъ 26а/14, междѹ 37б/15, надежда 38а/29 итд.). Среће се и ж према руском језику (чѹжемъ 3а/17, вижѹ 21а/1, нѹжно 26а/14, 28а/25 итд.). Као резултат старог јотовања јавља се ђ, које одликује српски језик (меѣъ 34а/2).

Графема щ долази у вредности шѣи или шч. Претпоставља се да је ово слово у речима које по свом облику припадају српском језику читано шѣи (позорище, що 31а/29, 31б/4, защо се 33а/7, щогодъ 35б/22 итд.), а у онима карактеристичним за рускословенски или руски језик имало је вредност шч (аще 3а/5, еше 5а/25, нещастивою 7б/8, дщеръ 30а/12, трепещетъ 31б/11 итд.).⁶ Група шѣи ређе је писана шт према српском језику (зашто 30а/23, 39а/прва колона, 35а/14, што 39а/22, ништа 39а/прва и друга колона итд.).

---

⁴ Павле Ивић, *Дијалектолоија српскохрватског језика. Увод и шћокавско наречје*, Нови Сад 1956, 69.

⁵ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 30–31; А. Младеновић, *Најомене о иранскрипцији и криптичком издавању старих српских шћексѣова из XVIII и XIX века*, 113–118.

⁶ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 37–38; Питер Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, Нови Сад 1983, 56.

Као резултат старог јотовања често се потврђује *ћ*, карактеристично за српски језик (**говорећи** 33а/21, **хоће** 33б/11, **обећали се** 34а/11 итд.).

Група *чй̄-*, која одговара рускословенској норми, налази се често (**что** 3б/24, **8а/14**, **31а/2**, **37а/8**, **нечто** 26б/19 итд.).

На месту традиционалне групе *чр-* јављају се *чер-* (**почерпеши** 11а/25, **черномонахъ** 30а/19, **черницицѹ** 28а/22) и *цер-* (**къ черной** 34б/6). Предлог *чрез* је без секундарног *-е-* (**чрезъ** 37а/17).

Потврђује се неизмењено *-л*, карактеристично за рускословенски и руски језик (**трѹдился** 25б/7, **принеслъ** 28а/24, **орель** 30б/32 итд.), као и прелазак у *-о* из српског језика (**звао** 31а/5, **чѹо** 31а/7, **орао** 34б/3 итд.).

Поред предлога *в*, *во*, који одликују рускословенски језик (**в' немъ** 2а/7, **в' царстви** 3а/17, **во снѣ** 7б/22, **в' то** 30а/15, **во славѹ** 30а/28, **в' вечеръ** 32б/9 итд.), више пута јавља се и српски рефлекс *у* (**у ловѹ** 30а/17, **у свакомъ** 30б/4, **у милости** 30б/5 итд.). На месту иницијалног *въ-* срећу се рускословенски и руски рефлекси *в*, *во* (**востани** 5б/2, **воистинѹ** 5б/30, **в'рѹгаю** 24/19, **вопала** 30а/10 итд.), као и српско *у* (**уставио** 31а/30). На месту *въз-/въс-* јавља се већином *воз-/вос-* према рускословенској норми (**возвишается** 4б/2, **востани** 5б/12, **возрастомъ** 30а/7, **воздавшаго** 30а/8 итд.) или ређе српски рефлекс *уз-* (**узе** 30б/24, **узеше** 33а/23, **узмите** 37б/28). Заменичко *вс-* се чува (**вся** 4б/7, **всегда** 3б/27, **все** 6б/5 итд.), а постоји и доста примера са извршеном метатезом према српском језику (**све** 30а/20, **у свакомъ** 30б/4, **сваки** 31а/2 итд.). Потврђује се русизам **весь** 13б/6, као и лексема **свегда** 26а/26, настала посрбљавањем руске речи **всегда**.⁷

Примери заменица **нитко** 4а/1, 32а/1, 35б/18, **тко** 4б/9 итд. имају *й̄к-* уместо *кй̄-* старог српског језика, поред **кто** 11а/26, **нѣкто** 17б/9 итд.

Прилози *саг*, *већ* јављају се с покретним вокалом *-е* (**саде** 33б/13, 27, **веће** 37а/21), поред **када** 32а/4, **садъ** 34б/10, **кад** 35а/18, **сада** 36а/9, **већъ** 37а/26 итд.

Потврђује се сажимање групе *-ао* у *-о*, особина која је у војвођанским говорима скоро доследно спроведена, а код војвођанских писаца 18. века била је доста ретка (**мого** 32а/12).⁸

Налази се префикс *й̄ре-* уместо *й̄ри-* (**претиснѹла** 32а/15), што је одлика старијих војвођанских писаца, као и савремених војвођанских

⁷ Доситеј Обрадовић користи рускословенске форме *все-* уз паралелне форме са српском метатезом (*све-*) /П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 130/.

⁸ П. Ивић, *Дијалектологија*, 72; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 103.

говора, а такође и говора у Мачви, Даљу, Осијеку, Ловри у Мађарској итд.⁹

У више случајева изостаје *x* (лади 32б/5, оћѸ 34а/9 итд.), што је одлика многих говора, међу којима и војвођанских.¹⁰ Потврђује се и *k* уместо *x* (Ѡкодитъ 18а/22), као и *x* уместо *k* (рѡхоша 15б/21).¹¹

Група *xv* прелази у *v* (приваћа 30б/21, увати 33б/9, приватахѸ 34б/18) или *ф* (уфатише 38б/11).¹²

Среће се и *v* уместо *ф* (вришкѸ 38а/15), карактеристика више говора, међу којима и војвођанских.¹³

Налази се и прелаз *c > ш* (ш ним се 32а/9, 29, ш нима 34а/24, крила ш ћим ћешъ 35а/3), као последица једначења по месту творбе. Појава се јавља у свим шумадијско-војвођанским говорима, као и у неким другим српским говорима.¹⁴

Поред предлога-префикса *без* (*без-*) срећу се и облик *брез*, *брез-* (*брезъ* 37а/21, *брезъпримѡрно* 18а/19), што се налази и у делима Доситеја Обрадовића, а карактерише и савремене војвођанске говоре.¹⁵

Потврђује се упрошћавање секвенце *-ин-* > *-и-* (*метуше* 37а/27), које је присутно и у језику неких старих српских писаца (Гаврила Стефановића Венцловића, Доситеја Обрадовића, Јована Рајића и др.), а данас је врло распрострањено у шумадијско-војвођанским говорима.¹⁶

У области морфологије јављају се облици карактеристични како за рускословенски тако и за српски језик, при чему у *Александриди* превагу имају рускословенски, а у *Жиѡију* српски облици.

Налазе се и русизми (*человѡкъ* 11а/28, *человѡкомъ* 11б/28, *прямо* 34а/7 итд.), као и речи комбиноване од рускословенских (или руских) и српских црта, што је битна одлика славеносрпског језика (*помрачилися*

---

⁹ П. Ивић, *Дијалекѡологија*, 69; А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 62; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 85; Иван Поповић, *Говор Госѡђинаца у свейлосѡи бачких ѡвора као целине*, Београд 1968, 41–42.

¹⁰ П. Ивић, *Дијалекѡологија*, 72; И. Поповић, *Говор Госѡђинаца*, 143–144; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 138–141.

¹¹ И. Поповић, *Говор Госѡђинаца*, 145; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 141–142.

¹² И. Поповић, *Говор Госѡђинаца*, 147, 152; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 123–125.

¹³ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 81; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 144–145.

¹⁴ И. Поповић, *Говор Госѡђинаца*, 156; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 120.

¹⁵ Александар Младеновић, *Прилоѡ ѡроучавању Орфелиновоѡ језика*, Зборник за филологију и лингвистику, III, Нови Сад 1960, 162; И. Поповић, *Говор Госѡђинаца*, 158.

¹⁶ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 79, нап. 276; И. Поповић, *Говор Госѡђинаца*, 200; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 133.

20а/5, случено 32б/2, содржати 31б/19–20, сотворио 34а/28–29 итд.). Префикс *со-* био је веома присутан у славеносрпском језику и доста је употребљаван и у текстовима писаним народним језиком.¹⁷

У 3. л. аориста потврђује се наставак *-гу* (устадѹ 34б/4). Среће се и удвојен војвођански предлог *сас* уместо *са* (*сасъ чардака* 30б/11, *сасъ 2 зета* 30б/19), као и случај *саћешъ* 35а/3–4 уместо *саг ћеш*.

Постоје и речи из српског и рускословенског (или руског) језика са истим значењем (*кћери* 32б/6, *кћерь* 33б/4 – *дщери* 30б/6, *броя* 32б/2 – *числа* 32б/19, *данасъ* 33б/2, 37а/8, 9 – *днесъ* 3б/2, 37а/19, 20 итд.).

Садржај

2а–28б: Трагедіа / Сіе естъ. / Плачное Позорище. / Перва Јсториа. Текст почиње: **Во оное время егда Стояше троя и Грециа...** Текст *Трагедіје* садржи осам сцена.

29а, б: Пѣснь. Текст почиње: **Радость великѹ...**

30а–37б/3: Житіе Кнеза / Лазара.¹⁸ / Ј воеводе Мілоша Хобилића Ј остале / Сербске Господе. Текст почиње: **Божие бистъ на полю Косовѹ Самодержецъ Кнезь / Лазаръ Бяше ѿчина рода народита ... Кнезь Лазаръ ... / Јмяше 3= / Сини Стефана Деспота, Лазара; и Вѹка¹⁹ ...** Текст се завршава: **...в тай данъ тѹрска вои=/ска доби свѹ Серскѹ (!) державѹ, кадъ яднимъ Серблѣмъ кри=/ла уломише, кадъ Све господство, изгѹбише, и дрѹга го=/спода упорабощенѹ ѿсташе, оста Госпођя Милица Са сво=/има / синовима Стефаномъ вѹкомъ и Лазаремъ, и 2 кћери Ела / и видосава, Томѹ Конецъ Серблѣмъ жалость во веки / вѣковъ Аминъ.**

37б/4–38б: Пѣснь ахъ Јсторическа. Како сѹ Сербли с тѹрци и на косовѹ полю повили се / На коемъ полю, Сербска Маика Кнеза Лазара Ј съ многими Силними, / Сербскими, изгѹбише державе Сербске, конечно лишивши се Горке Сѹзе пролия. Први стих: **Ѡ**

---

¹⁷ А. Младеновић, *О народном језику Јована Рајића*, 53; П. Херити, *Књижевни језик Емануила Јанковића*, 64–65.

¹⁸ О *Житију кнеза Лазара* познатом под називом *Прича о Боју косовском* в. опис бр. 135 (РР I 36), нап. 40; снимци овог рукописа *Житија кнеза Лазара* објављени су у књизи: Јелка Ређеп, *Житије кнеза Лазара*, Нови Сад 2010, 559–576.

¹⁹ По томе што се помиње син кнеза Лазара *Лазар*, а не *Добровој*, рукопис се слаже са рукописима Библиотеке Матице српске РР I 36, РР II 151 и РР III 11. У рукописима РР II 29 и РР III 34 уместо *Лазара* јавља се *Добровој*, трећи син /в. Јелка Ређеп, *О Добровоју, сину кнегиње Милице и кнеза Лазара*, Српска књижевност у доба Деспотовине : научни скуп Деспотовац, 22–23. 8. 1997, Деспотовац 1998, 115–116/.

Сербие что Засие. Песма садржи 53 строфе, које су означене арапским бројевима.²⁰

39а–40а: *Уйуисџво у хронолојију црквену.*

40а: *Белешка о продаји робе.* На крају текста: **Тако Послуются / у лѣту 1682. / На Такови Начи=/*нъ* Послѣтется Ман|а|=/*р'* у Коему лѣту. / Конецъ тому. / Б: (Богу) С: (Слава) А: (Аминъ).**

Зайиси

На предњој корици мастиљавом оловком записан је инвентарни број: **Инв. Бр. 488.**

На истој корици налази се овална налепница беле боје на којој је писар рукописа написао: **Јсториа одъ Трагедие / мною Својерѣчно препи=/*сана* оне Године Како Стой / подъ Корицомъ С почетка / Д. Конѣвићъ.**

На залепљеном листу на полеђини предње корице, у горњем левом углу, мастиљавом оловком стоји стара сигнатура: **І б В З.**

Нешто изнад половине исте стране, истом оловком, написан је инвентарни број: **Инв. Бр. 488.**

Испод тога утиснут је љубичаст неуоквирен печат: **АРХИВА МАТИЦЕ СРПСКЕ** (исти печат налази се и при дну л. 1а).

Испод печата црним мастилом: **Давид Коњевић.**

На л. 1а писар Давид Коњевић исписао је наслов рукописа (писмо, курзив уз присуство и брзописних слова, мастило мрко): **Јсторіе: / То Есть / Первая Трагедіа. / втора. / Жітие. Кнеза Лазара / Ј воеводе Милоша Обилића.**

При дну исте стране истом руком, истим писмом и мастилом: **Съ Божиею Милостию! / Писаль Есть Собствѣною рѣкою Давидъ. / Конѣвићъ въ Кечкеметѣ у Години 792.**

На л. 2а, лево од наслова, истом руком, истим писмом и мастилом, писар је записао своје име **Давидъ**, а са десне стране – презиме **Конѣвићъ**.

---

²⁰ Препис истоимене песме Захарије Орфелина, која је први пут објављена 1765. у Венецији. Ова Орфелинова песма постоји још и у *Песмарици Јована Николића* из 1780, у Архиву САНУ (сигн. 8552/264) /в. Боривоје Маринковић, *Српска ираћанска њоезија XVIII и с њочейка XIX сџолећа*, II, Београд 1966, 516; Мирјана Д. Стефановић, *Српска ираћанска њоезија : оілед из истџорије сџиха*, Ваљево – Нови Сад 1992, 179/ и у *Песмарици Василија Живкова* из 1770. из збирке Библиотеке Матице српске, РР II 151 /в. опис бр. 138/. Зна се да се налазила и у *Песмарици Маџије Ивковића*, која није сачувана /в. Б. Маринковић, *истџо*, 256, 516/.

Историјаш књије

Рукопис је инвентарисан у Библиотеци Матице српске 13. јануара 1954. године без података о начину прибављања, са напоменом да је затечен у Библиотеци.

ЛИТЕРАТУРА

1. Иванка Веселинов, *Прилої историји збирке рукописних књија у Библиотеци Матице српске : Послератни период (1948–1956)*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 46, 47.
2. Димитрије Кириловић, *Ћирилске рукописне књије у Библиотеци Матице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 57–58 (бр. 15).
3. Иванка Веселинов, *Српске ћирилске рукописне књије XVIII века у Библиотеци Матице српске, I Даширане*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1979, IV, Нови Сад 1981, 61–62 (бр. 17).
4. Јелка Ређеп, *Прича о Косовском боју*, Зрењанин 1976, 25–26.
5. Јелка Ређеп, *Жишје кнеза Лазара*, Нови Сад 2010, 11, 13, 32–33, 559–576.

**СПИСАК СКРАЋЕНИЦА КОЈЕ СУ КОРИШЋЕНЕ У ОПИСУ
ВОДЕНИХ ЗНАКОВА**

САНУ	- Рукописна збирка Историјског архива Српске академије наука и уметности у Београду.
Ајнедер	- G. Eineder, <i>The ancient paper – mills of the former Austro – Hungarian Empire and their Watermarks</i> , Hilversum 1960.
Декер	- V. Decker, <i>DejniručneuyvirobyurapieranaSlovensku</i> , Maticaslovenska 1982; слике 182–186, 193, 201–208, стр. 131–133.
БСП	- Библиотека Српске патријаршије у Београду, рукописна збирка.
МСПЦГ	- Музеј Српске православне цркве у Београду, збирка рукописа Радослава Грујића.
НБС (С)	- Радоман Станковић, <i>Приновљене рукописне књије Народне библиотеке Србије. Водени знаци и даширање</i> , Археографски прилози, књ. 18, Београд 1996, 335.
Јохан Линт	- Johann Lindt, <i>The paper – milsofBerneandtheirWatermarks</i> , Hilversum. Holand 1964.

НАУЧНИ ПРИЛОЗИ

Mirjana D. Stanić

SARAJEVO UČENJE SRPSKE I HRVATSKE GRAĐANKE U 19. VEKU

Na ovom radu istražuje se uloga Sarajeva u obrazovnom i kulturnom životu srpske i hrvatske građanke u 19. vijeku. Istraživačica proučava različite obrazovne ustanove u Sarajevu, kao što su škole, gimnazije i učionice, te njihovu ulogu u obrazovanju žena. Također, istražuje se uloga Sarajeva u kulturnom životu žena, kao što su društveni događaji, književnost i umjetnost. Rad istražuje i ulogu Sarajeva u obrazovanju i kulturnom životu srpske i hrvatske građanke u 19. vijeku, kao što su škole, gimnazije i učionice, te njihovu ulogu u obrazovanju žena. Također, istražuje se uloga Sarajeva u kulturnom životu žena, kao što su društveni događaji, književnost i umjetnost. Rad istražuje i ulogu Sarajeva u obrazovanju i kulturnom životu srpske i hrvatske građanke u 19. vijeku, kao što su škole, gimnazije i učionice, te njihovu ulogu u obrazovanju žena. Također, istražuje se uloga Sarajeva u kulturnom životu žena, kao što su društveni događaji, književnost i umjetnost.

1. O Sarajevu kao mjestu obrazovanja i kulture srpske i hrvatske građanke u 19. vijeku, vidi: Stanić, M. D. (2017). *Sarajevo učenice: obrazovanje i kultura srpske i hrvatske građanke u 19. vijeku*. Zagreb: [izdavač].
2. O Sarajevu kao mjestu obrazovanja i kulture srpske i hrvatske građanke u 19. vijeku, vidi: Stanić, M. D. (2017). *Sarajevo učenice: obrazovanje i kultura srpske i hrvatske građanke u 19. vijeku*. Zagreb: [izdavač].
3. O Sarajevu kao mjestu obrazovanja i kulture srpske i hrvatske građanke u 19. vijeku, vidi: Stanić, M. D. (2017). *Sarajevo učenice: obrazovanje i kultura srpske i hrvatske građanke u 19. vijeku*. Zagreb: [izdavač].
4. O Sarajevu kao mjestu obrazovanja i kulture srpske i hrvatske građanke u 19. vijeku, vidi: Stanić, M. D. (2017). *Sarajevo učenice: obrazovanje i kultura srpske i hrvatske građanke u 19. vijeku*. Zagreb: [izdavač].

Мирјана Д. Стефановић

CARMINA BURANA СРПСКЕ ЛИРИКЕ: ГРАЂАНСКА ПОЕЗИЈА

Након толико десетина и десетина година новијег систематског проучавања суштине традиције нове српске књижевности, дакле оне од XVIII столећа, још увек остаје утисак некаквог, а свакако научно болног, осећања пораза у чињеници да је у истраживању лирике српска грађанска поезија остала изван научног опажања традицијског ланца лирског певања. Феномен који је најпре систематски уочио Тихомир Остојић¹, а потом га проучавао и у антологију предбранковског певања, као неизбежну баштину романтизму једног тона, унео Младен Лесковац², преко Крешимира Георгијевића који је несумњивим доказао прилив грађанског стиха и тона у Бранковој и Змајевој поезији,³ до двотомног зборника с волуминозном студијом Боривоја Маринковића⁴ о важности помног проучавања српске грађанске поезије у књижевној историографији, па до новијих истраживача – данашњи књижевни историчари и даље устрајавају на проучавању појединачних лирских опуса из доба романтизма или послератног периода, а да се уопште не придаје ама баш

---

¹ „Из старе песмарице. (Огледи једне заборављене лирике)”, *Српскохрватски алманах за јодину 1911*, Загреб – Београд, 1910, 143 – 153; *Српска грађанска лирика XVIII века* (прир. Тих. Остојић и В. Ћоровић), Београд – Сремски Карловци, 1926, и као допуна, уп. М. Д. Стефановић, „Непознати рукописи Владимира Ћоровића”, *Летопис Мајице српске*, год. 175, књ. 463, св. 4 (април), 1999, 554–562.

² *Антологија старе српске поезије*, Нови Сад, 1953, ²1964, ³1972.

³ Посебно у раду „Белешке о поезији Бранка Радичевића”, *Књижевне студије и огледи*, Нови Сад, 1952, 61–75.

⁴ *Српска грађанска поезија XVIII и с њочейка XIX столећа*, I–II, Београд, 1966.

никаква важност, па ни узгредно помињање лирске баштине коју је изнедрила – српска грађанска лирика. Поразно за културу! Поразно за књижевну науку! И нимало патетично то није у узвику изненађености што се овакав необичан феномен, који је обједињавао европско певање (украјинско, немачко, италијанско, словачко, мађарско) са својим несумњивим нераздвојним – дубровачком ренесансом⁵ и кајкавским песмарицама – делом није уклопио у периодизацију српског стиховног певања. Тај толико очигледан уплив петраркистичког у грађанској поезији, дакле оних песничких слика које се приписују тек песмама Јована Дошеновића и Јована Пачића, а тек узгредно и то насумце изабраним стиховима из рукописних песмарица, па ни тад не баш најсрећније, нити најизразитије, јер се више ишло на спољашње именовање, а не на дубровачки израз и песничку слику те поезије, показује колико би ова уводна напомена била обојена гркошћу, кад је не би бар у покушају поништавало овакво, али по својој вредности никако мало рукописно благо у фонду Библиотеке Матице српске и у Рукописном одељењу Матице српске.

Треба ипак кренути редом и то у отрежњујућем редоследу непо­рецивости, заснованих на претпоставкама таквог нивоа, да би могле бити тумачене и као чињенице. Још је Младен Лесковац, описујући настанак модерне српске књижевности, истакао футуристичким тумачењем: да ће, на­име, обнова и преображај литературе у нашим северним крајевима потећи не од монаха, већ од аутора који су своје трагове остављали и у рукописним песмарицама.⁶ Прихватањем овакве идеје о улози грађанске поезије у стварању модерне српске уметности речи још увек није било тачно одређено шта је то грађанска поезија или, тачније – грађанска лирика.

Термину су се придавала различита значења. Историчари народне књижевности, мада не искључиво само они, одређивали су овај песнички феномен као прелазну форму између усмене и писане поезије.⁷ Непогре-

---

⁵ B. St. Angelov, „Sur certains moments de la renaissance littéraire nationale des Slaves du sud (XVIIIe S)”, *Etudes balkanique* IV, 1966, 102 – 104. За ову прилику само се наводи ова несумњива поетичка и песничка чињеница, о чему ће читалац моћи систематичније да се обавести у монографији М. Д. Стефановић, *Српски и хрватски петраркизам* (у штампи).

⁶ М. Лесковац, „Српско грађанско песништво осамнаестог века”, *Летопис Матице српске*, год. 120, књ. 356, св. 1–2, 1–99; и у предговору истог аутора за *Антологију стварије српске поезије*, Нови Сад, 1953, ²1964, ³1972.

⁷ Видо Латковић, „О неким прелазним формама од усмене ка писаној литератури“, *Књижевност и језик у школи*, год. 1, св. 1, 1954, 4–11; Андра Гавриловић је назива „полукњижевном” поезијом, не с обзиром на облик вредносне категорије у том термину, већ на ситуирање овог стваралаштва на међу усмено/писано (шири облик интерпретације свих ових и оваквих тумачења („Први лиричари и естетичари у новијој књижевности

шивим, а ипак нетачним, и не баш научно доследно доказаним, претпо-
ставкама о томе како присуство народног стиха показује колико је овај
тип певања заправо слика народног духа, закључивало се управо тако: ова
поезија јесте народна, тек помало уметничка, будући да јој се ни
ауторство углавном не зна. То је већ чињеница научног анахронизма, кад
се зна да су и песме из усмене народне поезије (лирске и епске)
индивидуалне творевине. А што је грађанска поезија углавном адеспотна,
то никако не би смело да значи како је она истог нивоа као и народна.
Могло би да се постави и помало побожно питање: ако је грађански
песник већ био свестан себе као индивидуалног ствараоца, а без
продужене руке у писању као оне средњовековне божије, зашто није увек
записао и своје име? Зашто му се то, можда, омакло? Или зашто му је то
било неважно? А није га скривао попут средњовековне монашке
скрушености. Напротив. Наоко нерешиво, питање је своју одгонетку
сакрило у нечем што би се недовољно прецизно могло описати
синкретизмом мелодије и текста, као у усменој лирици. Реч је, међутим, о
много чему чвршћем од тог споја. Кад је реч о грађанској песми – не само
као „Gedicht” – текст је толико био урастао у мелодију, да је то срастање
претворено у симбиозу, у – „Lied”; почесто је мелодија бивала важнијом
од текста, од речи, од стиха, па се у песмарицама, изнад наслова или
ознаке почетка додавало и објашњење о томе како се ти стихови певају на
већ познату мелодију какве друге песме. Мелодија је, дакле, чувала текст,
претварала га у атемпоралну и адеспотну уметност.⁸

српској”, *Глас СКА*, LX, други разред 38, 1901, 214–297); остала слична тумачења уп. у: М.
Д. Стефановић, *Српска грађанска поезија. Ојед из историје стиха*, Нови Сад – Ваљево,
1992, стр. 10–15. Збуњује, међутим, чињеница да се и међу млађим историчарима књи-
жевности, чак и кад су већ биле објављене студије с друкчијим дефинисањем грађанске
поезије, јављају мишљења још екстремнијег, можда помало и неопрезног мишљења, а без
увида у новију литературу, да је грађанска поезија „фолклор”, тако се најпре каже како је
„присуство италијанске литературе у фолклору најочљивије у појединим записима
грађанске лирике, наравно уколико се сложимо с тим да се ова поезија може сматрати
неком врстом урбане варијанте усменог стваралаштва”, да би се у закључку нешто
опрезније, али никако прецизно рекло како „грађанску лирику, без обзира на данашњу
анонимност њених твораца, само условно можемо сматрати фолклором” (Тања Поповић,
„Италијанско песничко наслеђе и српска књижевност у настајању – крај XVIII и почетак
XIX столећа”, *Зборник Машице српске за књижевност и језик*, 47/1999, св. 2–3, цитати са
стр. 227 и 231); у истој студији, а у наведеном мишљењу, збуњује и чињеница како ано-
нимност певача, тј. адеспотност записа, може бити један од важних одређујућих фактора
за фолклорно/уметничко певање, кад се већ одавно превазишла идеја анонимности и у
усменој народној књижевности, а питање адеспотности појединих записа у рукописним
песмарицама постало је такође и решено и протумачено у нашој науци.

⁸ Није, међутим, реч о безвременом апострофирању, на пример, каквог догађаја или
„владара вечности”, како је каткад именован Бог, будући да се у неким стиховима наводе

Коначно, већ је списак познатих аутора грађанске поезије и у двотомном избору Боривоја Маринковића импозантан (до, дакле, 1966, године изласка ове књиге, знало се за тридесет имена), а још их је и више, кад би се публиковало целокупно грађанско лирско певање: Никанор Мелетијевић, Никола Нешковић, Јован Авакумовић, Аврам Милетић, Јован Алексијевић, Сава Попов, Лазар Нешковић, Никола Нешковић, Василије Јовановић, Јулијана Новаковић, поготово кад би се унела нова сазнања о именима грађанских поета из рукописних збирки у Рукописном одељењу Матице српске.⁹ И песници које књижевна историографија описује као уметничке, јављају се као грађански лиричари: Захарија Орфелин, Григорије Трлајић, Доситеј Обрадовић, Јован Рајић, Алексије Везилић, Милован Видаковић, Лукијан Мушицки, Јован Стерија Поповић, Вићентије Ракић, Михаило Витковић, Јован Берић, Спиридон Јовић, кнез Михаило Обреновић и други. Ако би звучало као оправдање за данашње тумаче грађанске поезије који је виде као прелазну лирску форму – „полународну” – нека буде и овако казано: ни за своје савременике творци грађанске песме нису представљали праве песнике-уметнике. Међутим, без обзира на то што се ова поезија највећим својим делом адеспотно чувала – адеспотно и неговала – у рукописним песмарицама, она ипак није колективног постанка. Она је увек дело једног човека-уметника. Чак и бројни записи, слични по теми, која је често представљала поетску конвенцију и, каткад, по истом првом стиху, разликују се међусобно у целини, или у једном свом делу, по садржају, а не ретко и врстом стиха; није, отуд, реч о варијанти неке песме, јер се истом не могу сматрати песме које само варирају име реке (на пример, „Тисо, тиха водо” из једне од *Академијиних песмарица* и „Драво, тиха водо” из *Песмарице Аврама Милетића*), а под директним су песничким упливом старије украјинске грађанске песме у којој се именује нека од руских река.

Неки међу њима у песмарицама су, поред туђих, записивали и своје песме (Аврам Милетић, Василије Јовановић), а многи су целе песмарице исписивали властитим стиховима (на пример, Стеван Зурковић, Георгије Антоновић, Аврам Максимовић, Стефан Панајотовић). Податак, дакле, о томе да је адеспотно сачувана никако не би смео да значи како је грађанска лирика живела у свему попут народне поезије. То је већ прва у низу карактеристика на основу којих се могу разликовати усмена и грађанска песма. Ни чињеница употребе народног стиха у грађанској

и године, на пример, сатирична песма Јована Авакумовића „Хиљаду седамсто седамдесет лето пето / Христово рождество зачињајет лето...” или духовна песма „Хиљада седамсто осамдесето / Рождество зачињајет лето...” (обе песме из *Песмарице Аврама Милетића*).

⁹ Уп. М. Клеут – М. Д. Стефановић, „Допуна библиографији српских рукописних песмарица”, *Зборник Матице српске за славистику*, књ. 26, 1984, 139–164.

песми, да се овако еуфемистички каже, никако не би могла представљати разлог да се ова песма сматра ни народном ни полународном; како би се, онда, протумачили песници српског романтизма који су у повратку националном етосу за основу своје версификације узимали управо – народни стих?

Шта је грађанска поезија? Наука је то већ утврдила, мада се такви налази још увек пренебрегавају. У своје доба чувана, ширена и популаризирана рукописно, ова лирика није била онај видљиви део баштине, мада је сувремена рецепција њена била и те колико присутна. Директније казано, с грађанском лириком зачиње се модерно схватање српске лирике. Друкчија од средњовековне, ова и оваква песма потекла је од маловарошана, момака и господични разних слојева (делимично и од калуђера); била им је разумљива и по језику и по теми, а популарна по својој мелодичности и реалистичности. Прихватањем овакве идеје о улози грађанске лирике у стварању модерне уметности речи још увек се, међутим, није тачно размотрило шта је то грађанска песма. Овим се термином, најкраће казано, описује сва стихована „грађа” и то управо у рукопису који је и био замишљен као антологија сувремене лирике; изван тог рукописног контекста песма мења свој статус и своју дефинисаност, па постаје народна – као у Вуковим збиркама – или, пак, уметничка – као што је у појединачним штампаним књигама Доситејевим, Јована Рајића у трагедо-комедији итд. Та чињеница, „факт”¹⁰ рукописне литературе постаје одређујући чин дефинисања грађанске песме.¹¹ Овакав литерарни обичај био је још у XVII столећу уобичајен у украјинској књижевној традицији; на словеначком језику се усталио као почетак лаичке књижевности, који се посебно посведочује збирком *Писанице* (1779–1791),¹² сувремен, тако, с рукописном *Песмарицом Аврама Милешића*, најрепрезентативнијом збирком грађанске поезије; био је то, уосталом, обичај познат још од средњег века који се касније уобличио у чувену збирку *Carmina burana*, 228 морално-сатиричких, љубавних и винских песама, настајалих ванинституционално испод пера калуђера и студената. Потпуно, дакле, у токовима европског начина лирског певања, српска грађанска лирика, окренута секуларном и свакодневном, постала је чињеница дуж читаве

¹⁰ Уп. А. В. Позднеев, *Рукописные песенники XVII–XVIII вв. Из истории песенной силлабической поэзии*, Москва, 1966, 7. Уп. и М. Д. Стефановић, *нав. дело*, 10–15.

¹¹ Уп. М. Д. Стефановић, *Српска грађанска поезија...*, *нав. дело*, 10–15.

¹² Уп. фототипско издање *Pisanize* (Љубљана, 1977) и рад Стојана Вујичића, „Evolution de la poésie des peuples sud-slaves”, *Le Tournant du siècle des Lumières 1760 – 1820. Les genres en vers des Lumières au romantisme* (ur. Gy. M. Vajda), Amsterdam/Philadelphia, 1982, 551–560.

Војне крајине, и то још од XVII столећа;¹³ с тог подручја данас се из тог периода зна за седам песмарица с терена од Марибора до Мохача, а с почетка XVIII столећа за још две, од којих је једна из руке каплара Станка Јанковића из Ашање; према сведочењу П. Ј. Марковића, песмаричко записивање песама на терену јужне Угарске постојало је и пре 1690. године¹⁴; а да је таквог обичаја било уистину и раније могло би се с поузданошћу претпостављати управо на основу *Ерланџенској рукопису*, у којем има десетак грађанских песама.

Духовна култура наших стваралаца у тој граничној области Аустријског царства према Турској, иако „побочно”, дакле, ван главних токова српске уметности речи стварана, била је и жива, и веома популарна, јер је била ближа и непосреднија младом грађанину који се унутар српске заједнице стварао након Велике сеобе. По бројности рукописних песмарица, тај период у српској књижевности и то на начин грађанског поете, могао би да се опише врстом александријског доба или бар нечему што је на тај велики занос сличило.¹⁵ Књижевност тог века просветитељства све је више бивала космополитска, јер је реализована као амалгам разних утицаја; а није престајала да бива српском.¹⁶

Њихово обликовање – зборничко – указивало је на укус састављача и записивача песама, па би се рукописне песмарице могле сматрати и својеврсним антологијама, којима је избор песама зависио не само од

---

¹³ Уп. „Рукописне песмарице у XVII столећу у Војној крајини и њихов живот у XVIII столећу”, у : М. Д. Стефановић, *Библиотека српске књижевности*, Београд, 2007, 249–256.

¹⁴ П. Ј. Марковић, „Дуна-Сечуј”, *Јавор*, VI, 1879, 32 (19. август), 998. Ову песмарицу Боривоје Маринковић назива „мохачко-бајском” (уп. Б. Маринковић, *Српска грађанска поезија XVIII и с њочейка XIX столећа*, књ. II, 239.

¹⁵ До данас се – за период зрелог грађанског певања, период од 1763. до 1818, дакле, без њене декаденције у XIX столећу – зна за четрдесетак сачуваних песмарица; међу најбогатијим у том погледу јесте Библиотека Матице српске, потом Народна библиотека Србије, фондови у Темишвару, Будимпешти, Братислави, а има их и у приватном власништву (из године настанка новоприсиле *Песмарице Василија Живкова* у Библиотеку Матице српске, 1770, јесте и „Непозната рукописна песмарица из 1770. године”, о којој је у истоименом раду известио Станиша Војиновић (уп. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. 63–64, 1997–1998 [2001], 31–40).

¹⁶ Чувена макаронска песма, коју је познавала европска поезија, и то у наизменичном следу стиха на латинском и стиха на словачком језику, на пример, у српској грађанској песми се претворила у след немачког и српског стиха, наизменично римованих, и то тако да је немачки стих писан ћирилицом; доказ више да се у српској култури немачки није осећао као страно тело, већ је избором писма – ћириличног – за страни језик стваран облик и космополитизма и транснационалног идентитета. Слично је чињено и с мађарским стиховима или фразама, које су исписиване ћирилицом и постајале саставно ткиво ритма стиха на српском (уп., на пример, „Сад ми кажи, драга, /вер хат дих гемахт/ да ја не могу спават/ ди ганце либе нахт”, из „Записне књижице”, 1813, песма бр. 59).

популарности једне песме, већ, а можда и пре, од „подсетника за лирска преживљавања младог певача”¹⁷. Такав увид у антологијски избор могућан је само уколико би се песмарице публиковале као целина; из њих су, међутим, изабране песме, груписане по тематској подели, па се изгубила она везивна матрица која је показивала концепцију рукописне песничке збирке. И тада би се, ако би се песмарице публиковале свака за себе, јасно видело колико се, на пример, најстарија досад у целини сачувана песмарица – *Песмарица Теодора Добрашевића* (1763) – сва у духовним песмама и у записима из Качићеве збирке, разликује од елегијски компоноване збирке, *Песмарице Јована Алексијевића* (1813) или од тематски и жанровски друкчије, с војничким песмама, *Песмарице Стивана Зурковића* (1796), а свакако од најлепше и највеће песмарице осамнаестог столећа, изашле из стваралачког пера Аврама Милетића (1778–1781): компоноване од прозних записа, песама, десетерачких усмених епских, а украшаване обојеним иницијалним словом и као венчић склопљених стихова, јер се песме нижу једна за другом, а без наслова.¹⁸ Зашто је ова напомена важна, уколико не, а превасходно, због чињенице да је записивач и аутор потпуно био свестан да пише лирику своје душе, само свог а никако туђег унутрашњег бића, дакле, да није пуки преписивач, већ је и туђу песму осећао као огледалски одраз себе:

О, љубезнејши читатељу,
 Аште ва сеј књижици
 Приложивши чатенија весела
 Душа ти и тело појде у света села.

(Никанор Мелетијевић, *Стихослов*, 1717)

Уз ту свест, однеговао је и европско уверење о важности себе као писца, а припадника свог језика, на којем се итекако може певати и грдити, љубити и бити љубоморан:

У премилом зраку ока твога
 Видим шчастије ја живота мога.
 (Србски славуј, 1827)

¹⁷ Радмила Ненин (Пешић) изрекла је ову претпоставку поводом *Песмарице Максима Брановца* и то у раду „Једна песмарица грађанске лирике из 1817. године”, *Зборник радова САНУ*, књ. XVII. Институт за проучавање књижевности, књ. 2, 1952, 127–142, цитат са стр. 127.

¹⁸ Тако је, на пример, Јован Јовановић Змај компоновао своје обе збирке, као лирске аутобиографије, *Ђулиће* и *Ђулиће увеоке*.

Ах, мој језик, језик, како ћу те клети?

Какву ли си вредан каштигу поднети?

(*Песмарица Аврама Милејића, 1778–1781*)

Што грађанско песништво, још уже – лирику, књижевна историографија није прихватала, а кад и јесте, онда нерадо, налазило би се у несумњивој чињеници поетике тог стваралаштва. Она реализује концепцију реалног света и човека у њему. Баш такав реални свет, али не онај рустикални, већ маловарошки, значио је за песника певање под прозором, оним познатим „кокет-“ или „кибиц-фенстером“, какво је у чувеној песми Орфелиновој „Песан новоседалнаја за градешпонку господичну Ф“¹⁹; и песникиња уме да искаже свој бол због љубави коју, највероватније из разлога грађанског васпитања, не сме јавно да искаже;²⁰ означавао је и бол и тугу због одласка у војевања под аустријском царском заставом (на пример, четврта песма и пета песма која говори о ратовању на француским ратиштима у *Песмарици Сијевана Зурковића*); тематизовао је своје родољубље и више патриотизама, изразито видљиво у *Песмарици ковиљских калуђера* (у песми коју назива „српском“ песник пева о радости коју осећа „српска јуност“ надахнута новим слободарским начином живота); у песмарицама се пева и о старој српској слави, поготову видљивој у записивању песама Андрије Качића Миошића; песмарица познаје песме и о једу у свакодневной немаштини:

НЕВОЉА

Немам дувана,
Новаца немам,
Немам сира,
Немам сланине.

Пиво је скупо,
Вино јошт' скупље,
За ракију много ишту,
Воде не могу.

¹⁹ Откриће ове грађанске песме дугујемо Љубици Штављанин Ђорђевић и Лази Чурчићу, уп. Б. Чалић, *Захарија Орфелин*, Нови Сад, 2011, 365.

²⁰ Песникиња Јулијана Новаковић тако тугује у својој песми „Тешко мени овог света“, уп. Б. Маринковић, нав. дело, књ. II, песма бр. 19. О таквом затомљеном женском лирском гласу, потпуно уобичајеном на Балкану, надахнуто истраживачки пише Celia Hawkesworth (*Voices in the Shadows. Women and Verbal Art in Serbia and Bosnia*, New York, 2000).

Тур ми се пара,
Чизма ми пукла,
Свила ми се по рукаву
Цепа на фраку.

Шешир се бели,
Марама жути,
А дугмета на прслуку
Нема ниједног.²¹

По томе свакако представља континуитет с оним лаичким певањем српске усмене народне песме, што свакако баш и не мора значити да јој недостаје фикционализација доживљаја. То је први извор овој грађанској поетици, матерњи. Други јесте европски, јер уноси новине у морфологију стиха, раствара формулу неримоване народне песме, опкорачује стих, уводи српском стиху страну каталексу, поиграва се значењима речи („У Тамишу су рибе је, је, / једљиве. / Темишварке је, је, / једљиве су и оне, / Ал' су, барем, / и пуне милости, милости!”, из *Песмарице Аврама Милешића*).

Грађанска песма чак мења и тематски оквир домаће традиције. Осим најчешће, а песнику најомиљеније, љубавне песме, уводи и родољубиву, гдегде и отачаствољубљу окренуту, војничку, сатиричну, еротску, не запоставља ни духовну, поготову у старијим данима песмаричког певања, познаје чувену зачетничку формулу усмене епике „Боже мили, чуда великога” – као контраховани староепски почетак зазивања богова и муза за песниково надахнуће – али се овај почетак у грађанској песми сада ставља на почетак *лирске* песме, што касније преузима српски романтизам. Ту везу са својом баштином српска грађанска песма не прекида ни у избору стиха. Док је најпопуларнији стих тзв. високе поезије у просветитељству био пољски тринаестерац, грађански песник определио се за два најпопуларнија стиха усмене књижевности, за симетрични осмерац и асиметрични десетерац.²² Близак, дакле, својој литератури, није се устручавао да јој поетски видик прошири и западноевропским поступцима, при том уопште не губећи матерње књижевно тло под ногама. Шамикин отац, јунак првог дела двотомног романа *Вечити младожења*, управо је представник тог грађанског слоја, који путује

²¹ Из *Новой забавной календара* Винка Лозића (1830).

²² О стиху и строфи грађанске песме, као и о ширем избору литературе о овом специфичном облику српске лирике уп. у књизи М. Д. Стефановић, *Српска грађанска поезија...*, нав. дело.

Европом на трговишта, по вашарима, доколичи у тамошњим кафанама, разговара се и пева локалне песме, које усваја у свој књижевни видик.

Најједноставније казано, српска грађанска песма била је онај облик српске лирике који је српском романтизму отворио врата западноевропске поетике и спој свакодневице и емотивног света. Уносећи, при том, и вокабулар дубровачке петраркистичке песме, са свим карактеристикама петраркизма – описом како се Аморовом стрела пробада очима до срца – грађански песник је своју поетику ширио до јужнословенске традиције („А најпаче очи красне, /Које дају Амор јасне...”, *Песмарица Максима Брановца*, 1817). Кад се, уз то, дода и вокабулар класичне старине, античких, грчких и римских, богова, и то на претек у грађанским песмама, чијим се уделом и особинама потврђују какви лични доживљаји, грађанска песма отворила је стазе српском класицизму (код Лукијана Мушицког и Јована Стерије Поповића, пре свега), али без удела просветитељског какво је постојало у првој збирци српске лирике, у песмама Алексија Везилића.²³

Расуте, тако, по широком терену Војне крајине, песмарице су неговале исти маловарошки укус, певале о истим љубавним проблемима, описивале на исти начин реалне жене, исмевале помодарство; критикујући девојку која га – чини се, ипак, само наизглед добровољно – оставља заправо су се певале антицинцарске песме – јер су им богати Цинцари новцем за мираз отимали љубав²⁴; грађански песник исмевао је лажни морал и лицемерје калуђера, у којим је песмама језик уистину постајао најприземнији, саркастичан, а заправо критички према неморалу.

Ипак, и поред такве тематске и мотивске шароликости, грађанска песма је свој најупечатљивији утисак за будућа певања овековечила у својој заљубљености, искреном осећању према девојци. Најлепшом таквом песмом могла би се сматрати антологијска „О, Савка, Савка”, која је сва у дискретном дочаравању узбурканости тела над женском лепотом:

О, Савка, Савка,

Твог стаса танка,

Кто ће љубити,

Кто ли обвити

Рукама.

²³ Уп. Алескије Везилић, *Крајкоје најисаније о сиокојној жизни* (1788); приређено издање (прир. М. Д. Стефановић) из 2011. године.

²⁴ Довољно је само присетити се друге Кир-Јањине жене у истоименој комедији карактера Јована Стерије Поповића.

Срце ми труне,
Слез очи пуне,
Како с(у)нце глед',
Так' и мој поглед
За тобом.

И у полуношчи
Утроба јечи,
Ил' зора стаје,
Мој вопљ траје
Уви мње (...)

Жена и њена лепота, ренесанских размера чак, раскалашна, али смртна, отуд још више љубљена, и то у живом сећању, она која је тако добро знана из Бранкове поезије, изнедрена је управо из оваквих љубавних излива грађанског поете. Тешко би онда било истраживачу да превиди значај грађанске песме за ток српске лирике, у оном елиотовски разумеваном ланцу традиције коју сваки лиричар присваја по свом избору. Кад Бранко запева ломом цезуре у чувеним стиховима песме „Кад млидијох умрети”, али и кад пева о љуљушкању с девојчицом у травици, директно се ослања на своју грађанску песму, чије је стихове чувао у својој поцепници – свешцици која је била његова рукописна песмарица; кад Јован Јовановић Змај помери поенту песме с последњег на претпоследњи стих и то значење песме обележи тим претпоследњим краћим стихом од осталих истомерљивих, или кад прави пародије на винске песме („Ода чутури”, „Ода празној кеси”), вокабулар и стих директно, чак и директније од Бранка Радичевића, преузима из грађанске песме, да, баш оне певане као „Lied”, а не као „Gedicht”.

Али то је – романтизам, то је време, кажу, друкчије од просветитељског доба, оног важног столећа за српску културу уопште, посебно за нову књижевност; оног доба озраченог оптимизмом и „зором новог времена”, које никако није било суви век, како је описиван у књижевној историографији, јер је, кажу, а нетачно, био сав у прози, а без лирике; оног преважног доба у српској књижевности које је својој матерњој литератури донело први роман, прву комедију, прву сатиру, први еп и пародију епа, први епиграм, први сонет и то ретког шекспировског облика, први есеј, прву аутобиографију, прве мемоаре, прву епистоларну прозу, прву књижевну беседу, први часопис, први путопис, прву праву световну песму – грађанску.

Али је за такве могућност важна и промена статуса човека, а у односу на средњи век. И ту је потребна културолошко-историјска

претпоставка. Јер, Великом сеобом је Србин прешао много значајнији пут – све што је у Европи већ књижевно живело, српски стваралац је ту стазу маратона истрчао на начин спринта – није тек доходио у другу културу (мађарску и немачку); он је из једне цивилизације одмах ушао у другу, из византијске у европску, грађанску. И управо је тај и такав грађански век, са Србином у њему, створио појам слободног времена, појам доколице, онај неопходни период дана који човеку оставља самотнички утишан временски простор за стваралаштво свог пера, за снатрење, маштање и размишљање о себи, али и за читање, за, дакле, сваковрсно стваралачко уживање. О томе јесте писао у прологу свог превода Голдонијеве комедије *Трговци* (1787) Новосађанин Емануил Јанковић, а о том жару стиховања, без којег не би ни било лирике, певао је и грађански песник, готово ујевећевском врућицом – из песме „Notturmo” – оним заносом који му се чинио налик пороку:

„Сваки човек има радост, / јер имаде своју слабост.”

(из *Песмарице Василија Јовановића*, 1805)

И поред свега, и поред тога што је била популарна, грађанска лирика није постала песничка појава која је у своје време била призната. Разлог за то можда се крије и у чињеници да је била рукописно ширена. Према данашњим критеријумима – што је, дакако, прилично опасна научна работа – а, свакако и према критеријумима свог доба, дакле, синхроним визуром, грађанска песма једва да је имала некакву вредност; па она је певала о свакодневном животу. Као и нека друга дела у књижевности, међутим, грађанска песма има срећну околност да открива важне и незаобилазне књижевно-историјске процесе и даје увид у њихове механизме. Како, дакле, размишљати о проблему начина на који разумемо грађанско певање? Тек кад се буде схватило како је овакво песништво незаобилазна карика у историји српске лирике и српског уметничког стиха, кад се, ето, утврди веза међу лириком различитих књижевних епоха и књижевних праваца, чак и указивањем на опозицију међу стихичким и строфичким – што јесте у основи разликовања усменог и уметничког – онда тек не би требало сметнути с ума важност репертоара српске грађанске песме. Тиме ће књижевна историографија добити и свој, надамо се, коначан одговор, на питање о важности грађанске песме за српски романтизам, али и за лирику друге половине XX столећа.

Тако и питања о односу, вези и контакту ове врсте лирике, коју је и Милош Црњански уткао у своје *Сеобе*,²⁵ и свеколике српске поезије,

---

²⁵ М. Д. Стефановић, „Српска грађанска поезија у Друјој књизи сеоба Милоша Црњанског”, у зборнику: *Из књижевности : њоејика – кријика – историја : зборник радова у часој академика Предраја Палавесјре* (ур. М. Матицки), Београд, 1997, 307–313.

остају међусобно чврсто повезана. Такво уверење свакако би могло да буде природан извод из околности које су наведене. Интерес за грађанску поезију у целини, и кад се изводи из питања о томе каква веза постоји између мотивских и версификационих поступака (какви су, на пример, каталекса и опкорачење) и општих црта типа версификације каква је грађанска поезија, дакле, интерес за овај грађански стих омогућава боље разумевање традиције српске лирике. Ако се утврдило како се грађанска лирика нужно, с једне стране, остварила односом према усменом народном стваралаштву, онда би даље могле да се изводе ваљане претпоставке о томе да постоје типови традиције према којима се романтизам односио, а онда да се утврде и начини на који то песници романтизам чине. Без грађанске лирике рукописних песмарица разумевање српске лирике не само да би било недовољно, већ свакако и нетачно. Нека буде и овако казано: рукописне песмарице грађанске лирике нису ни музејски експонат ни музејско штиво у одељењу старе књиге српске библиотеке. Оне уистину јесу, и то жива и важна традиција матерње књижевности.

Душица Грбић

ПЕСМАРИЦА ВАСИЛИЈА ЖИВКОВА ИЗ 1770. ГОДИНЕ¹

Рукописна *Песмарица Василија Живкова* из 1770. у Библиотеци Матице српске, са инвентарним бројем 1101854 и сигнатуром РР II 151, купљена је од Срђана Стојанчева из Београда 2011. године. Поред песама, она садржи и прозне текстове, као што су црквене поуке, молитве, шаљиве приче, *Жиџије кнеза Лазара*, вертеп и др., те представља својеврсни зборник, што је случај и са другим песмарицама.²

Рукопис је величине 208 x 155 мм (величина листова је 206 x 145 мм) и има 80 нумерисаних листова, од којих је 57 исписано (л. 2–58), а остали су празни (л. 1 и 59–80). Листови су означени арапским бројевима, црним мастилом. Бројеви се налазе на доњој маргини и то углавном са десне стране, или због недостатка простора услед опсецања листова приликом преповезивања књиге око средине маргине, а понегде и на десној бочној маргини, па се може закључити да фолијација није оригинална, већ је начињена касније.

Текст је уоквирен оловком двама паралелним, мало размакнутим линијама, а оловком су извучени и редови за писање, што говори о односу писара према писању, о његовом озбиљном приступу послу и жељи да направи лепу књигу. Маргине су мале, а због опсецања листова на доста места оштећене су или се не виде (понегде је делимично оштећен и текст).

---

¹ Са истим насловом рад је претходно објављен у *Годишњаку Библиотеке Матице српске за 2011*, Нови Сад 2012, 49–59. Овде се публикује са мањим изменама и допунама.

² Мирјана Д. Стефановић, *Српска ираћанска поезија : олег из историје сѣиха*, Ваљево – Нови Сад, 1992, 205; Мирјана Д. Стефановић, *Појам историје у Песмарици Василија Живкова*, Годишњак Библиотеке Матице српске за 2011, Нови Сад 2012, 60–63.

На више листова видљиве су мрље од влаге и разливеног мастила, а на неким празним постоје рупице од црвоточине. Лист 42 је крпљен.

Повез чине дашчице обложене мрком орнаментираном кожом, која је излизана, а на неким местима недостају јој и мањи делови. Предња и задња корица различито су украшене. На средини предње корице великим латиничким словима утиснут је текст P(ERILLU)STRİ D(OMI)NO / MARDARIA VUICS / LA(ETA)E R(EG)IE CI(VI)T(A)TIS NEO: / PL(A)NTENSIS / SENATORI, из којег се види да је књига припадала врло угледном новосадском сенатору Мардарију Вујићу. На хрпту нема ребара.

На крају текста књиге (л. 58б) налазе се записи Василија Живкова, о „води великој”, датирани у Великом Бечкереку 1. јуна 1770, а исписани мрким мастилом, курзивном грађанском ћирилицом и брзописом:

1770 гω года / Бистъ вода веліка и Топленіе Веліко / По всей Вселенѣи Мѣца Іюня 1 д(ень). / Писахъ Васіліе у Велікомѹ / Бечкерекѹ / 1770 гω лѣта. / Знатися Кадъ Естъ Била Вода, / Велика и Топленіе Велико По веси / Вселенѣи М|с|ца Іюнія 1 день / Писахъ Василіе Живковъ у Веліко|м| / Бечкерекѹ.

Занимљиво је истаћи да је 30. априла 1770, дакле приближно у исто време када су писани ови записи о „великој води”, Бечкерек посетио цар Јосиф II, који је тада био и у банатском селу Пардња (данас Међа). О тој посети казује запис у московском *Минеју за мај* из 1741, који се налази у Српском Итебеју.³

На л. 38б, испод песме *Толкованије Илино*, иста рука, тј. Василије Живков, оставио је белешку, истим писмом, црним мастилом, у „дућарни Михаила Душовског” у Кракову, са датумом 3. мај 1770. године:

В Краковѣ В дѹкарнѣ Михаила / Дѹшовскагω, а у наставку истом руком, црвеним мастилом и ситнијим словима следе речи лѣта Гдња / 1770 ω / м|с|ца мај. 3.

Текстови у књизи писани су мрким и црним мастилом (за украшавање и истицање коришћен је кинобар) и неједнаком дебљином пера, што показује да нису писани у континуитету.

Писмо књиге је курзив и брзопис, а срећу се и нека полууставна слова. Рукопис је леп и одаје вештог, искусног и образованог писара. Елементи слова, као што су стубови, краци, реп, ножице и др., углавном јаче залазе у међупросторе и на крајевима имају савијутке (ту су често образоване и петље), што чини рукопис „разиграним” и китњастим.

---

³ Петар Момировић, *Сѣтари срѣпски зайиси и најѣписи из Војводине*, књ. 1, Нови Сад 1993, 322 (бр. 1594).

Наслови су јасно истакнути, а изведени су калиграфским црвеним или црвено-мрким полууставним словима, или црвеним (ретко мрким) курзивним и брзописним словима, од којих су велика само нека на почетку појединих речи.

Иницијали су велика полууставна или писана слова, црвене или црвено-мрке боје. Њиховој декоративности доприноси то што су обично украшени гранчицама, листовима, цртама, тачкама, разним испреплетеним линијама и сл. Украси су и вињете, стилизоване од различито испреплетених линија (црвене, мрке или црне боје), које обично долазе на крају текста или иза наслова, негде и на почетку текста, али и на другим местима.

У књизи су присутни различити типови неких слова: в (брзописно као курзивно и подвучено на дну и писано), д (брзописно са две дуже ножице, брзописно са једном, десном ножицом и писано), е (грчког типа и писано), и (писано слично савременом и као курзивно и), т (троного, високо једнострано и писано). Слово б је брзописно положено (одлика српског брзописа), ж је као гужвица, карактеристично за руски брзопис, з је као тројка и углавном веће од осталих слова.

Пошто у текстовима нису увек једнако заступљени сви облици графема, као и због тога што су неки састави мање марљиво писани, а коришћена су и различита мастила, на први поглед може се учинити да књигу није исписала једна рука. Међутим, резултати палеографске анализе и међусобно упоређивање облика слова и начина њиховог извођења, као и неке одлике манира писара, указују на то да је писар књиге један, Василије Живков.

Правопис је рускословенски, са доста одступања. Језик је рускословенски и српски народни, уз присуство и славеносрпских црта. Присутни су и неки фонетски и морфолошки дијалектизми, карактеристични за шумадијско-војвођанске говоре, међу којима се јављају и неке одлике бачких и банатских говора,⁴ што је у складу са писаревим местом рођења (Нови Сад) и местом боравка (Бечкерек).

Увидом у литературу дошла сам до сазнања да се приновљени рукопис налазио у колекцији старих и ретких књига Ђорђа Радивовића у Београду. О њему је први писао Станиша Војиновић 2000. године, посветивши му прилог под називом *Непозната рукописна јесмарица из*

---

⁴ Види каталошки опис, бр. 138.

1770. године,⁵ а касније поменуо га је и Ђорђе Перић у раду *Орација Рождесџва Хрисџова – верџејска школска иџра из XVIII века*.⁶

Према *Новосадским биоџрафијама* Васа Стајића,⁷ Војиновић је изнео податке о томе да је Мардарије Вујић рођен 1710. и да се обогатио тргујући стоком. Новосадски сенатор постао је 1753. и на том месту остао је до краја живота. Давао је позајмице новосадском магистрату, што су му признали и сами грађани. Умро је између 17. маја и 16. септембра 1774, када се у документима први пут помиње као покојни. На основу тога што му се млађи брат звао Васа (Василије), а отац Живан, Војиновић је с разлогом претпоставио да је Василије Живков у ствари Василије Вујић. Ову тезу поткрепио је и чињеницом да је Василије Вујић после смрти прве жене Марте, кћери Станка, а синовице хаџи Никанора Богдановића, 29. октобра 1771, у Великом Бечкереку склопио „брачни уговор” с Мандом, удовицом Јована Бугарина.⁸

Прилика је да се и овде истакне значај поменутог новосадског трговца Недељка Богдановића Бечкеречанина, потоњег хиландарског калуђера хаџи Никанора, у српском црквеном и културном животу. Из Бечкерека у Нови Сад он се доселио с браћом 1716. године, одакле је вероватно са собом донео и прву књигу за коју се сигурно зна да је прочитана у Новом Саду. То је *Зборник срџских жиџија и Хиландарски иџиик иџаха Марка*, око 1370/75. године. Књигу је прочитао најстарији познати новосадски сликар Аћим Марковић код „господара аџи Недељка у дому у Варадинском Шанцу”, 18. септембра 1732. године и о томе оставио запис.⁹ Познато је да је Недељко Богдановић 1720. или 1723. купио један московски *Пролоџ* из 1718. новосадској Саборној цркви и

⁵ Станиша Војиновић, *Неџознаџа рукоџсна иџсмарица из 1770. године*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. 63/64, 1997–1998, Београд 2000, 31–40.

⁶ Ђорђе Перић, *Ораџије Рождесџва Хрисџова – верџејска школска иџра из XVIII века*, Зборник Матице српске за сценске уметности и музику, 43, Нови Сад 2010, 102.

⁷ Васа Стајић, *Новосадске биоџрафије : из архива Новосадскоџ маџисџраџа*, св. 1, А–Ј, Нови Сад 1936, 123–129.

⁸ Податком о другом склапању брака Василија Вујића, 29. октобра 1771, јавља се у св. 1 *Новосадских биоџрафија*, одељак *Вуџићи*, стр. 124, док у истој књизи, у одељку *Боџдановићи*, стр. 62, у вези са парницом покренутом 1772. помиње се Марта, „тада” удата за племића Василија Вујића.

⁹ Недељко Богдановић 1732. однео је књигу у Хиландар. Године 1896. она је дата је на реверс епископу Димитрију. Од 1914. припада збирци Народне библиотеке у Београду. Пре почетка Другог светског рата узео ју је проф. Владимир Ђоровић ради проучавања. Народној библиотеци враћена је после рата, 1944. године. У Народној библиотеци Србије данас се чува под сигнатуром Рс 17 /в. Љубица Штављанин-Ђорђевић, Мирослава Гроздановић-Пајић, Луџија Цернић, *Оџис ћирилских рукоџиса Народне библиоџеке Србије*, књ. 1, Београд, 28–29 (бр. 18); Лаза Чурчић, *Исходи и сџазе срџских књџа 18. века*, Нови Сад 2006, 119–124, 155/.

тима „оставио поуздан траг о почетку трговине књигама у Новом Саду”, као и да је са браћом поклонио једну књигу манастиру Петковици. Заслужан је и за градњу Николајевске цркве у Новом Саду и обнављање манастира Крушедола.¹⁰

Мардарије Вујић са својим млађим братом Василијем „поделио” се 4. фебруара 1749, а из те деобе сачуван је попис који показује шта је Васи тада припало (1920 форинти „у готову новцу”, стока, кошнице, део воденице, 40 форинти од винограда, „калајно и бакарно посуђе” и др.). Василије је постао племић, али када и како непознато је. Као младић био је „несташан” и „непослушљив”. Године 1750, када се око избора судије у Новом Саду „распламсала борба између православних и католика”, био је један од вођа православних.¹¹

За Василија Живкова Војиновић на једном месту у цитираном раду каже да је „аутор рукописа”,¹² а на другом претпоставља да је можда приликом посета Бечкереку дошао у посед песмарице коју је поклонио свом брату,¹³ те је нејасно да ли Василија Живкова сматра преписивачем или власником *Песмарице*.

Као што сам напред истакла, према палеографским истраживањима, Василије Живков је писар целе књиге, укључујући и записе. Из остављених бележака, датираних у Кракову (3. мај 1770) и Великом Бечкереку (1. јун 1770), види се да је ова *Песмарица* пратила свог преписивача. Може се претпоставити да је Василије Живков, осим у Кракову и Бечкереку, *Песмарицу* исписао и у Новом Саду, где је живео, а можда и још понегде.

Рукопис у виду свеске Василијев брат Мардарије Вујић дао је да се увезе у луксузни кожни повез са својим именом. О томе зашто је Мардарије финансирао увезивање *Песмарице* као њен власник, да ли зато што је био имућнији од Василија, или из неких других разлога, остаје само да се претпоставља. Без обзира на то, сам гест Мардарија Вујића показује да је желео да има лепу књигу, која треба да траје и служи како њему и његовој породици, тако и другима.

Корице *Песмарице* Василија Живкова посебно су ми интересантне, јер знам за још две рукописне књиге из приближно истог времена које су слично увезане, а припадале су власницима у Новом Саду. То су *Бележница новосадској сенајора Јозефа Јохана Тира* из пете деценије 18.

---

¹⁰ Л. Чурчић, *истио*, 105–107, 119–124, 139, 155.

¹¹ В. Стајић, *истио*.

¹² С. Војиновић, *истио*, 32.

¹³ *Истио*.

века у Хиландарској библиотеци¹⁴ и *Песмарица Мојсеја Пуџника* у Народној библиотеци Србије (Рс 690). На основу неколико посредних података Љубица Штављанин Ђорђевић, претпоставља да је *Песмарица Мојсеја Пуџника* настала у седмој деценици 18. века, односно између 1762. и 1768. године,¹⁵ а према датирању Радомана Станковића она је из 1742. године.¹⁶

Све три књиге слажу се по томе што су увезане у мрку орнаментирану кожу. Корице су им уоквирене. Унутар празног поља на предњој корици утиснути су подаци о власнику на латинском језику, а на средини задње корице је орнамент.

Већ на основу ових елемената може се закључити да оне имају исти тип повеза, осмишљен тако да личе на праве књиге, да трају и да их користе не само њихови власници, већ и други читаоци.

Орнаменти све три књиге у основи се разликују, али постоје и неки идентични детаљи који их повезују.

Опис повеза сва три рукописа и њихово међусобно поређење захтева детаљнију стручну анализу, а овом приликом истаћи ћу само још нека запажања, која сведоче о њиховој блискости и указују на исте клишее и мајсторе.

На предњој корици *Бележнице* утиснут је текст: PERILLUSTRI / AC GENEROSO / DOMINO JOANNI / JOSEPHO THYR / LAE RAE CITTIS / NEOPLANTENSIS / PRIMARIO / SENATORI.¹⁷

Песмарица Мојсеја Пуџника на предњој корици има посвету анонимног дародавца Мојсеју Путнику, бачком, новосадском, јегарском и

---

¹⁴ Јохан Јозеф Тир, сенатор из Новог Сада између 1748. и 1756. године /в. Лазар Чурчић, *Прилози о везама Хиландара и Срба у Ујарској у 18. веку*, Хиландарски зборник, 2, Београд 1971, 191/.

¹⁵ Љубица Штављанин-Ђорђевић, *Непознати песма Захарија Орфелина*, Археографски прилози, 13, Београд 1991, 329–339; у нешто раније објављеном опису *Песмарица Мојсеја Пуџника* датирана је „после 1742. године” /в. Љубица Штављанин-Ђорђевић, *Нови ћирилски рукописи у збирци Народне библиотеке Србије*, Археографски прилози, 10/11, Београд 1988–1989, 63–64/.

¹⁶ Радоман Станковић, *Приновљене рукописне књиге Народне библиотеке Србије : водени знаци и датирање*, Археографски прилози, 18, 265. Година 1742. јавља се у запису писара испод песме *Тиса се муџи* (л. 236), која није у супротности са воденим знацима хартије. Међутим, она временски не одговара неким песмама, за које се сматра да су настале касније /в. о томе: Љ. Штављанин-Ђорђевић, *истио*; Лаза Чурчић, *Песма новоначињена браћанки јосидични Ф[емки] Захарије Орфелина*, Књига о Захарији Орфелину, Загреб 2002, 168–177/.

¹⁷ Текст је наведен према цитату и фотографијама корица у раду: Л. Чурчић, *Прилози о везама Хиландара и Срба у Ујарској у 18. веку*, 190 и 197. Л. Чурчић овде указује на грешку, односно на то да уместо *lae rae cittis* треба да стоји *laetae civitatis* (богатог града).

сегединском епископу, такође на латинском језику.¹⁸ Текст је доста отрвен и оштећен, те су поједине речи или њихови делови невидљиви или теже читљиви. У рашчитавању и разрешавању тог текста помогао ми је снимак заглавља рукописа *Поздрав Мојсеју Пуџнику* Захарија Орфелина, исписаног на чврстој кожној навлаци, у којој се чува рукопис у Универзитетској библиотеци у Вроцлаву, јер се заглавља тих двеју књига великим делом текстолошки подударaju.

На корици *Песмарице Мојсеја Пуџника*, коју му је подарио непознати дародавац стоји: JL[LUSTRISSIMO]O / AC / REVERENTISSIMO / DOMINO DOMINO / [MOYSI DE] PUTN[I]CK / OR[IENTALIS] GRAECI / RIT[US] [OR]THODOXO / EPIS[COPO] BACSIENSI / NEOPLANTENSI / AGRIENSI / SEGEDIENSI DOMINO / AC FAUTORI MIHI / GRATIOSISIMO.¹⁹

Ради могућности поређења, овде се цитира и заглавље *Поздрава Мојсеју Пуџнику*: ILLUSTRISSIMO / AC / REVERENDISSIMO DOMINO DOMINO / MOYSI DE PUTNIK / DEI GRATIA, ECCLESIAE ORIENTALIS, GRAECI RITUS, / ORTHODOXO EPISCOPO BACSIENSI, NEOPLANTENSI, SEGE/DIENSI AGRIENSI, ATQUE ZOMBORIENSI: / PRAE-NOBILI DOMINO / DOMINO SUO CLEMENTISSIMO ET PATRONO / MAGNIFICCO / НОССЕ ОНОМАСТИСОН ОФФЕРТ / Z: ORPHELIN.²⁰

Поздрав Мојсеју Пуџнику Орфелин је испевао, калиграфски исписао и илустровао у Новом Саду 1757, поводом доласка Мојсеја Путника у Нови Сад и његовог посвећења 6. јула те године за бачког епископа. Рукопис није штампан. Године 1773. доспео је у манастир Грисау у Шљонску, а одатле почетком 19. века у Универзитетску библиотеку у Вроцлаву, где се и данас налази. Тихомир Остојић сматрао је да је ова књига стигла у манастир Грисау, тако што ју је Мојсеј Путник можда понео у Беч или негде другде, те је „негде запао” па стигао у Шљонск. По Лази Чурчићу судбина те књиге могла је бити таква, али и другачија, тј. да је Орфелин није ни предао Мојсеју Путнику, јер „није имао храбрости да изиђе пред њега”, те је она и од Орфелина могла некако доспети у Грисау и Вроцлав”.²¹ Фототипско издање књиге са уводним текстом Смиље Мишић објављено је 1959. у издању Матице српске.

¹⁸ Љ. Штавланин-Ђорђевић, *истио*, 329.

¹⁹ Најлепше се захваљујем колегама из Археографског одељења Народне библиотеке Србије мр Миланки Убипарип и Владану Тријићу, чијим посредством сам дошла до снимака корица *Песмарице Мојсеја Пуџника* и записа у њој из 1742. године.

²⁰ Текст је наведен према цитату и снимцима у фототипском издању рукописа: Смиља Мишић, *Орфелинов Поздрав Мојсеју Пуџнику* Нови Сад, 1959, 6 и 9.

²¹ Лаза Чурчић, *Песник Захарија Орфелин*, Књига о Захарији Орфелину, Загреб 2002, 106–107.

У вези са још увек неразјашњеним путевима Орфелиновог *Поздрава Мојсеју Пуџнику* од Новог Сада до Шљонска може бити занимљив и податак из напред цитираног записа да је Василије Вујић био у „дућарни” у Кракову, 3. маја 1770, јер се види да је Василије Вујић путовао у Пољску, што су вероватно чинили и други новосадски трговци, те су и преко њих тамо сигурно стизале српске књиге.

Када је реч о *Поздраву Мојсеју Пуџнику*, интересантно је истаћи и то да се у *Песмарици Василија Живкова* налази песма Пјсњ архипастирска, чија прва строфа је из тог поетског дела, а остале три строфе су непознате, као и да постоји још једна песма са истим називом, која по Војиновићу подсећа на Орфелинов *Поздрав* (в. о томе ниже).

Бележница новосадској сенајора и *Песмарица Мојсеја Пуџника* имају исту лозицу на предњој и задњој корици, док се *Песмарица Василија Живкова* и *Бележница Јозефа Јохана Тира* слажу по украсима – крунама, у угловима оквира на предњој корици. Ови идентични орнаменти, као и слично заглавље на предњој корици, наводе на помисао да су сва три рукописа увезана у истој радионици у Новом Саду. Та претпоставка од посебног је значаја за историју повеза књига, јер аутентичних података о деловању новосадских књиговезаца у то доба за сада нема, а они су, судећи по овим књигама, били изузетни уметници и вешти мајстори.

Кожна футрола Орфелиновог *Поздрава Мојсеју Пуџнику* слична је повезу наведених рукописа по томе што је уоквирена и што на средини има текст на латинском језику, који се делом, како је напред истакнуто, доста слаже са текстом *Песмарице Мојсеја Пуџника*. Текст је овде исписан попреко, тј. гледано по висини књиге, а не по ширини.

Украсне детаље по којима се футрола апсолутно слаже са та три рукописа нисам приметила. Извесна блискост у орнаментици може се видети у томе што се у угловима оквира јављају круне, које делимично подсећају на круне *Бележнице Јохана Тира* и *Песмарице Василија Живкова*.

Песмарица Василија Живкова из 1770. спада међу најстарије до сада познате грађанске песмарице. Од датираних грађанских песмарица старије од ње су само *Песмарица Теодора Добрашевића* из 1763, у Патријаршијској библиотеци у Београду²² и *Песмарица Николаја Сјојковића*, у Универзитетској библиотеци у Братислави из 1766. године.²³ Иначе,

²² Боривоје Маринковић, *Српска грађанска поезија XVIII и с њочейка XIX столећа*, II, Београд 1966, 239–240; М. Д. Стефановић, *истио*, 100–115.

²³ Песмарицу је пронашао Шандор Пал у Универзитетској библиотеци у Братислави и објавио овај рукопис у целини /в. Шандор Пал, *Прва балканска песмарица грађанској поезији*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, XXXVI/1, Нови Сад 1988, 127–146; М. Д. Стефановић, *истио*, 120–126.

најстарија песмарица јесте недатирани *Ерланџенски рукопис*, који се у науци не сматра „првенствено песмарицом грађанских песама”, већ, како се истиче, „могао би да се опише и као најстарији сачувани извор српске грађанске поезије”. Према Герхарду Геземану настао је око 1720. на просторима Војне границе, док га је Боривоје Маринковић сместио у време између 1716. и 1733. године.²⁴

Међу песмарицама у Библиотеци Матице српске *Песмарица Василија Живкова* је прва по старини, а иза ње долази *Песмарица Аврама Милетића*, једна од најзначајнијих и најобимнијих песмарица у 18. веку, писана у Новом Саду од 1778. до 1781. године. Писар те књиге је трговац и учитељ Аврам Милетић (Каћ или Мошорин, 1755 – ?, после 1826), деда др Светозара Милетића. Аврамов отац Сима Милетић био је трговац у Каћу.²⁵

Песмарицу Василија Живкова и *Песмарицу Аврама Милетића*, осим новосадских писара, који потичу из трговачких породица, а и сами су се бавили трговином, повезује и то што су исписане калиграфским рукописом и што су украшене лепим иницијалима и вињетама. *Песмарица Аврама Милетића* је раскошнија, јер су њени иницијали и вињете декоративнији, а од украса има још и заставице.

Обе песмарице сведоче о високој култури и образованости њихових писара, а такође и о Новом Саду као значајном средишту српске писмености, уметности и културе уопште у 18. веку.

Уоквирени текст те две песмарице, калиграфски рукопис, украшавање, брижљиво издвајање и графичко истицање наслова, почетака строфа и стихова песама и пасуса прозних састава указује на то да их писари нису писали само за себе, као своје бележнице, што је случај већине рукописних песмарица, већ и за друге, са жељом да буду књиге и да се читају. На то да су песмарице стваране и за читаоце упућује и *Забавник* Л. Давидовића, „рукописна књига – збирка песама које су се до 1846. године певале у Мокрину”, у власништву госпође Ј. Кецић из Београда.²⁶

²⁴ Б. Маринковић, *истио*, 239; М. Д. Стефановић, *истио*, 97–99.

²⁵ Иванка Веселинов, *Значајније рукописне књиге Библиотеке Матице српске*, Трагом српске прошлости, Нови Сад 1991, 6; Васа Стајић, *Новосадске биографије*, књ. III, Нови Сад 1938, 122–123, 227–228; *Енциклопедија Новог Сада*, књ. 15, Нови Сад 2000, 50–51; *Српски биографски речник*, 1, А–Б, Нови Сад, 2004, 475.

²⁶ *Забавник* је цитиран у раду Луке Надлачког *Колера у Освојугеу 1831* у вези са песмом у тој рукописној збирци под бројем 18, која говори о епидемији 1831. године /в. Зборник за друштвене науке. Матица српска. Одељење за друштвене науке, 11, Нови Сад 1955, 66 и 81 (фуснота 3)/.

Песмарица Аврама Милејића нема корице, остала је у форми свеске, за разлику од *Песмарице Василија Живкова*, која је захваљујући имућном Мардарију Вујићу добила луксузан повез.

Састав *Песмарице Василија Живкова* детаљно је описао Војиновић у наведеном раду. Сваку јединицу нумерисао је арапским бројем у угластој загради. Укупно је означио 37 јединица: 22 песме и 15 прозних текстова.

У опису сваке песме цитирао је наслов и први њен стих. Истакао је број строфа и стихова, структуру строфе, као и врсту стиха и риме. На крају је дао познате варијанте песме и коришћене изворе.

Према овом опису десет песама јавља се у литератури. То су: Пѣснь Сѣомѣ Дѣхѣ (бр. 2);²⁷ Пѣснь Сѣомѣ Василию (бр. 3) Пѣснь Сѣомѣ Јоанѣ Златоустомѣ (бр. 4); Пѣснь Сѣомѣ Јліи (бр. 5); Пѣснь (бр. 9); Пѣснь (бр. 11); Пѣснь Московскаѣ (бр. 13); Пѣснь архипастір(скаѣ), песма има четири строфе од којих је прва из песме Захарије Орфелина *Поздрав Мојсеју Путнику*, а „остале три немају своје парњаке у овој песми” (бр. 14); Пѣснь царѣ Уроша, песма Јована Рајића, први пут штампана у књизи Трагедіа сирѣчь печалная повѣсть о смерти послѣднаго царя сербскаго Уроша Пятаго, Будим 1798, 46–47 (бр. 17), Пѣснь историческаѣ, препис песме Захарије Орфелина, штампане први пут у Венецији 1765 (бр. 35).

Препис Орфелинове песме *Песн историческаја* у овом рукопису настао је само пет година после њеног објављивања и за сада је, колико ми је познато и најстарији сачувани рукопис. Ова Орфелинова песма постоји још и у *Песмарици Јована Николића* из 1780, у Архиву САНУ (сигн. 8552/264)²⁸ и у *Зборнику Давида Коњевића* из збирке Библиотеке Матице српске (РР IV 3), исписаном у Кечкемету 1792. године.²⁹ Зна се да се налазила и у *Песмарици Мајије Ивковића*, која није сачувана.³⁰

За песму Пѣснь архипастирскаѣ (бр. 31) Војиновић истиче да подсећа на Орфелинову, посвећену Мојсеју Путнику.

У опису једанаест песама, чије варијанте нису пронађене у литератури долази напомена: „Запис песме није штампан”. То су: Пѣснь Иисѣѣ сладча(ѣшемѣ) (бр. 1); Пѣснь ѿбщаѣ (бр. 6); Пѣснь московскаѣ (бр. 7); Кармина Сѣаго архидѣ(кона) Стефана (бр. 8); Пѣснь (бр. 10); Пѣснь

²⁷ Бројеви су наведени према опису С. Војиновића у цитираном раду.

²⁸ Б. Маринковић, *истио*, 516; М. Д. Стефановић, *истио*, 401.

²⁹ Димитрије Кириловић, *Ћирилске рукописне књиѣ у Библиоѣци Мајице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1977, II, Нови Сад 1979, 58 (бр. 15); Иванка Веселинов, *Српске ћирилске рукописне књиѣ XVIII века у Библиоѣци Мајице српске*, Годишњак Библиотеке Матице српске за годину 1979, IV, Нови Сад 1981, 61–62 (бр. 17).

³⁰ Б. Маринковић, *истио*, 256 и 516.

солдатскаѡ (бр. 12); Пѣснь ѡбщаѡ (бр. 15); Пѣснь Сѣаго Николаѡ (бр. 16); Пѣснь Сѣаго архан(гела) Михаила (бр. 18); Пѣснь на Воведеніе (бр. 19) и Пѣснь московскаѡ (бр. 32). Ове до сада непознате песме захтевају да се у целини објаве.

Међу прозним саставима јављају се одломци из катихизиса: Указъ ѿ смерти. Что е смер(ть) (бр. 20); Глава ученіи (бр. 21); Надбиганіе (бр. 22); Втораѡ часть укаженія (бр. 23); Первое ученіе христіанской (бр. 28) и Вопросъ междѹ діакахъ (бр. 30).

Постоје и текстови другачијег садржаја: Сентенцију мимошедше (три прозна шалѣва текста) (бр. 24); Указ и наука (казује се о томе да сваки месец има по два лоша дана и по месецима се наводе датуми тих дана) (бр. 25); Мѣтва Сѣгѡ архаггела Михаила грознагѡ воеводе нб|с|них сил (две молитве) (бр. 26); Смеѣтелни і веселни вопросы і слѹченіѡ (питања и одговори о Адаму, Еноху, Лоту, Лазару и др.) (бр. 27); [Л]у[б]еа шесть ближняго (наводе се шест последњих божјих заповести (заповест 5–10), које говоре о љубави према ближњем, а потом следе питања и одговори о поштовању родитеља, учитеља и старијих) (бр. 29); Хистория (прича о добру и злу) (бр. 33);³¹ Толкованіе Јлинѡ (запис о тумачењу снова) (бр. 34).

Од прозних текстова посебно се истиче *Жиѣије кнеза Лазара и самогршца* (бр. 36), где су описани догађаји од доласка кнеза Лазара у свиту Стефана Дечанског до тренутка када је он заробљен и доведен у Бајазитов шатор. Наслов текста је: У име Гднѣ: / Житіе кнеза Лаза/ра и самодержца. Текст почиње: Самодержаць велики кнезь Лазаръ / бѣше ѡтечества и рода племенита... Текст се завршава: ... а кад / подне мимоіде тадъ Лазара жива уфатиш(е) / и [с] великимъ Гласомъ царѹ доведоше и Подъ ве/лики царевъ шаторъ и тако мѹ рекоше устани / Попіваи Наша е воиска добила и ево ти Лазара / жива Конецъ и Бгѹ слава.

У вези са *Жиѣијем кнеза Лазара* скреће се пажња на то да о Косовском боју 1389. и о погибији кнеза Лазара постоје два тематски целовита круга текстова. Први круг састоји се од десет српскословенских списа разних жанрова, насталих у распону од три деценије, од 90-их година 14. века до 1419/20. године. Међу овим тзв. култним списима значајно место заузимају *Жиѣије Свейѡі кнеза Лазара* и *Служба Свейѡм кнезу Лазару*, који су доста преписивани.

Други тематски круг чине варијанте *Жиѣија кнеза Лазара*, насталог почетком 18. или крајем 17. века на југу, у Боки Которској и Црној Гори.

---

³¹ О овом тексту в. рад: М. Д. Стефановић, *Појам историје у Песмарици Василија Живкова*, 60–63.

С обзиром на то да *Жиџије кнеза Лазара* из 18. века „чува завршни и целовит облик косовске легенде” у науци је добило и назив *Прича о Боју косовском*.³² Том тематском кругу припада и *Жиџије* у анализираној *Песмарици Василија Живкова* из 1770. године.

Према прегледу рукописа *Приче о Боју косовском*, који је објавила Јелка Ређеп, у периоду од почетка 18. до половине 19. века, састављено је 36 варијаната тог текста. Најстарија варијанта је *Рукопис Михаила Милорадовића* из 1714–1715, а најмлађа је *Рукопис Паула Маџијевића* из 1839. године. Из Библиотеке Матице српске на том списку је пет рукописа: *Рукопис Аврама Милеџића* из 1780³³ (РР III 11), *Рукопис Георгија Кнежевића* из 1786 (РР II 29), *Рукопис Давида Коњевића* из 1792 (РР IV 33), *Рукопис Тимоџија Недељковића* из 1812 (заправо *Рукопис Стивана Зурковића* из 1796, са записом Т. Недељковића из 1812 (РР I 36),³⁴ *Рукопис Маџице српске* из 18. века (у ствари *Александрида са Жиџијем кнеза Лазара* (РР III 34).

Жиџије кнеза Лазара у *Песмарици Василија Живкова* из 1770. у наведеном прегледу изостаје и о њему, колико ми је познато, осим Војиновићевог помена, није писано. У Библиотеци Матице српске ова варијанта *Приче о Боју косовском* по времену настанка је најстарија.

Песмарица Василија Живкова завршава се драмским текстом *Орација о рождесџву Хрисџову*: Ораџја ѿ Рождествџ Хр|с|товџ. То је други, световни део вертепа, са дијалогом Теодора, Стаке, Губе, Ђуке и анђела.

Вертепску школску драму, коју су уочи Божића или на сам Божић изводили ђаци средњих школа, богослови или латинисти старијих разреда, Србима у Угарској највероватније су донели кијевски учитељи и богослови – Максим Суворов у време београдског митрополита Мојсија Петровића (1726–1730) и група кијевских учених богослова са Емануелом Козачинским на челу, када је београдско-карловачки митрополит био Викентије Јовановић (1731–1737).³⁵

Песмарица Василија Живкова из 1770. године драгоценост је сведочанство о високом ступњу српске писмености, књижевности, уметности и културе уопште на просторима северно од Саве и Дунава у 18. веку. Својим садржајем и богатством разноврсне грађе она намеће још доста тема, те ће и надаље бити велики изазов за истраживаче.

³² Јелка Ређеп, *Жиџије кнеза Лазара*, Нови Сад 2010, 5–6.

³³ Рукописи су наведени према: Ј. Ређеп, *истио*, 10–12.

³⁴ В.: М. Д. Стефановић, *Српска грађанска поезија : ојед из историје стиња*, 205.

³⁵ Опширије о томе, као и *Верџејску библиографију*, в. у овде већ цитираном раду: Ђ. Перић, *Ораџије Рождесџва Хрисџова*, 81–103.

Житие Кнеза Лазаря и житие и поесте
 иже Светаго Сербскаго Кнеза Лазаря
 и Милоша и Билића и остале Сне Серб-
 ске Господе веств иже био бити в олов
 Косовъ вато державъ Оца Кнезъ Лазаръ
 бидше ирода татена татенита Народита
 авъ благодетя родителю Оца и Матере
 и би возраста одъ тв, Матеи Мадуга дадо-
 ше родители Самоте державъ Царъ Степанъ
 ради Милоше Протости и рапрости и в до-
 проте поставленъ биств Кнезъ Лазаръ
 терни доцара поставленъ уталанти цар-
 ской улики царъ Степанъ Повестие и даде
 емъ свою Годнищъ Господю Милуцъ Кнезъ
 югогитна Богдана и умало време преста-
 лисе царъ Степанъ Потомъ Станише
 Сербови Селе на Царство Сина уроше
 Младого уроше Господара Сербскаго
 и что време на Царство уроше и ост
 ти Кралъ в Машичъ Меркушевицъ и даде
 востотъ и Гайно
 вонда и уроше Младого уроше
 и востъ Оца тв, Милоше и ост

Песмарица Стевана Зурковића, 1796. година,
 л. 10а (PP I 36)

55

Веселисе. Земло босно рана и до
ей била ти пролапа босна слави. Какое
постале и христьянскъ беръ запознала епо сад
настие пролвѣ упрелѣвъ. Зурлевъ данавъ иде носи
босни угодне дарове тив росе Зелене двораде
и Маркоде огреати свнзе потпаничи Окотничи
Снези пролистеде Зелене двораде и потпоацие
рѣмане рѣжице пролетиле пролетни тийли позе
леной. Гори протепати и оцеле босни бола рад
ств оити Котолови Зурлевъ данв донети. Весели
се Земло славно дено Майке далаю
Юнасе они славе бопогдъ Зурла Зуралвесе
рода витескога Ерв потвои Змея. Нейтога
улюпини Ковъ Трозие Трада Траув изогани
оув Велики яда тѣна беше Зелено Езеро
Омаи прелвти унитв преоивше Кои Жда
ре, мотвие Срѣжате и поувнима Коув осед
те Стреловите та Аждаа беше Стреловите
троув Брада риле изв Езера Блаву попава
ше та одв Мѣке шеполв тешке Традѣ дѣ
мита и царове Наданв дае агне и дѣлоиѣ

и Звездене Къле, унитасе найлеша Кръстола, унитасе
Висоръ и драго Кожентъ, унитасе Сила и Кичица ^{добра}
Среобра и Къпога Зладе, тама тоя плъце и димпанъ, тама,
тоя и тихо Тодоре, Ево драги Градске царске палате,
Ево наше Стрине Къле позлажене, Сиа Каруса шъда и ха
ди, Коя есте Кародъ полресна кой уле оуд Сероити
Закона, Краснъ пвевъ Сасриѣ и Заоравъ Коя Свдъи
повтри Христидневской, Къдвгоудъ има птре и Закона
Свдъае пою и Сасриѣе Красе шноте Слана и Тоспода
Хале Селисъ, Селисъ нои Ервсалите Слана богосто
днъ налетъ восиъ Ликъе нинъ и пселисъ Схонелъра
Уислаъ Красдисъ Богородице овелани родоудана
тисого и Заорави Телайнъ Степанъ Зуркойнъ
и з Карповѣла ногою пвевъ шув Мела Славоние
разнога Среме вродше планине и Пароши Карповаци
Сигналовъ на сръанцвской Границѣ Месеца 15:
Априлия 1796 лѣтѣ Аминъ

Боланъ Андра и Машринъ Лерои Емъ Трапа
цернаи Зетли тарои, Кинѣ долазе спи сфелвери Мла
ди тоиз Анвора и шдеръ Тори дди, Кадатъ латане
Поцице венѣтъ даю Торне Капойнице Слано рѣзо
ипелеръ Кинѣ долази Еданъ сфелеръ павѣтъ дае
Торногъ Модецина Мешоваше рѣженога вѣнѣ Савѣ
тѣ Болани Анвора павѣ Тодори и шдеръ Мѣдро
Мили боже тисе Смиави, Къшъ Степавъ тироста
ни, Кенъ урѣина венѣило, Нена Къзай вретенило
рѣса Коса еви опаде Тона Трапа еви остаде
Бело лице поваткило Ере Села, доужинило беле
рѣне поужитице, Своя Крестовъ оуд Мелвелецерне

Жидіе Ст҃аго Великаго Княда Лавара Сербск

Прийтше вон ренъ радимъ Серблемъ
Кривасе уломше Казъ Сне Господство
и вѣдомше и вѣдлави Осташе и вѣдом
Господи и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ
Осташе по томи Господи Милца Соси
нови Стесраномъ и вѣдомъ и вѣдомъ
и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ
и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ
и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ

ПРОПАРЬ СТОГО КНЯДА ЛАВАРА

Красоту поврелъ и славу Свѣта по землѣ
тому блгоутоку Свѣта и по реченихъ
лантѣхъ и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ
и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ
и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ
и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ
и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ
и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ

Сне ридіе Ст҃аго Великаго Княда Лавара
Сербскаго Митъ и вѣдомъ и вѣдомъ
и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ и вѣдомъ

Пѣснь (тагда рече гаче)

Ахъ, штооиса еѣшо нѣте гасрече,
Берегисе еѣшо нѣтѣши ѣтѣши,
нѣтѣши ѣтѣши, пѣснь нѣтѣши
нѣтѣши, Рѣнѣ ти нѣтѣши село еро-
ра мой, допосенѣ еѣшо са себѣши
рѣнѣ, Е село мое нѣте Ковалѣнѣ
рѣнѣ а нѣте нѣтѣши гѣе Сопо-
ла метѣши а нѣтѣши еѣшо Ковалѣ
мой нѣтѣши Ковалѣнѣ гѣе рѣнѣ
а Сопола нѣтѣши нѣте метѣши
нѣте нѣте метѣши нѣтѣши.

Пѣснь ѣ Рѣнѣнѣ. Ковалѣ

Ерѣ Ковалѣнѣнѣ Рѣнѣнѣ. Францѣнѣ II.
II Рѣнѣнѣнѣ Рѣнѣнѣ.

Рѣнѣнѣ Рѣнѣнѣ Рѣнѣнѣ Рѣнѣнѣ
нѣ, еѣ еѣ еѣ еѣ еѣ еѣ еѣ еѣ еѣ
нѣтѣши еѣ еѣ еѣ еѣ еѣ еѣ еѣ еѣ
Рѣнѣнѣнѣ Рѣнѣнѣнѣ Рѣнѣнѣнѣ

Стаяі Ансвердо воскреснію Лурди 20
и на мѣ Апо на вѣдо а по сло мѣ свѣтѣ и по
се мѣста дн и Велика и сна птн плем
слоо до рѣна.

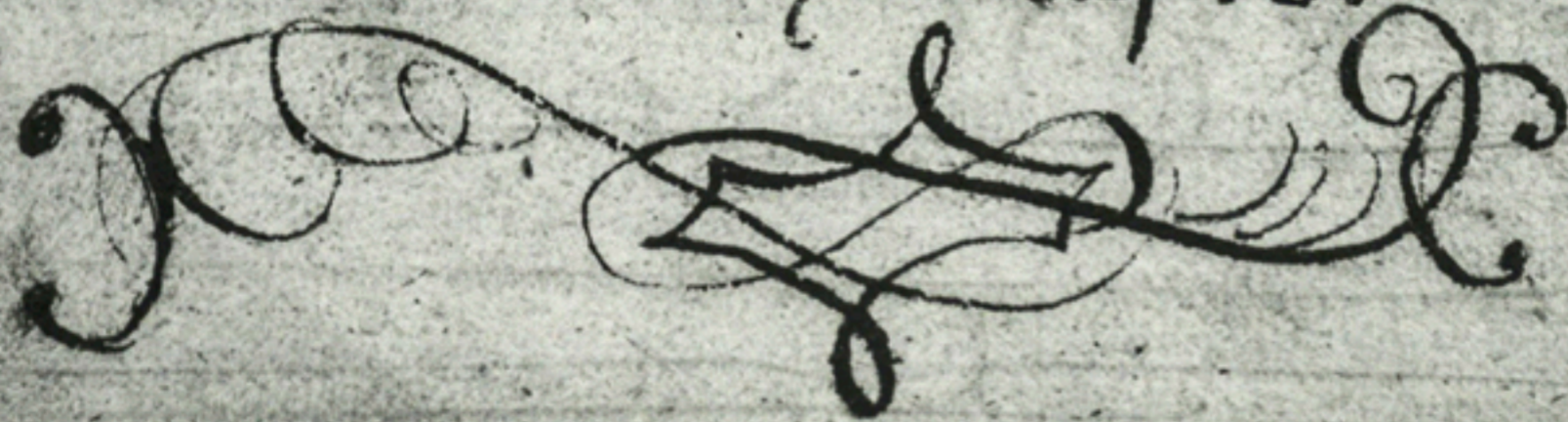
ПОМОДАНІЕ МИНИ

Она ванѣ сноуѣ Нощнѣ умной и та вса
рази упокоеніи мисли вѣдѣ се и пта
дспт и ѣ на на есѣ рѣ зна новѣ до ни
Тротностна бо авѣ вѣ рѣ са сла плени Кло
мѣ рѣ при за свѣтѣ тра пѣ на Тисоѣ гора ве
многа филодѣра дѣ рѣ ннѣ ра вѣ и
сѣ вѣ снѣ и упѣ шеніи Крѣ на Фирни На
тис мѣ на свѣ сего Асѣра бѣа ба о а птн

Впракѣ вѣ дѣ нарѣ мѣ ха и мѣ
вѣ шовскаго лѣ пѣа Рѣ нѣ

1770

мѣ а мај 3.

ВІМІ ІМІ:
ЖИТІЄ КНЕЗА МІВА

ра славо беррца

Вамодерсау Леліи Кнезд Мазард
Вбаше ітгчаста проца племкпта
и Нарокпта вблатороділкх рознпскей свд
ица и Матре Еста прпсат по Браєтн племка
Взадоще Его роднпскей племком Самвсерсид
и рд Виторанк Краю деганском Вудос Ма
дако ура уроша вавослоскнє царсє мнн
и вгод Креспость и вбардот Кюнакєсно ваво
постанн Ето вавалатъ царской да вудсстд
и рд и ура Ето втомд прдлпалд и да сд
Емь вроднпцд востосд Мпланд итсрд вогс
востаконна и втомд врснєд прсєаннє

Песмарица Василија Живкова, 1770. година,
л. 43а (РР II 151)

Антон
Гара доішнихъ въ Кастірі Станисъ
Анна гора
Кастіріе Станисо у битлссидъ Печеноу

1770 года
Вспадъ Бода велина и Покленіе Велина
Посенъ Вселсви Мца Іюня 4

Арсанъ Василіе у велиномъ
Бетерекъ

1770 года
Знатный Казъ Естд, Била Бода
Велина и Покленіе Велина Посенъ
Вселсви Мца Іюня 4
Арсанъ Василіе у велиномъ
Бетерекъ

БИБЛИОТЕКА
МАТИНСКОГО

Тано и на вей Грѣхъ да се лѣчило ѿ какагоу
 Зашо Тота и то Маса, да се иже Одродилъ
 Ка птеняи въ поганя, предасть Ева и Мана
 А нѣ щедите на по воеанъ, да устѣианъ ей Одродилъ
 Веранъ ей донде Еид, донѣ не пронадеши пѣо времяя
 А на Еид во Стоменѣ, Мага Еид до мѣ равогашъ
 И се въ мѣ то вайдѣ, шо дѣианъ въ мѣ до про
 О нѣа пѣи и то пара, да се Маге пѣи то мѣ да се вѣ пара,
 Каде хоше да ти плати, а се Мѣи да се удрати
 И распита годѣ лудѣ, шоти кою Тѣи то лѣи
 А но вѣна вѣсе во ухѣнѣ, Ма вѣшалаи те и въ платѣи
 И се Еванъ не па узме, и не въ промѣси Сое узме
 Ка не въ Сѣр хоше да ити, и вѣрѣ Сѣра хоше удрети
 А не вѣдѣ и въ платѣи, Сѣи то въ Сѣта и простѣи
 Юи и вѣра въ бѣи, упродѣи естѣ Сѣи то вѣи
 Ко е и Сѣи Сѣи и Мѣи то вѣи, вѣрѣ Сѣи то вѣи то вѣи
 А праамъ Мѣи то вѣи, и вѣи промѣси Сѣи то вѣи

ПѢ ИС

Т и Сѣи Мѣи то вѣи
 Ю наци иже, Мѣи то вѣи
 П ѣи то вѣи Сѣи Сѣи то вѣи
 Г оспоре Сѣи то вѣи
 В рѣ Мѣи то вѣи
 Н а пѣи то вѣи
 П еменой Мѣи то вѣи
 Н а Мѣи то вѣи
 М ахѣи то вѣи
 А прѣи то вѣи
 З оринѣи то вѣи

Песмарица Аврама Милетића, 1778–1781. године, стр. 55 (РР III 11)

56
ѣтнѣ мѣхъ дружинѣ, и мѣхъ противъ Плещинѣ,
дословнаѣ и позоанаѣ ѣтнѣ дѣрѣ во прѣзрѣнѣ,

ПѢ . ЧѢ .

Давидъ въ доудѣ дружинѣ, ѣтнѣ мѣхъ и мѣхъ
мѣхъ ѣтнѣ дѣрѣ, ѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ,
лѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ, ѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ,

И пѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ, ѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ,
ѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ, ѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ,

Козле мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ, ѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ,
дѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ, ѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ,
мѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ, ѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ,

Фрѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ, ѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ,
дѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ, ѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ,

Лѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ, ѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ,
Кѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ, ѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ,
ѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ, ѣтнѣ мѣхъ ѣтнѣ мѣхъ

ЖИТІЄ КНЯЗІАВРА-
 МИЛОША ДЬМІЧА ІВУКА-
 ВРІЖОВІЧА ІОСТІА ЄРКА ГДЕ

ПОНЕЖЕ

Види Кавказу на горахъ сѣв. 369.

КАКО КРАМЪ ТОУ ВЪІХЪ
 РЪ СЪОТВОРИШЕ СЪТЪРЦІХЪ МЛОЮ
 КОСОВЪ СМЦЕРЖЕЦЪ КНЯЗЪ МАРЪ

*Беше оцѣтца рода племянѣ и народѣта ѡ блго-
 роднѣхъ родѣтелехъ ѡца и матре его прѣсрѣломъ
 беше ѡца и матре лѣтѣхъ гдѣше его родѣтелехъ самосрѣ-
 дѣ. и гдѣ Стефанъ и раба гдѣше насѣ гдѣше и гдѣше
 ѡ томѣ хранилѣ и смѣренѣя потомѣ похвалѣ естѣ ура
 Стефанъ*

Песмарица Аврама Милетића, 1778–1781. године,
 стр. 87 (РР III 11)

74

Житіє и Повѣсть Сѣаго и Приведеніа го Кнеза Лазара Сербскаго.

Кысть Повѣсть Сѣаго и ои Божьба Кнеза Лазара,
и Милоша Хосианди, и встале Сербские Гас, встѣ и ои
быти бои Неполо Косови Самозерсави Кнез Лазарь
баше Божьства рода Пасменида и Нарочита, Божь Лави
родителей Бѣа и Маре и возрасто баше лѣтъ 16. и
Лаша его родители Велипол Самозерсави и рю Стефан
и Порузи Нбоже Кротоси и дооро втѣли и Храдрости,
Постарило бистѣ вцрѣ, втѣлѣ рѣше Перни, Пото,
и вполѣ рѣ Стефанъ Лаше емѣ вѣд прѣдѣ Сродиницѣ Свою
Гѣв Миллици, а вшѣрѣ вѣта Богдановица, и Понадѣв
Бремени Просталися рѣ Стефанъ Храдри, и Пото Сирти.
Постарише Навртно Сѣа Младого уроша, и вѣо Брему,
Настдпише Насѣо Младого рѣ уроша Три Сопостадавсѣ
Сербской Земли Краѣ Волнашинѣ Мрнхгелиѣ и углаша
деспотѣ, и Тоино вѣсподари уошше Младого рѣ уроша +
Благовѣ, и бѣо вѣдѣ Неправдѣ и бѣи вѣнаповѣ и стѣд га-
шѣ Сиртѣнѣ вѣдрана Намаричи рѣ рѣ и вѣише, бѣиѣ
герномена, Глапе илѣ Шѣрци вѣбнѣше, и все бойнава
иѣ вѣдрана Поголенѣ бѣистѣ, вѣ 10. Хилѣва бой-
сѣ Мрнхгелиѣ Мали Нѣни вѣташе и Трапедни Сѣа
вѣиѣ Триѣша, Нѣиноли Могли 11: Хилѣва вѣрсе бойсѣ

352A26

PP 301

PP IV 33

Копире. Д

М. Ерич
Перва. МАТЕЈА.

Сунце
СМА. КРА. МА. А.
Воеводе Милоша Силита.

С. Вукевич Милош.
Писацъ Свѣ. Свѣтлостногъ рѣшона Свѣ.
Контрактъ в. Кенелментъ Јојичи 1792. Д.

АРХИВА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Зборник Давида Коњевића, 1792. година,
л. 1а (PP IV 33)

КРАТКА КНИЖКА
Казань.

Господе Милоша Сомилука Јостале
Бероине Господе

Горше, оисте напоит Косов Сали герреру Косов
Наваро Буче ижева рода пародитта, и вродни роди
тецу Ада и матери, израстолв Буче Ада 16
воздашгоре родителв Салигерреру царь Стефань
Синь Краиц дегалнаго ради и воев вротости и цари
фтели Постажев оисте Направаств, старь зетала
тв царанай, и толи по ваво и вети царь Стефань да
де Авиц Еродичу Геловк Мийиц дшорб вога Казато
и та и томак времек, преставице царь Стефань
Храарй, поттомь постажице казарство Миадота
уреша, Керантвй Ружик, и то време оисти Казаро
ство урешезе, Астотвй Краиц вѣншиице, и утиша
востовд и Стоице везода дшима царь уреша у вав,
и вобвхидф Амав Асприад, и ови замь Керце и Тарана
Попише, Намаричи рднй, Гинд Герогимовал, Мшр
дй и шв Глазе и ввоше, и се ваветтв оисте 10 дшн
да вавише мрнцезица, Све толише мали Авиц в вт
ше, и трази едф Варо приидв Валинв Асприад, и вди
ство, Зашто веподина Своего дшима Свотри Брата
Мрнцезица Катомь Соп погнаше, Краиц вѣншиице
и Авице в Сива, Марна, вадитв, и дй Авитрице, Марна
Сива Краиц вѣншиица, и воставица, релликозуд
Сивь, и везода дшн и драдтнйв, Та три везоде
и вегор и веврине Господе, и везоид противь Архивид.

Зборник Давида Коњевића, 1792. година,
л. 30а (PP IV 33)

САДРЖАЈ

Содержание

КАТАЛОГ

135. ПЕСМАРИЦА СТЕВАНА ЗУРКОВИЋА 1796. година 7
136. ПРИЧА О БОЈУ НА КОСОВУ ГЕОРГИЈА КНЕЖЕВИЋА
1786. година 25
137. ПЕСМАРИЦА КОВИЉСКИХ КАЛУЂЕРА 1795 (?),
1815. и 1850. година 35
138. ПЕСМАРИЦА ВАСИЛИЈА ЖИВКОВА 1770. година 52
139. ПЕСМАРИЦА АВРАМА МИЛЕТИЋА 1778–1781. године 66
140. АЛЕКСАНДРИДА И ПРИЧА О БОЈУ КОСОВСКОМ
XVIII век, последња четвртина 86
141. ЗБОРНИК ДАВИДА КОЊЕВИЋА 1792. година 96

- СПИСАК СКРАЋЕНИЦА КОЈЕ СУ КОРИШЋЕНЕ
У ОПИСУ ВОДЕНИХ ЗНАКОВА 106

НАУЧНИ ПРИЛОЗИ

Мирјана Д. Стефановић

- SARMINA BURANA СРПСКЕ ЛИРИКЕ: ГРАЂАНСКА ПОЕЗИЈА... 109

Душица Грбић

- ПЕСМАРИЦА ВАСИЛИЈА ЖИВКОВА ИЗ 1770. ГОДИНЕ... 122

**ЋИРИЛСКЕ РУКОПИСНЕ КЊИГЕ
БИБЛИОТЕКЕ МАТИЦЕ СРПСКЕ**

Књига XVII

**ПЕСМАРИЦЕ
ПРИЧА О БОЈУ КОСОВСКОМ**

**Издавач
Библиотека Матице српске
Нови Сад, Матице српске 1**

**За издавача
Селимир Радуловић**

**Припрема за штампу и коректура
Душица Грбић**

**Фотографије
Соња Сулоцки**

**Тираж
350 примерака**

**Штампа
Сајнос
Нови Сад, Момчила Тапавице 2**

**Штампање ове књиге омогућило је
Министарство културе и информисања Републике Србије**

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

091:027.54(497.113 Novi Sad)
017:091(497.113 Novi Sad)
821.163.41-1.09"17/18"

ГРБИЋ, Душица

Ћирилске рукописне књиге Библиотеке Матице српске.
Књ. 17, Песмарице. Прича о Боју косовском / аутори каталога
Душица Грбић, Радоман Станковић (опис водених знакова)
; аутори прилога Мирјана Д. Стефановић, Душица Грбић ;
редактор Вера Јерковић ; [фотографије Соња Сулоцки]. - Нови
Сад : Библиотека Матице српске, 2015 (Нови Сад : Сајнос). -
133 стр., [20] стр. с таблама (факс.) ; 25 см. - (Рукописне књиге
Библиотеке Матице српске ; књ. 17)

Тираж 350.

ISBN 978-86-80061-50-4

а) Библиотека Матице српске (Нови Сад) - Ћирилске
рукописне књиге - Каталогизација б) Песмарице -
Библиотека Матице српске - Нови Сад с) Српска грађанска
поезија - 18-19. в. д) Житије кнеза Лазара - Рукописи - 18. в.
COBISS.SR-ID 302334215

